Alton, Johann
Stóries e chiántes
ladines

STÓRIES E CHIÁNTIES LADINES

CON

VOCABOLARIO LADIN-TALIAN

METÚDES IN RIMA

DAL

Dr. GIOVANNI ALTON.

INNSBRUCK.
STAMPERIA E LIBRERIA ACCADEMICA WAGNER.
1895.

STÓRIES E CHIÁNTIES LADINES

CON

VOCABOLARIO LADIN-TALIAN

METŮDES IN RIMA

DAL

Dr. GIOVANNI ALTON.

INNSBRUCK.
STAMPERIA E LIBRERIA ACCADEMICA WAGNER.
1895.

LIBRARY
NOV 27 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

PREFAZIONE.

Il presente opuscolo è una nuova collezione di racconti popolari in dialetto ladino ridotti a metro e messi lì senz' ordine e connessione, risguardanti in maggior parte tradizioni favolose, quali si conservano ancora quà e là nelle mie valli, in aggiunta a quegli altri componimenti in prosa ed in verso ladino [1]) già da me dati alla luce. Ciò che qui offro, non pretende di essere nè originale nè compilato: contiene presso a poco quello che si rinviene di solito in simil genere di componimenti: esseri reali frammisti ad esseri fantastici, narrazioni vere o verisimili intrecciate di azioni fantastiche, meravigliose o straordinarie, e per scena monti, ghiacciaie, castelli, selve e grotte, il tutto raccolto di lunga mano nei luoghi, di cui si parla nei racconti, ed elaborato di poi con quella cura, che le occupazioni del mio impiego mi permisero finora di applicarvi. Se con tutto ciò non sono riuscito a riportare tutte le tradizioni divolgate per le valli del mio paese nativo, non ne ha colpa il mio volere, ma bensì la scarsezza di tempo, che non mi permise di fare di più e forse di meglio.

Mi sono attenuto il più che mi fu possibile a quel modo di esporre, con cui i racconti qui raccolti s' odono fare tutto dì dai miei compaesani, memore di quanto dice il Pitrè: „Se i

---

[1]) Proverbi, Tradizioni ed Aneddoti delle valli ladine orientali con versione italiana. Innsbruck (Wagner) 1881.

Rimes Ladines, in pért con traduzion taliana. Innsbruck (Wagner) 1885.

testi fossero stati alterati, non avrebbero l'importanza che si attribuisce ad essi nella forma virginale con cui si presentano." Quà e là ho intessuto nei racconti, ove credetti di poterlo fare senza stornare l'attenzione dall'azione principale, osservazioni e particolarità atte ad illustrare le costumanze, le credenze, le superstizioni ed il carattere di chi parla il dialetto ladino.

Il glossario alla fine del volumetto è destinato per chi volesse interessarsi di questo mio nuovo lavoretto, senza possedere la piena conoscenza dell'idioma, in cui è scritto.

Il metodo di scrivere i vocaboli quì adottato, il quale si scosta in alcuni punti da quello osservato nelle operette precedenti, lo ritengo per un perfezionamento nella via da me finora battuta.

I. La Gana dĕ Val dĕ Mesdí.

Chianté ves chianti şëgn dĕ bèla gana;
Ël' abitā l plú gian anticamënter
Val dĕ Mesdí, dormiva tĕ na tana,
— Inscí fageova troeč da vèdlamënter —;
Les rṓs, dĕ bèl pavé ghél dlonc corides,
Ē só confórt, da tan' d'atri mal'dides.

Gonót da n crëp a l'ater sbalč petāla,
Scèkĕ chiamūrč leşīr, kĕ kīr pizades;
Fosá, valons con pīš asvèlt' pasāla;
Pizes, dal fūc del ton dūt spediciades,
Gniva da këla spiades e kirides,
Bëgn kĕ da būrtes níores soënz corides.

Chiamūrč e lūs ed olps l'acompagnava
Per dūt' i crëp, per dūtes les valades;
Da bèsties mèstes k'ëla les tratava
Les defenṓla chi da stlopetades;
Bèsties e gana in bèla péž vivóva,
Gana e bèsties dagnòra gian s'odóva.

Tanina — këš l'inom dĕ nósta gana —
Nĕ dē plū a mënt ad áicia ed a carëzes;
Crūž tĕ só cụr scognṓla e pëna grana,
Kirī da n pèz incá d'i crëp altëzes,
Stē dís intīrz sūn pič scèc incantada,
Vérs la valada in jū fita l'odlada.

Sún Piz dĕ Boá Tanina fő sentada,
Dĕ vigni vérs rodé sú oedli lasciāla;
Dlongia d'ëla na chiòra stē jetada,
Sú bī oedli fit' sún súa sciòra, palsāla;
La gana ežaminava les valades,
Dē chi a les pizes soënz cúrtes odlades.

Ten còlp sĕ frëma sú oedli sú na piza,
Fremé n bèl iágher l'oedl á iló a Tanina;
L chiamúrč, bampé l forèst, plú snèl kĕ tiza
Salta sú impè, sú dan la salvergina;
Da i scíorz k'ël pëta, rendenëš pizades:
La púra bèstia tëm les stlopetades.

L iágher, metú a mús l stlóp leşīr, meşúra:
La gana, fat n sbalz, dan l chiamúrč sĕ pósta
Scèc gran regina dĕ la gran natúra;
L iágher, plëgn dĕ mervoia, snèl per respósta
Mët l stlóp a téra, salodan Tanina
Rodan l chiapèl devérs la salvergina.

L iágher — tlamé Gostin da Pecëi fóvel —
L stlóp súl spinè, sen pëia via vérs la gana;
Gonót sún kī crëp plëgns dĕ nëi l'odóvel
Scrichian incër dër līgra e bèla sana;
Chi rajoné con ëla plú òtes avel,
Mò, šĕ mai k'ël podő, sĕ stravardavel.

„N salút a ti", diš şëgn l iágher atira,
„E n baž a mi! kësta è la penetënza,
Kësta, kĕ tó chiamúrč è vi, la guira;
Dĕ chiamúrč pél incú k' i rèstĕ zënza.
Perchí mai, di, m'as fat kesta ria trúfa?
Dĕ té matades vigni iágher sĕ stúfa."

„Chiamúrč magari dút' per mé copèdĕ,
Mò këš kiló — a sú cór bī blanc' l conëscen —

Lascèmĕ in péž, dĕ mal val n'i fagèdĕ!
Con só vadagn les ganes obedëscen;
Desfortonè, crëi mel podès, devënta
60 Ki k'in val móda mi chiamürč tramënta."

Inscí digeó la gana, jona e bèla.
Gostin intan consìdera Tanina,
Dĕ fa këš ál şëgn dër bèl dĕ la orèla;
Plû dŏ vign' atra i sala incû belina;
Plû k'ël i chiara, plû fina t'i péla,
66 Plû dĕ vign'atra muta per l bèl véla.

Dĕ l iágher i pensīrz conëš la gana,
Mò féž, acórta, scèkĕ nia nĕ fòssa.
N' odlada dála ai crëp dĕ Cól dĕ Lana,
Al Nuvoláo, a Pûdres e Cróda Ròsa,
Vèga les níores plënes dĕ tempèsta,
72 Kĕ féž a pizes, crëp, valz, bósc'gran fèsta.

Da lonč brontóra l ton e sĕ berdòra,
Dĕ tëmp in tëmp sdlomina val ria saita;
Şëgn spiza les orëdles chi la chiòra.
Lascian dĕ fa con sûa gana bèla ita;
Dĕ Boá la piza è bèl da dī corida
78 Da níora dût a fòsc incolorida.

L tëmp manacé da dī ten bót romp fóra;
N tarlûi dût brum les níores bases skérza,
Troep plû fòsces kĕ d'Africa na móra;
Na seconda tarloiada e spó na térza
È da tonades sëches compagnades
84 E da gran spaventòses graceñades.

In pè sbalza Gostin, la gana l frëma,
L fa resté sòt al tëmp sûn kël crëp óla
E rí dĕ kël giarina per sûa tëma;
Dĕ varí maratia tala sĕ próla;

Per ëla tons, tarlùis e gran tempèsta,
Vënt, plòia, granižores è bèla fèsta.

Kël tëmp në dùra dī per gran fortūna,
Plù in jù vérs Ágort alden şëgn sùa rabia,
Sòt la Civèta e l Pélmo, iló ál la cūna.
La mont dĕ Boá sĕ vist indő da sabia,
Sorëdl dad inozënt ciùtia indő fóra,
Les nióres despartides va in malóra.

„Gostin“, diš şëgn la gana con frankëza,
„Tó la podons, šĕ t' ós, vérs la valada
Dùt salvara, mò impó dĕ gran belëza;
Kĕ masa lizia ed ërta sī la strada,
Mĕ tëmi stérc, mò t' as na bona maza
E t' ès — chiamó troe mīch — de bona raza.“

Val dĕ Mesdí vè longia bëgn dùs òres,
Dal nòrd al sùd a bisca stórta vala,
Ërta da vigni pért da gi a berdòres,
Dùt róa, saš, crëp, d' inrè d' érba na pala,
Strënta t' a mèz, per l plù dĕ nëi corida,
Ma sòl al pè dĕ salvergin saorida.

Plù in it k' an va, la vèghen plù salvara;
Dlonc crëp, pizades kina al cīl alzades,
Per l plù corides dlonc da gran chialvara;
Dlaces vigni momënt, sù a l' alt stacades,
In mil tóc' spediciades sprinza a téra;
Pùr kël kĕ rùa sòt itĕ, ël la paia chiéra!

La fin dŏ kël valon pé dlonc sërada:
Dlacia e nëi dant, a dërta e ciampa pizes,
Tra këstes dòi chiamins con nëi dlaciada,
Da vigni pért sbojada da gran spizes;
Un a ciampa, l second vèghen a dërta,
A mèz kiš dòi la dlacia lizia ed ërta.

Tanina lascia piz dĕ Boá contënta,
Dal bon Gostin dùt mól acompagnada,
Sĕ trapina jù pért per na val strënta,
Pasa tòc dlongia n léc dĕ nëi dlaciada,
Incù chiamó tlamé „léc dĕ la gana“
E rùa pró n bùš, kĕ pé dĕ la òlp la tana.

„Këš è kiló mi albérc“, diš şëgn Tanina;
„Dĕ pùr aspèt ascògnel gran belëza,
È laoré da it da man espérta e fina,
Dĕ vigni vérs forni dĕ gran rikëza;
Dĕ d'ël plù tért tĕ mòstri pa la strada,
Šĕ tùa senzeritè sará porvada.“

Gean despó inant, arjongi la forcèla,
Kĕ féž corona strënta a la valada,
K'è per gi jù la strada la plù snèla,
Bëgn k'ërta e bùrta e strënta e dlonc dlaciada.
Dant va la gana, giama ála leşīra,
Dő spó l chiamùrč, tlamé dad ëla Zira.

L stlóp sùl spinè, la maza bëgn tegnida,
Féž zënza pòra l iágher na sbrisciada,
Sĕ tëgn sù dërt t'la val dĕ nëi corida
E féž kina j'a pè na gran slitada;
La strada, a gi sù longia e prigoròşa,
È jù pért cùrta e a l'espért nia sfadiòşa.

Revá jù tĕ la val dùt' trëi sĕ frëmi,
Vèga nó lonč dad ëi na gran fontana;
Da tëmp, da crëp, da pères nĕ sĕ tëmi;
Per këš palsa iló l iágher e la gana,
Intrami dòi la sëi tĕ m'i tormënta,
Bèl tòc ùn dlongia l'ater şëgn sĕ sënta.

Scèkĕ crestal locënt è l'èga tléra,
Cër ía dĕ bèla véža bèla frëscia,

Kĕ spizorëia da iló fóra dĕ téra,
Mil òtes plú gentila kĕ nó lëscia;
Iló sentá la gana e ļ iágher fóvi,
156 Iló dő ria fadia sŏ la godóvi.

Gostin prešënta chièz k'ël á tĕ tascia,
Féž tra d'ël e la gana pérts valives,
Mò vëla n'ó del bon chiažó e t'il lascia,
Nĕ mangia-inscí digeőla-k'érbes vives;
Dláşenes, piries, müies ed inch nicióres,
162 Paròmores a móda dĕ les giaióres.

Intrami dòi fő plëgns dĕ contentëza,
Boióva, mangiã, vignún a súa manīra;
Zënza savëi perchi fői dút ligrëza,
Scèc gënt da mont kĕ vëgn cola baskīra;
L chiamúrč inch féž cër ëi via sús matades
168 E devertëš sĕ instës con gran scrichiades.

Scèc gran sason da crëp bëgn mól sĕ staca,
Berdòra con šešúr dĕ piza in piza,
E va rodan tĕ l'aria e ignó nĕ taca,
Mò sprinza e salta e va in mil tóc'e stiza,
Tiran con sé na róa dĕ saš intīra
174 E va a feni t' la val in gran magīra:

Con té šešúr dòdeš chiamúrč odóven
Sprinzan şëgn dal chiamin, kĕ sta a man dërta;
N salvan con gran mazon odëi podóven
Fagean la chiacia t' nëi dlaciada ed ërta;
Chiacia paróva këla desperada,
180 Dúta la val nĕ fő kĕ na fomada.

La gana chiara, vèga e spó comana:
„Ingigna l stlóp e véga na fomada,
Mò kĕ la chiòra dant rèstĕ pa sana!
Meşúra frëm a l'últim dĕ la squada!

Kël è, mŏ pél, n dër bëc dĕ gran parúda;
186 Meşúra e tòca e prëš sarála odúda."

Iúst è sté l bót, del lonc è l bëc a téra;
Sú cór è zënza fal, la bérba longia;
Púr bëc, súa gran belëza i á costé chiéra.
L salvan con gran saltons rúva jú dlongia
E féž dĕ s'orëi tó l chiamúrĕ şëgn mòstra,
192 Mò só tórt èl la gana k'i desmòstra.

Tan' bèla k'ē la gana dŏ natúra,
Tan búrt fóva l salvan, dút plëgn dĕ ciórda;
Só mús, sús mans, só córp corī coltúra,
Plú sgriciorús asà fől kĕ na córda;
Súa pèl da gran' polans griš dút corida
498 È sòt na bérba spësa sepolida.

Só búr gran chiè coriva longies tlines,
Mai in vita súa da pītĕ destlotades,
Mò súra dút som' nades dad odlines,
Sú i chiavëis, dĕ largiè dlonc plëgns, tacades;
Les aondles fóva fosces, longies, búrtes,
204 Sús giames dút plënes dĕ bòrba, cúrtes.

L sën per l chiamúrŏ copé da man forèsta
Fageő chiamó plú búrta súa ria odlada;
Dĕ ban porvā la gana bèla mèsta
Del traté con manīra bëgn stodiada,
Mò n rī bodèl, kĕ nĕ capëš la crianza,
210 Nĕ convertëš nó grazia nó pošanza.

Da rī salvan manacel gran vendëta,
Tira crist', cospetons, scraions e blastêma;
— Da blastemé fől bon, ah marcadëta! —
Vignún ès a l'odëi e aldi abú gran tëma;
L bèl, l búrt, l bon, l rī, l sant, l mal, l dërt, l stórt moscëdel,
216 Dút chièz kĕ dësa sté scognú descëdel.

La gana ascòlta dī con gran paziënza
Kestes paróles bùrtes sconveniëntes,
Mò a la finada digela: „Con lizënza,
Scòlta şëgn, bòchia lérgia! Tù tĕ mëntes,
Digean kĕ kiš chiamùrĕ è in tùa baldanza
222 E kĕ t'as d'ëi tù sòl la padronanza.

L mich dĕ dùt èl lascé i chiamùrĕ in vita;
Ëi fòrma dĕ nùš crëp la maiù belëza,
Nĕ féž a d'gùn' dĕ mal e sĕ merita,
K'an i defënĕ dùt' cant' con frankëza
In pè d'i fa la chiacia con na maza
228 E desdrù pùc a pùc dùta la raza."

„Ah, sciòra gana, chiara, tan scicada!"
Respògn l salvan con rabia mal scognùda;
„A degùn' n'ái metù mai val tĕ strada,
Da mé plù kĕ dad atri a dùt' segùda;
Dĕ salté dó a chiamùrĕ ái bëgn la orèla,
234 Sī spó kiló o magari in Crën dĕ Sèla.

Picera gana, scòlta na paróla!
Tĕ pënses masa a gënt dĕ la planùra,
Atramënter la cósa èster nĕ póla;
Zënza comé nĕ fòsses şëgn tan dùra;
Dĕ tó bèl iágher ès t'inamorada,
240 Ël è kësta oritè a mé desmostrada.

Nòs, salvans, tĕ son masa stlèt', Tanina,
Da n pèz incá bèl l vèghi e mĕ n'intëni;
Mò sopérbia gonót á fat revina;
Tĕ gran desgrazia, š'i vèg dërt, tĕ mëni
Ki ëi sòt kiš crepons, oh pùra gana;
246 Mò chiara bëgn, segù sai, k'ëi t'ingiana!

Ki k'abitëia sòt kiš crëp la planùra,
È sta conòs e falĕ e rī dagnòra;

Sopérba e ria sĕ mòstra súa natúra
A vigni tëmp, a vigni sažon e òra.
Tĕ sònşi per n consëi bon? Sīs acórta,
Skiva dĕ këles chiaşes vigni pórta!“

Sòl sen va spó l salvan sú per la dlacia,
K'ërta sĕ vërč tra i dòi chiamins e lizia
Ed è gonót dĕ prigo, búrta e riácia,
Cīs per kī kĕ sún dlacia tòma e slizia;
Mò l búr salvan con giama dër leşīra
La ponca a dërta sú e è sú insom atīra.

Jú pért sen va la gana da contënta,
Con ëla va Gostin per la valada
Salvara, búrta, longia asà, mò strënta;
Cúrta i féž l chiacolé la longia strada;
Revá súl póst, k'an vèga la planúra,
I vëguel dĕ mesëi sĕ lascé ér súra.

„Va“, diš la gana, bèla e dër saorida,
„Mò masa dī, prëi bèl, nĕ sté pa fóra!
Da té gonót orèssi èster kirida
Sú per kiš gran'dlacions, kĕ tëgn a tóra;
Óimĕ dër bon insci k'iú a ti dagnòra,
Spó gnarál chi per nòs val iadĕ l'òra!“

„Solamënter a ti dal dí trés pënsi,“
Respògn Gostin bèl snèl con gran frankëza;
„Chi la noet, crëi mel pós, nĕ mĕ despënsi
— E fa l fégi có gian e con ligrëza —
Dal somiè dĕ té, bèla piča gana;
Les stëles, šĕ dút këš n'è vëi, damana!“

Dites kestes paróles sĕ tralasci;
La gana féž da nụ la strada fata,
Per kël dĕ rajoné d'ëla şëgn lasci;
Dĕ nóš iágher la stória èl şëgn kĕ trata;

Conté ves mësi a dût' con chiantia cúrta
282 E di jú al bas tŏ ki plans ki k'ël úrta.

Gostin, l chiamûrč sûl cól, tól la valada,
Saltan da n sas a l' ater scèc na chiòra,
Kĕ va sú per i crëp dlonc arpizada,
Asvèlta, bĕgn leşīra e zënza pòra;
Ten cúrt èl jú ed arjont ál la planúra,
288 K'è tĕ ki paíš e zënza úa e zënza ordúra.

L'ègа partëš dal bósc la gran planúra,
K'ē denant per Colfòsc dĕ gran rikëza
E lonč e lérc la plú bèla pastúra,
Sī per la qualitè sī per larghëza;
Plú tért á fat na bérta mal stodiada
294 Pra venús dĕ la bèla pascentada.

Gostin, con trëi saltons ál pasé l'ègа,
K'è tléra plú kĕ spīdl e da bëi bona,
Dĕ fontana, mai nó dĕ nëi kĕ dlèga,
— Bon féž lapró dĕ bon ciócio na sona; —
Per Plan da Merí vál invérs la vila,
300 Mò sĕ frëma sòt Rụn dlongia na pila.

Chi k'á fermé da iló só var, aldidĕ!
A mèz ki chiamp sòt Rụn vèghel na mụta,
— Na plú bèla Ladina nĕ kiridĕ! —
Dĕ córp dobliòşa vèla scèc na rụta,
Só mús, plú ròst kĕ kël dĕ na bambina,
306 Fagèssa gran invidia a na Trentina.

Só vestimënt, nó ric, dĕ gran netëza,
Féž, per i gi dër bĕgn ad ëla instësa
Dant e dő, dĕ longhëza e dĕ larghëza,
Gran onòr a la man dĕ sartorësa:
N gormél, brụm plú kĕ l cīl, cụr la gonèla;
312 Les chialzes è dĕ lana dër morjèla.

Les manies, dĕ bī záindli bĕgn fornides,
Fóva plù kĕ la nĕi bèl frĕscia blanchies,
Itĕ insom cĕr les sciables dùt corides,
Sciables lérgies e mai dal rī laúr stanchies;
Cĕr l cól bèl blanc sdlomína na morona,
318 Per kĕš èl soĕnz l bon prò kĕ la sdlomona.

I chiavĕis, scèc chiarbon fòš, pingolava
In dùs bèles e longies, gróses trĕces
Jù per l spinè dĕr bĕgn formé e revava,
Sĕ devertian con érbes e con vĕces
Askéš inkina ai pīš dĕ la Ladina,
324 K'ā per inòm, š'orès gian savĕi, Tina.

Plù lominùš kĕ dĕ variúl fő sù oedli
E da temĕi per sùs vives odlades
Tan bĕgn a dùt' i jon' k' a dùt' i vèdli;
Bĕgn fat só nés, les cĕies a fòsc tirades;
Só front pé dĕ crestal, sùa piča bòchia
330 Féž a pérles preziòšes blanchies lòchia.

„Có vala", diš Gostin, „mia bèla Tina?
Chi féges pa kiló tĕ keš chiamp sòla,
Sconan la gĕnt, a móda salvergina?
Nĕ tĕ sal bèl, olá k'ĕl è gran fòla?
Èl főš amòr, kĕ tĕ croziĕia e tormĕnta?
336 O kires ciúf, val érbes o val mĕnta?"

„Mat dĕ Gostin", respògn ad ĕl la bèla,
„Nĕ sas pa, k'ĕl è incù na bèla fèsta,
K'an pórta dlonc in mĕşa tĕ scodèla
Chiér, ròst, tùrtes, crafons, giái còla crèsta?
Dlonc è nósta gran sègra renomada
342 E dai forèsti scialdi gian chiantada!

A l'ostĕria va dùt' incù e dùt' bala,
Vèdli, jon' pĕsta fóra la terdéca;

Degün' a na té gran fèsta nĕ fala;
Inch a ki k'ëla zënza gonót scéca
Abina per keš dí da s' la dé bona,
Mangian pró n gót dĕ vin dĕ dût na sona."

Mervoia per kël mĕ fégi tan plü grana,"
Respògn Gostin, „kĕ t'ès kiló perdûda
A mèz kiš chiamp, sentada sú na mana;
Ël è bëgn vëi, inch kiló féges parûda,
Mò incú tó póst, mĕ pél sī sûn sorara
Dĕ l'ostëria, k'è dlongia Cogolara."

„Gian bala vigni mụta", respògn Tina;
„Inch iú son dĕ balé e salté dût mata,
Mò dĕ kël sonşi bëgn plü k'atres fina,
K'i mĕ stravérdĕ per l plü d'èster trata
Da n piz a l'ater, š'ël n'è da persona,
Kĕ sí valënta, pròsa, bèla e bona.

Mò scòlta şëgn ed alda mia propósta!
Ès contënt, š'i tĕ féž da balarina?
Balé podons incú, la sègra è nósta,
Per mé, kĕ n'atra fégĕ la chietina!
Iú kīr la bona vòia e la contentëza,
L divertimënt adụm col'inozënza."

„Col chiamûrĕ salti a chiaşa şëgn, aspèta!
Dī nĕ stai fóra nó, mia pića Tina;
Granmënter scèc a ti l balé m'indlèta,
Cīs š'i l pó fa con bèla balarina;
Incú dĕ bona vòia dût' orons èster,
Insci k'ël fòssa dí dĕ san Silvèster."

Tina e Gostin fő n pér da fa parûda,
Tirā per kĕš sú ëi dûtes les odlades,
Revá k'ëi fóva a l'òra dad ëi orûda,
Olá kĕ les üž scraiā dût destonades.

Gostin comana zënz'ater na mèşa,
378 Senté pró Tina zënza val stramèşa.

Avişa scèc n san d'és, š'ëles somëna,
Va fóra ed it tel sant e dût rabiòşes
Jóra sû e jû dĕ vigni vérs e şëna,
Scèc ëles fòs con dût' dër desenòşes;
In ûltim pĕ́ieles l jór leşīr e lascia
384 L pighér e va e sĕ taca sû na dascia:

Avişa inscí sa Rụn kël dí fageóvi;
Dût' giva sû, spó jû, giva itĕ e fóra;
Èga dĕ vita e vin, chi bira boióvi
— Bëgn ma dĕ ki paorons tòc' dĕ lāfóra —;
Dŏ këles mëşes n'ēl chi kĕ chiantava
390 E magari valcûn kĕ brontorava.

Les bèles jones féž da dër scicades,
Nĕ bëi kĕ pûc e féž trés bòchies agies;
Ai jon' dáles datrái cértes odlades,
Inscik'ëles mangiès granates o agies;
Sabies èles, dĕ chi sapráles ëles,
396 Mò an mësa perdoné, k'ël è mèfo ëles.

Tina al contrario féž dût atramënter,
Nĕ féž pró mëşa nët nia la scicada,
Mangia e bëi, scèc an dës, senziramënter;
Senzīra e libra è chi sûa bèla odlada;
Nĕ féž la strụma, diš dût con manīra,
402 A rí nĕ cigh'la scèc vèdla cevīra.

I balarins, les bèles balarines,
Ki fóva tĕ mažon ëi sûn sorara;
Dĕ les bèles rodava iló les fines
Dĕ dût Colfòsc, Pescósta e dĕ Corvara;
Cër i pérz, kĕ da iló trés salta e róda,
408 Féž la coriositè na bèla róda.

An bala bólzer, pòlca bavarèža,
Inch maşúrca con pè peşóc e incómper,
La quadril ón balé a moda franzèža,
Mò troep pèşo s'astilen kĕ nó clómper;
I joblèri féž gran mé a les orëdles,
Múžiga sal dĕ fanes e dĕ sëdles.

Gostin, l iágher, sen va da iló k'an bala,
Con ël va gian la bèla balarina;
Nó jon, nó jona iló kël dí nĕ fala,
Vignún kīr sú del bal la gran fogina,
Per ki laoraut' iló adụm masa strënta
E, bëgn kĕ daérta, impó dal chialt lorënta.

Sú l'ara gròia, spinòşa bala Tina;
Ëla bala zevíl e con sveltëza,
Róda bèl e dobliëia súa vita fina,
Leşīra scèc na plụma, con ligrëza;
Sú oedli dút lominúš tradëš la flama,
K'è grana tĕ só cụr per kël k'ël'ama.

Tina, kĕ dĕ balé n'è mai contënta,
Damana n'ater bal, dit la „Forlana“;
Per plú pérz şëgn devënta l'ara strënta,
K'an fégĕ al plú bèl pér lérc, dút' comana;
Ai joblèri damanen şëgn n'atra aria,
N'aria del dút salvara e straordinaria.

Gostin e Tina bala la Forlana
Con salt', con scrichiamënt' del dút salvari,
Róda e salta a manīra veneziana;
O, scèkĕ féž ḍatrái i bī Carbonari,
Salti e sciampa e sĕ kīr indő e s'abina,
Sĕ pëia e sĕ lascia spó, kĕ nia nĕ fina.

Scèc tlaparëč dĕ bīsces sún pastúra,
Ad aldi n chian ladran, ten còlp s'abina

E desmentiè l mangiè e vigni tleşúra,
Olá k'ëles gonót féž gran revina,
Sòfla e chiara bèl frëm dút spaventades,
444 Batan col pè, devérs l nemic oltades:

Inscí lascia ten còlp i jon', les jones,
I balarins, les bèles balarines,
I gran patrons e dútes les patrones
Só póst, só vin, la bira e chi les bines,
Chiara e ciútia, coriúš dút' vérs la pórta,
450 L'oedl fit sú na figúra búrta e stórta.

Perchí donca na modazion tan grana?
L salvan dĕ Pisciadú vèghen sún pórta
Consideran l bèl pér dĕ la Forlana,
Gostin, sún só chiapèl na plụma stórta,
Tina, la bèla picera Ladina,
456 Cụcena dal balé scèc na bambina.

„Dĕ gni jú a sègra n'ái zënza l'aoşanza,
Kës m'è proibi da mia vita salvara;
Mò kest an n'ái podú plú fa sconanza
Per chièz afári, k'i á da fa in Arlara;
I son bèl scialdi vèdl e stanc atira,
462 Per këš òi palsé e bëi şëgn n gót dĕ bira."

Inscí digeő l salvan: dút'i féž vives;
Dlon chiacolan damanen les nevèles,
K'è sú per Pisciadú e këles gran rives.
L salvan da maladët les diš dút bèles,
Conta dĕ Boà, dĕ Pisciadú e Col Cèdla,
468 Dĕ Mëşores, inscikĕ na ria vèdla.

Da nụ scomëncia l bal, da nụ les ródes,
Da nụ la pësten fóra la terdéca
Dër da catif, inscikĕ l'ó les módes
E k'an fageő a la nóza dĕ Rebéca;

Da nụ indő i salt', da nụ les zeremónies
Dër mal odúdes soënz da les calónies.

Gostin, nóš iágher, salta a mèşa l'ara,
Con ël salta na bèla balarina,
— Š'i në m'ingianë, főla da Corvara
Ed ava, segù l sai, inòm Tarina —;
Intrami dòi con şèlo ródi e bala,
Saltan da n piz a l'ater, nia në fala.

Tina dlongia l salvan è sòla e pënsa;
L salvan dë la gaožion së n'aprofita
E së tól dë fa l strụm şëgn la despënsa.
A Tina i dál na odlada cùrta e fita
Ed ëla fòssa prëš da nèscia gnùda,
Mò pró les ëles dùt bèl snèl së mùda.

„Picera", diš l salvan, „perchi tan šéria?"
As főš da mé, pùr salvergin, val tëma?
Bèl troepa gënt librè ái da gran meşéria,
Bëgn kë gonót kiló mi var në frëma.
Consiè sai chi dër bëgn n'inamorada
Scèc té, kë të tradëš tùa viva odlada.

Şëgn chièz k'i diš, tëgn bëgn të tùa memória!
Ós èster dë tó amòr franca e segùda,
Në sté kiló a ciaorië val longia stória!
A tó crestian diras şëgn da d'insciùda,
Kë t'ós avëi dad ël, š'ël në t'ó manchia,
L bèl chiamùrč da la cornadùra blanchia."

Tina, la bèla, pënsa šériamënter,
Chi kë pó di paróles tan stodiades;
Mò in última minàla vèramënter,
Kë l salvan èssa dit, coionan, matades;
Chiamùrč, kë fòssa blanc' dë cornadùra,
Credóvela banis da la natùra.

L salvan vèga la mụta pensiròşa,
Lascia līgher la gëut līgra e contënta,
Lascia la mëşa e l'ara dụt spinòşa
E jụ per bósc, la cīra dër contënta!
Meritè s'èsl na dërta polifada
E bëgn t'i fòssa geụda na scasada.

La lụna plëna e blanchia è intan levada,
Dĕ mil corụš sdlomina şëgn les pizes,
Kĕ chiara scèc signái tĕ la valada;
Per këles chiaşes vèghen lụmz scèc tizes;
Da l'ostëria sen vai jụ per Stangiades
Od ía per Brëies dụt ròtes e sbogeàdes.

Val jon resté sa Rụn sĕ la dá bona,
Val pụr chiocon ten piz sòl sĕ la conta
O brontòra, š'ël è tĕ na dër ria ona;
Valcụn dĕ ki dër rī la kīr e imponta,
Š'ël n'è tan da zocon da i mët a vérda,
Mò dĕ kësta sórt n'èl pục' sụra Vérda.

Dlon ciancantan bëgn tért per këles strades
Sen va i chiocons con ụ́ž dụt salvergines;
Pensé nĕ pënsi k'a gran strambades;
Nó gënt, nó bèsties, nó alchies, nó giarines
N'è da té bụr lotrons sgriciụš segụ́des;
Këles skīres, da dụt' èles temụ́des.

D'i jon' senzīrz na pért á n'atra oṣanza,
A cri vai les crestianes sụn finèstra,
Kĕ dī bèl t'lèt aspèta con speranza,
Ciaognan, per sĕ paré la son, ria maèstra.
A dĕ noet gī i Ladins anticamënter,
Nụš jon', bī pròš del rèst, n'ó fa atramënter.

Këla sëra kīr chi Gostin fortụna
E va bèl sòl da olá kĕ sta la bèla;

L'òra dĕ dlīža bat mèfo dër la ùna,
Can k'ël bèl plan, — san bëgn con gran caotèla —,
Tlocorëia tĕ finèstra digean: „Tina,
540 Déora l vider, despó ès pa pròsa e fina!“

Pùra Tina, dormi nia nĕ podőla,
Del salvan les paróles la scecava;
Ía e ca tĕ só pič lèt trés sĕ straogeőla,
I cór blanc' del chiamùrč la tramentava.
Bèl snèl levada déorla la finèstra,
546 Dĕ keš afar espérta asá e gran maèstra.

Iló sĕ l'ái despó bī sùš contada;
Mò Tina intan pensā a la cornadùra,
Kĕ dës avëi n chiamùrč dĕ blanc signada;
Savëi dër gian orèsla la pastùra,
Olá kĕ bocolëia na té chiòra,
552 E del piè la manīra, l tëmp e l'òra.

Dő n pèz digeőla, scèkĕ nia nĕ fòssa:
„Gostin, bèl kīt sta şëgn, conté tĕ mësi,
Chi k'i á somiè: Iù fő sa Pèra Ròsa,
Ten bèl chiamùrč iló, k'i vèg, m'inrësi;
Š'i n'á sùa cornadùra bèla blanchia,
558 Mĕ sal tel son, èl dùt cant kĕ mĕ manchia.“

Gostin respògn: „Kĕ dùt sī oritè proada,
Kël kĕ t'as şëgn conté, di nĕ n'orèssi,
Mò k'ëla sibĕ in gran pért dërt stomada,
Zënz' ater desmostré, š'i orès, podèssi;
Tan dĕ sigù k'i sta sù na paranchia,
564 Na chiòra vèl da cornadùra blanchia.“

„Mi bon Gostin, kël k'i tĕ diš şëgn, alda:
Šĕ t'ós mi amòr senzīr, gran plù kĕ zënza,
Mi bon pič cụr, k'a aldi tó inòm sĕ scialda,
— Gonót per këš brontòra mia cosciënza —

Kël salvergin vi o mórt da té damani,
Per düt mi amòr val d'ater nĕ comani."

„Tina, nĕ damané val kĕ nĕ pó èster!
Këla bèstia mës èster bëgn scouada,
Tan segü k'i òi dër bon a san Silvèster;
Donca, mia bèla Tina, sīs tan priada,
N'orëi vèster insnoet tan capriziòşa
E per kël k'i t'á dit nia permalòşa!"

„Vëi sará düt kël tan kĕ tĕ mĕ diges,
Inchiĕ dĕ tĕ sforzé a val nĕ m'infidi;
Bëgn fat sará düt chièz kĕ tĕ deziges,
Mò dĕ mi amòr per té tĕ n'indesfidi,
Šĕ nĕ tĕ mĕ consëgnes toš la chiòra,
Dĕ këla kĕ t'as, pél, na té gran pòra."

Gostin sen va plëgn dĕ pensīrz a chiaşa;
Bon ól a düs crestianes, a Tanina,
La gana kĕ da n piz a l'ater pasa,
Mò n bon da mat inch ól a l'atra, Tina,
Līgra, dĕ bona vòia, bèla e contënta,
Bëgn kĕ püra ed in mèz a na gran stënta.

Nóš pür Gostin, tomé èl tĕ la panicia,
Dĕ sĕ trá fóra a gran fadia sĕ próvel,
Mò düt dĕ ban; scèc pëš tĕ na baricia,
Kĕ nóda e kīr val büš, mò nia n'i jóvel,
Kīrel ch'ël dĕ sciampé fóra la strada,
Mò la véga da vigni pért sërada.

Tan kiš pensīrz aldel la gran chiampana,
Kĕ con son tlér ed alt l pastorëč kërda
Dĕ şiòr plovan devót a mësa grana;
Gostin sĕ vist dĕ bóta la braia vërda
E tól da bon e dër crestian la strada,
Kĕ mëna in dërt n pü sòt Cósta Borjada.

La devozion tĕ dlīža è tóš revada;
Fóra in plaz van spó, insci l' ó vèdla oşanza;
I prụmz kĕ rüa na brëia ciafi impontada
Per sĕ senté bèl tòc in radonanza;
I devót' rüa plü tért e in penitënza
606 Mësi sté impè iló in düta gran prešënza.

Dő spó sen van a bëi l'èga dĕ vita
A l'ostëria, gonót a gran tlapada;
Impè dĕ bëi féž soënz na pért bèla ita;
Ki k'è dĕ bona vòia, la tól chiantada;
Mò la plü pért con kértes mocorades
612 Dá con scraions dĕ dër bèles trionfades.

Gostin inch fóva iló pró na gran mëşa,
Pró d'ël dĕ bī jon' n tlap con bona cīra;
Chi kĕ l chiamürč copé da Gostin pëşa,
Del còlp spó trat la móda e la manīra,
Del nümer d'i chiamürč cër les pizades,
618 Dĕ té cóses tratā les bravatades.

Tra düt' vëgn şëgn Gostïn con la plü bèla,
Contan dĕ chiòra a cornadüra blanchia;
Ël nĕ diš nia dĕ gana o dĕ gonèla,
Mò zënza contel düt, kĕ nia nĕ manchia;
Degün' tra i jon' aldi n'á mai na tala,
624 Grana a düt' da spavënt per këš i sala.

Tĕ këla gran mervòia diš Páol La Pòza:
„Kesta cósa mesons pa impó odëi fóra;
— Plan rajonāl, la lënga avel n pü mòza —
Doman, sī la nëi lüžia o tëgnĕ a tóra,
Fageondĕ düt' adụm na dërta chiacia
630 Corasú 'n këles pizes cër la dlacia!“

Këstes fóva paróles bëgn pensades,
N té consëi, per düt' fől dĕ contentëza;

Gostin solmënter déva cër odlades,
Kĕ desmostrā dût ater kĕ ligrëza,
Tért penti dĕ sûa bòchia masa lérgia:
Nia nĕ para plû l'èga, kĕ sĕ slérgia.

Scorënta noet chiamó èl per la largûra,
Sû per Sasongher, Boá e Crëp dĕ Crespëna,
Kĕ nûš bon' iágri lascia la planûra,
K'è longia e lérgia e bèl da dī terëna.
E tól con var leşīr vérs Boá la strada,
Dĕ pères, saš, barantli e róa flastrada.

Sûn Plan dĕ Sûra Saš cûrta fermada
Fégi dût' cant' t'a mèz a këles crëpes,
Nó per fa iló na picera palsada,
— Ëi ava bon flè, chi bëgn sanes les rëpes —
Mò dĕ sĕ desparti l' ái destinada
Per fa la chiacia plû grana e slargiada.

Gostin tól dĕ Mesdí la gran valada;
Só var è pëigher, pëigher plû kĕ zënza;
Da ciampa a dërta va gonót sûa odlada
Per spicolè val vèdla conescënza;
D' odëi spèrel sûa bèla salvergina
Sû insom na pala o sûra val levina.

I grif spizá da nụ mazel t' la dlacia
Con coragio e con fórza meşorada;
Ël nĕ skiva nó crëp, nó èga kĕ tacia,
Inch i saš nĕ, kĕ vëgn con gran şenada;
Iló, olá kĕ la dlacia è bèl manco ërta,
Sĕ frëmel tĕ na risa vérs la dërta.

Scèkĕ setû, kĕ palsa dő marëna
Da ria fadia, sû l' érba sdraiè morjèla,
Sbalza sû dĕ spavënt plëgn e dĕ pëna,
Mórt da vipra scognûda sòt rodèla:

Inscí sbalzava sú Gostin atira,
666 Ṣëgn k'ël odő la bèla chiòra Zira.

I cór, k'ël vèga blanc', t'i féž la gòla;
Avëi tĕ m'i ól, sī a rīs o sī chi a bones,
Pensé pënsel a këla cósa sòla.
Col stlóp chiariè t' la man: „L pones o l scones?"
Sĕ digel bèl da plan: „ṣëgn èl la vòlta;
672 Na bala véghi a odëi, šĕ l destin s'òlta."

Kestes paróles ál apëna dites,
Kĕ n bót sëc rendenëš dlonc per pizades,
Per les valades scèkĕ féž les saites,
Kĕ stlèfa dút adụm con gran tonades.
Ah, bót fatal, ah, bala desgraziada,
678 Chi bérta as fat iló con túa jorada?

Púra Zira, da còlp mortal tocada,
Dő dús ródes cër ëla instësa fates,
Con scrái scèc kël dĕ chiòra scortelada
Tòmela — bošëgn n'ála d'atres trates —,
Berdòra spó con búr šešúr per dlacia
684 E sprinza jú, dút tóc', t'la gran valacia.

Tratan kĕ Zira cògora e berdòra,
Alden n búr scrái, n gran úrl devérs la tana;
Scrái fől kël dĕ spavënt plëgn e dĕ pòra,
Kĕ gniva da Tanina, nósta gana;
Dő plú da degún' n'èla stada odúda,
690 Da kël momënt incá per dút' sparúda.

L búr salvan, plëgn dĕ blòta cativéria,
La gáoža dĕ kël gran tormënt e pëna,
Sòla origin dĕ këla gran meṣéria,
Sún Piz dĕ Boá ál aldi l rī bót apëna,
K'ël sĕ dá sún kël alt na dërta riúda;
696 Mò n bót tel chiè t'i a tút vigni godúda.

Nóš pür Gostin, spari èl inch da kël' òra,
Odü mai plü n' èl sté da val persona
Da degüna sažon, nó tért nó adòra.
Revë sün ki dlacions èl të na ria ona;
Kĕ süa anima sī iló t' ki crëp bandida,
702 S' ó tó a di dĕ Colfòsc la gënt saorida.

Na man plü tért ciafé an sün këla dlacia
Püc dő kesta desgrazia sozedüda;
Mò can kĕ l tëmp sün ki crepons dlonc tacia
E düt va iló ad in fụm da gran nevüda,
Can kĕ düt gonfedëia e sòfla con rabia
708 E kĕ sta gian a chiaşa inch la gënt sabia:

Vèghen datrai n bèl pér, kĕ róda e salta
Fóra per ki dlacions e gran pizades,
Fóra per këla nëi gonfedada alta,
Fagean gonót dĕ dër bèles slitades:
Ëi bala con gran şèlo la Forlana,
714 Ëi la bala con füria veneziana.

II. L Signal.

Aldís iló a mèşa noet kël stlinghinamënt
Jü sòt Corvára jün ki Plans dlongia rü?
Ël è l Bracon asasinè con tradimënt
4 Da kël da Còz, l plü gran lotron dlonc temü.

Odès sün chiaval blanc cavalīr sporoman
Travérs i Plans e süra l' èga ía dĕ sbonf?
Francësc dĕ Brac va dlon kirian të kël bèl plan
8 Só gran nemic per gran vendëta e gran trionf.

Chiarèdĕ iló dòi cavalīrz dĕ fòsc vestis,
Të la lụm dĕ la lüna tlér sdlominan!

L brao Bracon èl e kël rī Còz, da lonč aldis
Gean a sporom per ki Plans dlon sĕ batan.

Aldís tel kīt dĕ la doman kël son bèl tlér,
Kĕ féž dùt chiez k'è mórt bèl plan resori?
L „Angelus" èl, kĕ despartëš l dùr fér dal fér,
Fagean tra ki dĕ Còz e Brac la péž n dí.

III. La Pilicia.

T'a san Chiašan, lùc dër salvar, mò zënza bèl,
Èl gnùt zacan, pasé sarál bëgn cënt an',
Na bùrta vèdla dùt corida dĕ na pèl;
L planët iló tĕ m'ála līt a cotan'.

Vèdla fő këla dër scicada dan da dùt';
Kël k'ā da gni, traodőla con oedl segù,
I tëmp stomāla danfóra, frëit', chialt', mói, sùt',
Gonót, š'an i ès stimè, èssen gran mal sconù.

Per mata la tegnī té rī pici mitons,
Saltava dő per këles strades dlon scraian:
„Pilicia bùrta, t'ès na stria, spedré t'orons!"
Dő té paróles givi spó dlon sciampan.

Pùra mëda, a degùn' nĕ fageőla dĕ mal,
Gonót del bëgn, olá e can k'ëla podő;
Mò š'ëla coiő sù tĕ strada n ran sëc o val,
N'ēl atira kĕ cospetā e t'i scraiā dő.

La vèdla profetësa amava l nùmer trëi:
„Trëi léc' gnarál col tëmp", digeőla, „in Badia,
Òtes trëi modará per këš la val só pëi."
Dòi léc' èl sté, del térz n'án chiamó odù nia.

„A fa l stradon porvé porvarán òtes trëi“,
Digeőla chi gonót, „mò mai nĕ roarán“.
L stradon, digi, k' è fat şëgn, ël sará chi vëi,
Mò trëi stradons saori fat èssen intan.

Da odëi spó sta chiamó del laûr la perfezion;
Sovënz tlamen kël laûr revè e dût feni,
Kĕ sĕ desmòstra dő èster óra deu lotron,
Fata zënza cervèl, an nĕ sá perchi.

La pûra vèdla, gnûda a arlérc dad inşaolá,
A arbandoné n bèl dí ki da san Chiašan;
Geûda sĕ n'èla indő, degûn' olá nĕ sá,
Na pért mina, k'ëla áiĕ cri sû val salvan.

IV. Per na Maròra.

Gonót l'inòm dĕ Fánes alden prononzian,
Dĕ këla bèla mont plëna dĕ sasons,
Rica dĕ crëp, k'an vèga dlonc al cīl revan;
T'a mèz bī cói vërt', bon past per i manşons.

Nia lonč da olá k'ël è na pran chiažara şëgn
Fōl n taiapères e bèl dlongia n moriná;
Tra d'ëi s'oróvi bon, sĕ viginava bëgn
Scèc dòi galûč cofá sû n pič poriná.

Mò contentëza, dī nĕ dûrla sûn keš mon;
Scèkĕ sorëdl da inrè dá n dí dût intīr,
Zënza k'an vèghĕ níores o aldĕ splondran l ton,
Dûra chi pûc la fortûna e l tëmp leşīr.

Ki dòi vigins, tramidòi s'évi inamorá
— Trápola fóva këla del bûr malan —
Tĕ na té ria Maròra, fia den carigá,
Per vič gonót cospetada dal plován.

Per këla spiza n sën tremèndo s'ái ciafé;
Zèdĕ nĕ n'ó degûn, vignûn l'orő avëi;
Tan ál foré l malan, k'ëi s'ó na noet copé,
Dût ái bèl ingignè per la feni tra ëi.

Mò kël bel Dī, dĕ ki dòi mat' ál compašion,
Perchi k'ëi fóva zënza dagnòra pròš;
K'ël è chi masa dan, vèghel, e nët nia bon,
K'ëi sĕ danĕ per ria stria dai chiavëis ròš.

A san Giorgio per kël á comané l bon Dī
Dĕ sporomé dal cīl jû in Fanes bèl snèl
E dĕ sfënĕ in gran tóc', zënza peşimè dī,
L crepon sûra i rivai con còlp nó morjèl.

San Giorgio stima gian, ël stima sûl momënt;
Kël kĕ diš kël bel Dī, sará bëgn bëgn fat,
Pënsel e sporomëia dal cīl tan snèl kĕ l vënt;
Jû vëgn nóš Sant devérs Fanes per l bèl at.

Gran' òra fől, kĕ san Giorgio gnis e revès;
La béga fő impiantada tra i dòi rivai
Con gran' cortī e con chièz kĕ vignûn snèl ciafès;
Abraciá fői, balan insci dër bûr bai.

Tĕ këla sfënĕ kël crëp nóš Sant con bráo còlp;
L tóc dĕ sûra è resté iló olá kĕ denant,
Albérc kiri d'invér gonót da tas ed òlp;
Mò l tóc dĕ sòt, kël è, dal Sant spënt, gnû inant.

L crëp tòma con šešûr e gran gracenamënt,
Crepé in mil tóc', e cụr sòt itĕ i rivai,
Con ëi l morin, lapró chi l'ater chiaşamënt;
Ki dòi sgraziá, finida şëgn la véra ái.

Mò tramidòi è chiamó sòt itĕ iló bī vis;
I bót' sûrt' del scarpèl e l vérs del morin

Aldís iló recòrda d'i dòi òmi i bī dís,
Mò chi l torměnt sòt ki crepons zënza fin.

Feni sará, inscí conten, dút kël bûr torměnt,
Šĕ valgún' zënza tëma da mèşa noet
Véga tĕ këla fósa l'iad' con ardimënt
E preferëš i gran' strabač a bon lèt.

V. Ai Ladins.

Oh, pròš Ladins, d'óš bèl lingaz tignidĕ cont!
Tignidĕ cont plú kĕ podès del tešór,
K'è plú preziús dĕ troep kĕ dút l lúc da Sompont,
Chi plú kĕ kël kĕ rëgna l mon, argënt e ór!

Oh, bon' Ladins, d'óš bèl lingaz chiarèdĕ bëgn,
K'ès da óstes bones, pròses òmes arpé!
D'èster n lotron e zënza cur mĕ da bûr sëgn
Ki dĕ si òma l lingaz nĕ sá respeté.

Púri Ladins, d'óš bèl lingaz festidĕ aèdĕ!
Con kël ves á les pûres òmes a priè
A kël bel Dī insignè; mai nel desmentièdĕ,
Šĕ nó podès chi Dī d'òs sĕ desmentiè!

Bravi Ladins, stimèdĕ l lingaz granmënter,
Arpé da ki Latins, pópol tan stodiè,
Bëgn arlevé, potënt trés da vèdlamënter,
Tĕ vigni véra aoşè dlonc a davagnè!

Paziënt' Ladins, l lingaz ladin, d'onòr gran dëgn,
Dan dal dût insignèdĕ a ûš pici mitons!
Dĕ tegni cont dĕ nóš lingaz tòkela şëgn
E dĕ sĕ stravardé dai gran' chiacolons.

Rajonèdĕ, šĕ sès dĕ plů in adụm, ladin!
Vigni ater lingaz lascen a can k'an mës;
Tan k'i sá, rajonava i Latins tra ëi latin,
K'an daiĕ chi spó ai Ladins důt kël k'an dé i dës!

Ed òs, dĕ l'arpejonga dĕ Cristo guardian',
Òs, k'arès n dí da dé dĕ kësta gran cont,
Chiarèdĕ chi dĕ l'arpejonga d'i Roman',
Šĕ nó mĕ tëmi, k'óš dovèr nĕ sī arjont!

VI. La Fedeltè.

Bon oróva Tarėžia al pròs Vighil da mat',
A degůn' zënza noet e dí nĕ pensāla;
Da fa spavënt per kës fóva sů vič ed at',
K'ëla fageóva n dí pró d'ël dlongia stala.

Capí n'orōla d'èster só Vighil soldá
E důt këš per na té ria nůmera basa;
Dĕ kës fageōla n baodiamënt tremèndo ia e ca,
Kĕ důt' digeóva iló, kĕ té stragi è masa.

„Mi bon Vighil, mi cụr", digeōla dlon pitan,
„Mi důt, mia vita, mi sòl pensīr dagnòra,
Šĕ tů ten vas, k'i n' aldĕ plů tůa ůž rajonan,
Mĕ tëmi dër, k'ël sī per mé l'ůltima òra.

Vighil conëš só gran dovèr e tól comiè;
Ingiért val, gian nĕ va degůn' tĕ caşérma;
Kĕ só cụr i crepès, i parōl dal pitè,
Kĕ fageóva ëla a odëi, k'ël gī sòt a l'érma.

La vita da soldá fóva segů ria asá:
Fa ešerzizi, salté dĕ vigni vérs, sů e jů,
Lapró da caporái gròi e rī trés blastemá,
Spó nịa tĕ gófa, can k'i dënz ès gian mordů.

Mò l bon Vighil patī dût' kiš strabač dër gian:
Dĕ gran confórt les lëtres i ē dĕ sûa bèla,
Scrites col sanc del cụr ad ël, só bon crestian,
Plënes dĕ fûc, d'amòr dĕ la poverèla.

Dő an' ed an' finalmënter sĕ rûva i strabač;
Del rī serviz la fin vëgn dešiderada;
Lascé pó şëgn Vighil caşérma e i bûr palač
E gi sen pól a chiaşa, la bëgn amada.

La strada, oh, tan saorida t'i savőla şëgn!
Cënt òtes plû d'orèla cûrta e morjèla,
Kĕ can k'ël dő ël lasciā dût, s'amòr e só bëgn,
Só bèl tešór con dûta sûa parentèla.

K'ël vëgn, degûn' nel sá, degûn' nel dës savëi;
Inaspeté revè ól, kĕ sī la ligrëza
Plû grana e chi plû bèl l gran momënt dĕ s'odëi;
A keš bèl momënt pënsel con contentëza.

Oh, l bèl soldá, có k'ël sĕ spaza dĕ revè!
Gran prèscia ál d'abracé sûa bona crestiana,
Ežémpio a dût' dĕ castitè, dĕ fedeltè,
Dĕ dûtes les terzianes la plû terziana.

La chiaşa şëgn da lonč vèghel, fata sû n cól,
Bèla blanchia, da nụ defóra smaltada;
Gi var ạ var da dër soldá şëgn plû nĕ pól,
Só iadĕ sfadiûs fenëš con na gran saltada.

Degûn' nĕ l'á odû gnan sû per stiga ten salt;
N sbalz a mèz pórt, spó spalankëiel l'ûš dĕ bóta,
Vèga sûa mụta dlongia — n crestian mégher, alt!
Oh, pûr Vighil, ël vëgn blanc scèkĕ na cóta!

„Oh, chiara," diš Taréžia bèl snèl, „ki k'ël è!
Vighil soldá! degûn' şëgn nĕ t'aspetava;

Mò bon bon kĕ t' ès gnùt! Kiló vèl dùt modè;
Këš kiló ái tùt per òm, kĕ dùt' mel laldava.“

„Ah, insci? dùt' tel laldava?“ barbotā l soldá.
Dùt só chiè i sal, kĕ ródĕ e cigidëiĕ e şënĕ;
N momënt pënsel, chi k' ël tĕ keš bošëgn dës fa
E chi k' ël fòs, k' a këla podès plù incënĕ.

Mò ma n momënt dorā pró Vighil ki pensīrz;
Ël sá l castic, kĕ tòca a persóna tala.
„Credèdĕ dùt' mi aogúri dĕ nóza senzīrz!
Mò la chiaşa ái falé, ël n' è soënz kĕ sĕ fala.“

Ater nĕ digel. Gi sen val col chiè bèl bas,
Bëgn pùr dĕ cụr, mò ric gnùt dĕ gran speriënza:
Dĕ bisca falzitè conëscel, cụr dĕ sas,
La crodeltè den chiè zënza inteligiënza.

VII. N Salùt a Pùz.

I ves salùdĕ, mi bī crëp dĕ Pùz dër alt'!
I ves salùdĕ dùtes, gran pizades,
Plù dërtes kĕ bī chiampanís, spizes scèc tlalt'!
N salùt chi ad òs, fezùres dlonc sĕrades!

N salùt a ti, mi gran bèl plan del bèl Chiampëi!
Mil diolans, oh bèl léc, per la ligrëza,
Renovada vign' òta, k' i podő t' odëi
E fa dĕ bèles òres con sveltëza!

A ti, oh bèla fontana, mil ringraziamënt'!
Mil diolans dĕ tùa gran scinconda d' ègа,
Kĕ resorí i stanc' féž dùt līgri e dùt contënt',
Miù dĕ zùker kĕ cól dër golùs dlèga.

Ëles sĕ n'è les òres, pasades gonót
Dlongia té sún kël bèl banc o sú l'érba;
Col stlóp vagān datrai per l bèl rendení n bót,
Mai per copé chiamúrč da na gran bérba.

I tĕ salúdĕ, bèl Cól da La Soné dit!
Dër gian dĕ keš inòm la gáoža aldissi.
Perchi as trés e trés l'oedl vérs Crespëna fit?
Šĕ t'as val pósta, gian tĕ socodissi.

Chi a ti n salút, n salút dër bèl, dĕ mil cói l ré!
I tĕ salúdĕ, Cól dĕ Montigèla!
Òtes bëgn plú dĕ cënt sún tó bèl chiè ái pesté,
Sún té vign'òta m'ai paré ía la orèla.

A dër púchia fadia das tú n dër bèl paiamënt;
Tó cụr déores, cól ric, a la gran sciënza;
L'oedl, d'odëi la natúra coriús, dút contënt
Vèga iló del bon Dī la gran prešënza.

N salút a ti, Rokëta, la val dĕ les valz!
Vérgin ès tú, dĕ bèles flụs corida,
Vérgin tra vèdli griš, dút vérgin zënza falz,
Per dút' ki k'iló rúa ostira saorida.

N salút a ti şëgn, bèla Piza dĕ la mont!
A ti kiló n' inkin fégi, regina;
Bèl piz, gonót da ria saíta toké ed arjont,
Dan té plëgn dĕ maëstè vignún s'inkina.

Dĕ té, regina, féž i snī chiamúrč mantèl;
Tú t'ès per ëi dĕ dút refúgio la òma;
Cër té ia vai dlon saltan da búrt tan kĕ da bèl,
Segúš sĕ vèghi iló, mai n'èl kĕ tòma.

Tú, oh bèla Piza, adóres dĕ Dī la maëstè,
La prụma tra les pizes indorada.

Tú la última dĕ Dī potënt la santitè
Salúdes con inkin in gran parada.

Sún té pièga con devozion l devót l jonëdl
Ed adóra del bon Dī la prešënza,
Can kĕ dút cant sdlomina, indoré da sorëdl,
Criè per nóš bëgn da la gran Providënza.

N salút a ti, bèl léc dút brụm, plëgn dĕ secrët',
Tú, la plú bèla flụ in dúta Crespëna!
Con té rajona gian e dër gonót socrët',
Tormentá da festidĕ e da gran pëna.

N salút a ti, dĕ dút Púz la gran bèla mont!
Mil diolans e mil grazies a ti digi;
In mèz a té ái dĕ bon' pensīrz la còlm arjont,
In té dĕ Dī la gran potënza līgi.

In mèz a tús pizades e tú bī lastons
Vigni rī e búr pensīr in mé á dé bando;
Mont plú santa kĕ mil santes amonizions,
In té n'á lérc chièz k'è dĕ contrabando!

N'últim salút chiamó, oh dĕ Púz la bèla mont!
Da té mësi, scèc mụt kĕ mës da si òma;
Fezúra sarál prëš tra mé e té zënza pont,
Scèc ël n'è pont mai nó tra Ròma e Ròma.

VIII. L Salvan dĕ Frára.

Conté ves mësi şëgn dĕ Frara, la gran mont,
Kĕ féž confin tra l bèl Colfòsc e Gherdëna;
Gonót á iló val púr pasant la mórt arjont,
Segú n'èl sté d'i desgraziá na deşëna,
Kĕ l'a mesada zèdĕ a búr gonfedamënt,
A gran nevéra, a gran tempèsta ed a búr vënt.

Sùn këla mont, corida dlonc dĕ bī gran' pra,
Menā n salvan zacan vita salvergina;
Con chiaşa o mažon n' avel gonót val da fa.
Mangiè mangiāl raíš, érbes, chi val talpina:
Dad alton spó fageóva bròdi só mangiè,
Gonót ciaognavel chi režína con largiè.

D' istè da bon chialdin stével olá kĕ mai;
Şëgn sùn Piz Colač sùra Plan l' incontáven,
Olá k' è zënza gian i bòs ed i chiavai;
Sùn Mëşores gonót chi ciafé l ciafáven,
Mò l plù gian stēl zënz' ater sùn ki Bùš da Cīr;
Iló sòt ki bī lëgns i parōl salf leşīr.

Mindechè sù da i Pič sù l vèghen spaziran,
Có k' ël còi ciùf, bronşins, édelwais, flųs ghéles,
K' ël pórta tĕ la man contënt e dlon snaşan;
— Sùl chiapèl sbordoné chi dër bëgn t' i stéles —;
Gonót spó traoşan l vèghen pré da Lagoscèl
O l pré dlongia, dal blòt palù dùt cant morjèl.

L plù bèl i parōl l tëmp dĕ gi a mont, l bèl istè,
Can kĕ dùta la mont dĕ gënt fô dlonc plëna,
Dĕ setùs con chiapī sfolá, sbogeá sùl chiè,
Dĕ tiradųmz plù mates d' ēs kĕ somëna,
Dĕ sciòri kĕ va incërc trés per divertimënt
E k' è per cér persónes soënz dĕ gran tormënt.

Ël n' é pa spó nia ognért con gënt, nóš pùr salvan;
Bonač fóvel, daidā laoré a ki k' oróva;
A siè, èl vëi, s' astilavel plù tóš da talian,
Mò dal restlé fageóvel kël k' ël podóva;
L plù gian daidāl les tiradųmz cër i bagót',
Chi a olté fëgn bëgn sëc sĕ lasciāl itĕ a bót'!

Les fancèles, gonót l' áveles per só mat,
L fageóva gi per èga con val pazëda

O i comanā a stracé ad arlérc val gran ciûc frat,
— Pró la lëgna èl, dût' sá, chi l frat kĕ compëda —;
Pró coginè daidāl tizè o chi mosciodé,
Šĕ la fancèla ā sûra fûc žûfa o scarté.

Nóš pûr salvan, l plû ria l' avel tan l bûr invér,
Can kĕ dût gī ad in fụm tĕ këles nevéres.
A tegni l tëmp dĕ Frara mës èster dĕ fér
Ki kĕ n' ó paiè sborades soënz masa chiéres.
Dĕ refûgio i servī spó stales e tablá,
Mò datrai fől tel tëmp masa dad incërá.

Gonót can kĕ l tëmp fóva d' invér plû kĕ mat
E kĕ l gonfedé, l frëit, l nevëi n' ā finada,
E l gran bûr vënt soflava tra mèz scèc rī giat,
Toróva chi nóš bon salvan n' atra strada,
Sfolava i gonf jû per ki cói dût' bī valis,
Revan jû a Rụn sû insom Colfòsc con gran fadis.

La patrona iló priavel del lascé scialdé;
Per ater a nĕ fa nia chi iló nĕ stével;
Scialdé k' ël s' ā, daidāl o sī pró frogoré
O pró i mitons; gonót tĕ mažon inch ével,
Del pič e gran bestiam dër bon ožoradû
E cër fëgn o cër stran bon fant e servidû.

Mò dī nĕ stēl per ater pró chiaşa e mažon;
Apëna kĕ l tëmp dé n pû sû sû per Frara,
Lasciā chi nóš salvan la fûrchia e palaton,
La stala e dût cant chièz kĕ va zënza para,
E sen piava sû vérs Crepácia e vérs l Gran Pré,
Da dût' per só bon temperamënt dër laldé.

Dī sûn la mont dĕ Frara inscí a vivû l salvan,
Da pič, da gran amé e bëgn odû a vign' òra;
Mò na insciûda, can k' an odóva dût menan,
Kirīn dĕ ban nóš pûr salvan tért e adòra;

Da kël momënt incà nŏ n'èl plú mai sté odú,
Mò n rú tlamen „l Salvan“ chiamó iló al dí da incú.

XI. La Sëra.

Con só bèl son d'argënt tlér la chiampana
La fin del dí nonziëia a paíš e campagna;
Gran e pič, dút', patrons, la gënt meşana,
Kĕ tan dút l dí dĕ gran fadia l soiús bagna,
Tól jú l chiapèl e con devozion grana
Salúda la òma santa, kĕ gian stagna
Les gran ferides dĕ gënt tormentada,
Da gran fadis e gran mai vižitada,

L laúr lasci l rī, a Maria l'oférta fata,
Dá libertè a les bèsties bëgn straciades;
Dút', bëgn kĕ stanc', s'abini tĕ na pata,
Les ëles bèl tra d'ëles abraciades;
— Gonót valcúna pé da i vič dút mata —;
Na bèla chiantia spó chianti a úž alzades,
K'ël rendenës da les monts indorades
E da les pizes 'nkina al cīl alzades.

Col' úr bèl tòc les vachies bëgn pasciúdes
Sen vëgn a chiaşa, stlinghinan bronşines
E chiampanèles tléres o sfenúdes,
Pasa dlon brian per valz e per colines;
Inënter it con módes conesciúdes
Pici vidī, quért' dĕ pantan, d'odlines,
Petan del cú dó sú, briëia, scrichia e salta,
Kĕ da les pëgnes l'èga stluta ma alta.

Dĕ bīsces n pastorëč, fòsces e blanchies,
Arbandoná i crëp, basa a la planúra,
Pasa a bèl tlap magīres, chi paranchies,
Salúda, gnan a frida, val tlesúra,

— Bon şëgn segú, k' ëles n' è masa stanchies —;
Val rī bagót' sĕ mët a la tortúra,
Sĕ dá, k' ël è n spavënt a odëi, tociades
Zënza skivè les bûrtes sangonades.

Dai crëp dĕ Púz les chiòres vëgn, les fines,
Salta, sĕ vërŏ sú alt, longies, indobliades,
Sĕ dá con reverënzies salvergines
Da bèsties mates dĕ bûrtes cornades,
Sbalza golòşes súra múrz, antines,
Rotan tĕ pra, tĕ chiamp les flụs robades,
Nĕ a blastemons nĕ a crist' metan a vérda,
Kĕ tira, plëgn dĕ soiús Martin kĕ vérda.

I crëp dĕ santa Crúš, la gran Varèla,
Dĕ nëi dagnòra quérta la Tofána,
Dĕ Lagaciò i bī crëp con gran forcèla,
Del rī Sotsas la piza alzada e grana,
Depënt' scèc ór da man maèstra e morjèla,
Con maëstè l paíš dĕ Pèra Marişana,
Boá, dĕ Crespëna i līgri crèp salúda,
Sasòngher l šério e Colfòsc, la planúda.

Ki pici píc', i bī finc' l chianté lascia;
Chi les skirlates da la còda longia
Kīr sú só albérc sùi bī pëč sòt val dascia;
Mò la òlp bëgn falza şëgn súa músa slongia,
Lascian la tana e sú pici, kĕ rascia
E mórd adụm dút cant chièz k' i rúa dlongia;
L dúlĕ con scíor búr salvar sĕ lamënta,
Per këš gonót val vèdla sĕ tormënta,

X. La Cortina dĕ Colfòsc.

La noet con ares fòsces è revada,
Con vënt leşīr dai crëp alt' èla gnúda.

E á paré a chiaşa dût con bèla squada;
Del bèl sorëdl la flama sĕ destûda,
Sûl firmamënt è n' atra lụm impiada,
La lûna šéria, kĕ só mon salûda,
Só mon d' i mórt', kĕ tĕ cortina palsa,
Da olá kĕ mai plû vëi revegni n' alsa.

Trés e trés dórmi iló n son tĕ sûs fóses,
Kĕ sĕ léa góbes, longies da la téra;
Brëies cater, frades chi këles, pûc gróses,
Fòrma só lèt; dagnòra péž, mai véra!
Desmentiè ái dûtes dĕ keš mon les cóses,
Nĕ pënsa ai vis, kĕ riat' sĕ séra e zéra;
Frëit' èşi iló, d' ormous spëişa d' licata,
Chiamó gonót maledis da gënt mata.

Del vënt l sòfl frësc sû la doman nĕ sënti,
D' i pici flinc' l bèl chianté plû nĕ n' aldi,
L līgher chianté del gial iló desmënti,
Del cór dĕ lëgn l son, aldí lonč bëgn scialdi,
Plû n' i descëda dal son mai plû, oh cënti!
Pró frogoré, dó l laúr, plû nĕ sĕ scialdi;
Sû pici mitons gramz, nodris con pëna,
Plû n' i aspèta sûn antoré per cëna.

Mò dĕ keš mon òs gran', alzá a fortûna
Zënza merit, zënza virtú sfadiòşa,
Dĕ desprigè la gënt, kĕ dórm iló a ûna,
Stravardès! Azion fòssel spaventòşa!
Tra i troeč ilominëia iló fóš la lûna,
Kĕ con onòr plû k' atri e man gloriòşa
L scétro peşóc ès porté dĕ monarca
E a pórt segû mené l pópol sûn barca.

XI. A mi bèl Colfòsc.

Bī crëp in alt, al bas bèles planu̇res,
Mëşores, Piz e Pisciadú e Crespëna,
Polu̇š, Sasòngher, du̇t' con mil figu̇res,
4 Tĕ féž, oh bèl Colfòsc, corona plëna!

Tu̇ chiamp, tu̇ pra, tu̇s bèles gran pastu̇res,
Tu̇s èghes tléres, miu̇s kĕ vin pró cëna,
D'i bósc' bī vërt' les piceres ordu̇res
8 D'i lu̇š ladins féž té flu̥ fin Mantëna.

Dĕ gran' e pici armënt' la gran tlapada
Dá a gënt na spëişa bëgn leşīra e sana,
Da acórt famëi con cu̇ra pascentada;
La bona gënt, d'origin du̇t romana,
Al laúr šfadiu̇s da pič su̇ bèl aoşada
14 Féž con onòr du̇t chièz k'onòr comana.

XII. L Giat Fòsc.

Ju̇ a la Plī dĕ Maròfől zacan n contadin;
Su̇a chiaşa di nes pói, só inòm chiamó manco;
Mò këi k'i ves òi di, këi è pa vëi dĕ fin:
4 N giat āl, kĕ sĕ tlamā e é tlamé da du̇t' Banco.

L contadin, k'é n Maròtegniva su̇n só giat,
Pró du̇t' laldāl su̇a bèstia plu̇ kĕ scicada;
N bon i oről, con rejon od inch a tórt, da mat,
8 Bëgn k'ëla fòs da du̇t' zënza dlonc skivada.

L giat fő, per èster giat, zënza confront dër bèl;
Fòscia scèkĕ l'infér fóva su̇a pilicia,
Ignó d'ater coru̇ nĕ n'avel tac o anèl,
12 Scèc á datrai la bèstia, kĕ kīr soricia.

Per èster tan bèl fòsc i digeōn soënz malan;
Dĕ malan parő chi i oedli da ria chiaradûra;
Š' ël ariciā pa spó tel sën só gran polan,
Èssen minè da impró l momënt dĕ tortûra.

Só maolamënt, dût ater fől kĕ bèl conzért;
Fa fageől tan da salvergin e da incrëscĕ,
K' an aspetā la fin dĕ só maolé dër ért,
Cīs š' an l'aldī, can kĕ la lûna é tel crëscĕ.

L bûr maolamënt aldīn dĕ dí, nó mai dĕ noet,
Perchi kĕ da scorënta noet slondernavel;
Scèkĕ ki da dĕ noet n'in dével nia del lèt:
L Marò, del sëré da it dĕ ban sĕ porvavel.

Finèstres, pórtes, dût cant podóven sëré;
Só bûš ciafava zënza gran fadia Banco;
Olá k' ël gis la noet, degûn' nĕ l' ès stomé,
E l contadin, só bon patron, chiamó manco.

L cažo orő, kĕ l Marò ès chièz da fa a san Martin;
Intardivè n pû scialdi s' él per afari,
Kĕ n' orő avëi per nia dĕ nó degûna fin,
Bëgn k' ël fòs bagatèles ma e „larifari“.

Inscí batő l martèl dĕ chiampaní diž bót'
E na gran strada ā fata bèl lûna plëna,
Kĕ nóš Marò la bona noet lascia a dòi zót',
K' i ava paiè, dĕ sû afari contënt', na cëna.

L bon contadin sen va contënt da Picolin;
L vin sëntel dër del vérs per sĕ mët in strada,
Travérs l bûr bósc dĕ Pláies lonc e lérc, zënza fin,
Olá kĕ gënt da l' Órco è soënz strabaciada.

A mèz Pláies fő revè con var saori l Marò;
A ki kĕ nĕ conëš kël póst, n crist l' insëgna,

Da man fat púc espérta, dĕ laúr scialdi grò,
Mò bút o bèl, vignún a l'odëi sĕ sëgna.

Súra kël crist tel bósc súra strada vèl n plan,
Nó gran nó pič, mò bon asá per na fèsta,
Kĕ valgún' òiĕ fa a mèz kël bósc bèl kīt e gran,
Kĕ tra d'atri bósc' taiá intīr chiamó nes rèsta.

Nóš contadin pasava l crist dlon sĕ signan,
Bëgn contënt dĕ podëi piè jú vérs Longièga;
Mò dút ten iadĕ vèghel súra ël sdlominan
E alda n šešúr, scèc val morin ciafès l'èga.

L Marò da bráo Ladin ava gran ardimënt;
Zënza dī pensé val sú da këla véra,
Coriús d'odëi la gáoža e kël romblenamënt,
Kĕ sĕ féž aldi iló sún kël tó' dĕ téra.

Apëna trënta vareš per l bósc avel fat,
K'ël vèga dan ël na chiaşa ilominada;
Palaz paről, per èster abitè dër at
Da gënt dër a l'in grana e dër bëgn aoşada.

L Marò pró na finèstra ciotiava e chiarā:
Scèc incanté restavel da la belëza,
K'ël odóva tĕ kël palaz e considrā,
Chiaşa n'āl mai chiamó odú dĕ té rikëza.

Bèla grana, corida dĕ drap é la stúa;
T'a mèz sú sòt n bèl gran candelīr odóven,
Da les pérts mëşes plënes dĕ pom, për ed úa;
Chièz k'ël indeletā, podëi tó podóven.

Mò púc' ā şëgn dĕ la orèla dĕ gi dő al mangiè;
La sozietè pensava iló ad atres cóses:
Balé, trá salt', rodé, scèc té vidī scrichiè,
Këš fageóven iló, scèc gonót a Dóses.

Nóš pùr Marò dal dī chiaré odóvel dùt fòsc;
Ëles odől iló dër bëgn conesciùdes:
Da Longiarú n' él troepes, pùchies da Colfòsc,
Valgamía da Marò, dal dí da inrè odùdes.

Dĕ dùt' i lùš ladins n' él l plù da san Martin,
Mò këstes fóva in gran pért bëgn scialdi zótes;
Snèl fóva l bal, les ródes bèles, zënza fin,
L dùt confòrm a la mùžiga ed a les nótes.

Dĕ jones e dŏ vèdles n' él dĕ vigni lùc,
Mò dĕ dùta la gran bèla radonanza,
Kĕ tŏ këł bèl palaz fageóva këł bèl jùc,
Ā les jones, scèc ël è dërt, la maioranza.

Cīs dĕ Badía, la val sopérba, fől troec mùš,
Bī cuci, nët', gentī, jon', dĕ pruma insciùda;
Këles da san Chiašan fageő dùt in nascùš,
Scèc vignùna temù s' ès d' èster odùda.

Les plù incómpres paróva këles da La Val,
Per ater bèles tochies e bëgn nodrides,
Mò peşóchies n pù masa per sĕ dé iló al bal,
Del rèst espértes cër bózes bëgn implides.

Vestides főles dùtes bèl aviṣa ùnfat,
Mò tra jones e vèdles fől desfarënzia:
Këles portava n guant dĕ bèl patùč fòsc fat,
Kĕ sĕ convëgn a stato dĕ penitënzia.

Bèl fòsc é l bùst, con strísciores d' ór da les pérts,
Fòsces fóva, scèc dùt, inchiĕ les gonèles,
Bèles longies, per n bal magari masa ognért's;
Fòš évi chi i chialzá e dùtes les cordèles.

I cói bi blanc' fő zënza pèza e fazorī,
Mò bëgn fornis vignùn dĕ bèles morones,

Vignûna dĕ trëi cói dût lominûš e bī;
Manies fòsccs corī les sciables torones.

Sûl chiè n'aveles nia, nó ciûria nó chiapèl;
I chiavëis, dût desliá scèkĕ bèles tlines,
S'arbandonava a vigni sòfl dĕ vënt morjèl,
Levé dal movimënt dĕ les balarines.

Les morones cër l cól portava n fornimënt:
Dĕ blòta sëda cucena na cordèla,
Kĕ, tel cioló tacada ia dő dĕ fin argënt,
Revā dût sflindernan a pè a la gonèla.

Griš fóva dĕ les vèdles ëles l fornimënt;
Chi l chiè áveles cori da na ciûria griža:
Na cordèla portā chi kësta sór dĕ gënt,
Mò del corû, kĕ mòstra na vachia friža.

Jon' fóva dût' i ëi gnût' a kël divertimënt,
Vestis dût' da catif e con guant da fèstes:
Chialzes blanchies, la braia dĕ goron liciorënt,
Chialzá da stlares, mò dĕ módes forèstes.

Corpèt portava dût' bèl fòsc e lominûs;
L corpèt da it, pró dût' plû cuce kĕ sanc fóvel;
Cër la vita ā vignûn só bèl ciòl dër preziûs,
L sëgn, kĕ vignûn oróva, a mèz l ciól metóvel.

Chiapèl portava spiz ed alt vignûn sûl chiè,
Forni dĕ pluma bèla blanchia e dër longia,
Kĕ sĕ moióva e sfloternava mindechiè,
Scèc bisca desenòşa sûa lënga slongia.

Jon' e jones balava man in man adum;
Les vèdles ā per balarin na granara,
Kĕ portava sû insom l manĕ na bèla lum:
Bëgn fèter balarin, kĕ balava para.

I bai tĕ këla radonanza da iló fat'
Fóva dĕ vigni sórt; l plù fől la Forlana,
Kĕ descedava dùta këla fòla ad at',
K'é gonót dĕ sórt sospetòşa e mondana.

I joblèri — chi orès pa chiamó dĕ plù bèl? —
Fő dĕ gran' bī giat' fòš, cofá dùt' sùn mëşa;
Sèt en fóvel in dùt'; vignùn sùl chiè ā n chiapèl;
La còda a dërta sù scèc vachies kĕ bëşa.

L prụm giat, n dër soperbon, sonava l bonbardon;
Cër l cól āl intercoré na vëta blanchia.
L second sonā la zitra e parő n' avaron,
Kirī trés valc, k'ël savaiava d'avëi manchia.

L térz manegeava l tlarinèt da bëgn espért,
Mò tĕ sù oedli ligeőn la gran bùrta invidia.
L quart batóva l tambùr e parő bráo dĕ só ért,
Mò zënza odőn, k'ël fòs inclinè a l'azidia.

L quint, kĕ sonā la vidora, é n dër maladët;
Këł fől bùrtes pašions e idés kĕ piziava.
L sést, maèster dĕ trombëta, fő plù k'i atri nët,
Mò desenùs scèc té rabiùš dùt in sbava.

L šétim fő da soné i orghi da mantež dër bon,
Mò tormenté k'ël fóva da na gran gòla
Trascorāl soënz la mùžiga per val giaolon,
K'ël odóva sùn mëşa tĕ na bèla òla.

Nóš pùr Marò chiarava trés, ël è pa vëi;
Imponté stél iló dan këla finèstra,
Les mans plënes dĕ soiùs slargiades sùl parëi,
Scèc ëles fòs tacades con largiè o maèstra.

Só chiè dùt mat rodā con gran cigidamënt,
Tormenté e spaventé dĕ só bèl giat, Banco,

K' ël ā odù sonan l bonbardon tra këla gënt
164 E conesciō tra i atri giat' l' ùmeltè l manco.

N còlp sùrt l' á descedé da këla ciornitè;
Ponù fóvel e sdraiè a mèz kël plan per téra;
Desparù fő l palaz, giat' e dùt l comitè;
168 Tĕ só chiè sëntel n gran mé, kĕ tira e zéra.

Da lonč tocā sùa orëdla n bèl pič son lişīr:
La chiampana él, kĕ salodā adòra Maria;
A kël son sant devënta l Maròdò indő sinzīr,
172 Alza la mënt a Dī e a Maria e sen pëia spó indő ia.

A chiaşa rùl in mal èster, dùt pensirùs,
Mò dĕ vigni gran prigo sĕ sëntel franco;
D' odëi só giat, só bon joblèrĕ, èl dër coriùs,
176 Mò desparù è da këla noet incá Banco.

XIII. Cristl da Rās.

Cristl da Rās sĕ tlamā zacan n gran strion;
Jù al Plan dĕ Maròdò fől da dùt' bëgn conesciù;
Iló stél e godő sùa abitazion
4 Da gënt vèdla gonót kirí, da jon' temù.

Pasé āl la scóla fòscia con onòr,
Fat la vižita in ùltima con distenzion
Olá kĕ s' alza şëgn l chiastèl dit Tòr,
8 Bëgn conesciù da nosta picera nazion.

Strionëč savől da fa dĕ vigni sórt,
Per këš fővel kiri da gënt e lonč e lérc,
K' oróva avëi rejon impè del tórt;
12 Pró Cristl ciafā dĕ ta per solit bon albérc.

Chiér sĕ lasciā paiè Cristl sù bon' consëis,
Mò tórt n'i dé degùn', k'ël mesā da kël vi;
Les érbes da strionĕč venől a pëis,
A les kiri mesāl gi dĕ noet, mai dĕ dí.

Tĕ Val dĕ Rùdo vèl n rù, Wùrz tlamé,
Kĕ sprinza jù con fórza per fosá e crepons;
Ilό per dër scicá vèl da ciafé
Érbes e raíš asá, k'adóra dĕ gran' strions.

Gonót kirī l bon Cristl érbes t' kël lùc,
Mò da ciafé éles sòl a kësta condizion:
Skivè mesāl dan dal dùt dĕ fa fùc,
Sī sù l'iadĕ, sī chi t'ai crëp a la stazion.

Gi sen mesāl da Rās, só albérc, dĕ noet,
Da les ùnež, revè a Wùrz ed èster a Rās
Dan l'ùltim bót d'i bót' a meşanoet,
Con nët nia indós, nó drap nó strùc, nó pano o rās.

Pró òres trëi fates t'ùna gnī chiamó,
Kĕ Cristl mesā zaré fóra ed érbes e raíš,
Nó coles mans, mò còi dënz scèkĕ n bó,
Kĕ mangia sùn pastùra o tĕ val bèl reviš.

Al scomencé de Rùdo fől dòi chians,
Bī fòš, i oedli dùt lominùš scèkĕ dĕ fùc,
K'aspetā Cristl, nemic gran dĕ mitans,
K'ël gnis t'al rù per scomencé da nụ só jùc.

Can kĕ l pùr strion spó gnī dùt sporoman,
L torői t'a mèz, scèc féž giandarmi còi lotrons;
Inscí spó gī dùt' trëi a pér dlon saltan,
Per dé prëš òta a mèz ki bósc' e ki crepons.

Favorí fóva Cristl da bona šórt:
Da it da pórta vigni òtà él a l'ùltimo bót

E revè dan les dòdež a bon pórt;
44 Dût contënt spó boiól dĕ l'ègа kĕ brûža n gót.

Bon i savóva l gót t' kël vèdl chiaşon,
Intan k'orlā dĕ fóra bûrt i dòi bûr chians
E scasava morònes con bûr son,
48 Dût rabiûš a l savëi liber dĕ pīš e mans.

Cristl é gnût vèdl, ešerzitan keš ért;
Vigni sfórz dĕ sĕ converti fő fat dĕ ban,
Só penti gnī, i paről, chi masa tért,
52 Per këš oről feni la vita da lotran.

Inscí n'oről savëi dĕ religion,
Nó dĕ mësa, chiamó manco dĕ confesé;
Mò na òta èl geût tĕ dlīža in chiez gáožion
56 Ed ā tan mësa i oedli òt' scèc atri vérs l'alté.

Da mësa dita vèghel — oh spavënt —
In alt dût fòscia l'óstia tĕ les mans del prò.
Só córp zitrā, scèc fòia jona dal vënt;
60 N té spavënt n'ava mai porvé degûn Marò.

Dan dal prò val con longia confešion;
Dolòr ál gran, mò fèrm plû só proponimënt.
L bon confesòr i dá grazia e perdon,
64 Š'ël renonziëia per trés a vigni strionamënt.

La penitënza è grana da spavënt:
In vita sûa mai plû al cīl sû oedli n'alzarál,
Vérs téra i tignarál vigni momënt,
68 A kësta condizion sòla perdon arál.

Cristl da Rās è resté bon penitënt;
Sû oedli n'á plû mai odû l cīl inkina la mórt;
Mò dal mantegni só proponimënt
72 Èl gnût in ûltim dan sûa fin dût góbĕ e stórt.

XIV. La Véra tra Ampëz e Marò.

Chianté chianti la véra sangŭinòşa,
Tra Maròi, Chiadorins e Ampezan' fata,
Per at' dĕ crodeltè dër spaventòşa,
Ad èster bëgn descrita e tratada ata.
Les batalies crodèles dirai e dûres,
K' á fat tan dĕ comŭnes plŭ kĕ pûres.

Dŭt rendenëš, valons, crëp ed altëzes;
Pif, paf, pŭf, pif, paf, pŭf! sŭ per Fodara;
Pif, paf, pŭf, pif, paf, pŭf! fina in Chiavëzes.
La véra e l šešŭr rŭa kina a Armentara.
Dal dí spavënta dlonc les stlopetades,
Dĕ noet sprígora tért les sfogatades.

Dĕ les batalies longies gran Fodara
È la gáoža, lapró la mont dĕ Fóses;
Còi Chiadorins va ki d'Ampëz inch para,
Adŭm fégi tĕ dŭtes këles cóses,
Kĕ pé per bat Maròi dër adatades,
Sī spó bones o rīs ed indiaolades.

An' ed an' á dorè tra d'ëi la véra;
Les monts, les valz, dĕ mórt' èles corides,
Mai tría, mai péž da n pèz n'á këla téra;
D'i crëp les rises pé iló trés daorides
Per dloti mórt', jetá jŭ tĕ fezŭres
Da mans crodèles, zënza pietè e dŭres.

Dĕ këla confŭžion ón na finada,
Na dezižion ó dŭt' kĕ sibĕ fata;
Kĕ dŭta la rejon sī bëgn stodiada
E sŭl confin la córda del lonc trata;
I térmoi sī mazá dő këla avişa,
Scèc ëi è batŭs da dī sŭn mont d'Inzişa.

Na crūš vèghen t'a mèz la gran Fodara;
Iló s'abina, l dí e l'òra metūda,
Bèl tòc dlongia na bèla gran chiažara
Dĕ Cortina la comišion temūda;
Gnūt è chi l podestá dĕ ria Chiadūra
E dĕ Marò l'ombólt con crëpa dūra.

Con ël á vigni ombólt cater o plū òmi,
Lit' fóra dal comūn con gran caotèla.
Revá dūt' cant' bī san', sū l'érba tòmi,
Stanc' da l'iad', da sorëdl fat zënza ambrèla.
Sūa rejon féž varëi l magon per bona
E brontòra scèc vèdl mụt, kĕ sdlomona.

Per sfridè è bona cīs l'èga dĕ vita;
Per kël mësla lascé la patrontascia
Atira can k'i pīš da l'iad' s'arkita;
Na pért n'á puchia, d'atri n'á na flascia;
Š'ël n'è spó kĕ sĕ l'aiĕ chi desmentiada,
En ciafi dai compagns chi dĕ scincada.

Dṓ l sacrifizio fat a Baco e gòla
Pënsa la radonanza a pan e liágna;
Mangiativa nĕ fṓ kësta la sòla:
Iló vivóva dūt' scèc tĕ Cogagna,
Bocolā ciócio, ròst e chiér sfomiada,
Dan a botilies mindechiè na dada.

T'a mèz còl past apëna revá fóvi,
K'i Chiadorins scomëncia bèl la véra;
Sostegnūs da sū bon' vigins s'odóvi,
K'aspirā per ëi sūš a dūt Fedéra;
I Maròi orṓ per térmo la chiažara,
Šĕ nó sará la mont dĕ ki kes para.

Ūn diš këš, ūn diš kël, dūt'atramënter;
Vignūn tëgn a la sūa con rejon bona,

K'ël sĕ próa dĕ defĕnĕ degnamënter;
Vignùn per só confin orù rajona;
Ampezan', Chiadorins, Maròi sĕ strita
E scraia, scèc ëla gissa dĕ la vita.

Ùn e l'ater sĕ strita e sĕ blastëma;
Degùn' n'ó zèdĕ, dùt' cant' sĕ desëna;
Ki dĕ Cortina nĕ conëš la tëma,
I Chiadorins somëia tavans kĕ şëna,
Va sù e jù ed ia e ca con gran blastemades,
Da l'oşanza taliana damanades.

Pùchies è les paróles, mò plù dùres,
K'è dai Maròi tĕ këla véra dites;
Zënza scraiamënt e gran béghes o fùres
Tëgni a la sùa, inscikĕ féž té pites,
Kĕ dĕ còi trés e fa „có có“ nĕ lascia,
Dlon ciarpedan tĕ stran, ciomënt o dascia.

Ai Chiadorins vëgn manchia les blastëmes;
Dùt'i sant'e les ósties invocades,
Oran stopé con té móda sùs tëmes,
Scomënci con odlades e sborlades,
Scèc féž datrai sùn sègra val mazóco,
Kĕ senzīr sciampa spó da vigni scóco.

I Maròi sta bī kīt', scèc nia nĕ fòssa,
Dai Chiadorins nó tëma n'ái nó pòra;
Sùn kël' érba stái boržada e dùt ròssa
Ed aspèta, k'ël vëgn del rī laúr l'òra;
Paiè i òi, š'ëla vëgn a këles, del dí l'óra
E paré ki Lombért' dùt' in malóra.

D'i Ampezan' l podestá, na vèra fùria,
Con n salt sĕ lével plëgn dĕ sën e rabia,
Bat a l'ombólt Marò dal chiè la ciùria,
Acompagnan sùa azion con „ca tĕ l'abbia!“

Dő keš bèl fat, da bráo, plëgn dě ligrëza
Sen val indō pró i sû con contentëza.

Dě Marò l gran ombólt ně diš paróla;
A sû amiš fégel sëgn, ed ëi t' i stima;
Ér sûra i gnivel bëgn e ria i savőla
Dě mesëi renonziè a vendëta e stima,
Bëgn k' ël fòs ma per kël momënt solmënter;
Mò a l' ombólt stimi dût cant' bonamënter.

Kël contëgn chi i Talian' èl kě respèta:
Les níores fòsces, zënza vënt e kītes
Con rejon bona l contadin sospèta
Per chiamp, per chiaşes zënza calamites,
Per gran aváres dût dě flus corides
E per campagnes rikes e fornides.

Chiamó kël dí n' á fat sorëdl la róda,
K' i Maròi, aldí l son sûrt dě la chiampana,
Jû al Plan s' abina dût' in bèla móda,
Per aldi chi k' an ó e chi k' an comana;
Adum n' èl gnût da Plīscia, da Mantëna,
Chi da la Plī troe plû kě na deşëna.

Scèkě vèspes, dût mates, jóra e şëna,
Pëta l' agëi a dût chièz k' ëles inconta,
Šě rī mut les destûrba e les desëna
E dër trazûs con dût l' ospá l' imponta:
Inscí boşiā i Maròi tě këla fòla,
Sě mosciodan scèc èga cuta t' òla.

Da chiaşa dě comûn vëgn finalmënter
D' i Maròi l gran ombólt vérs këla mèža,
Abinada sûn kël bèl plaz kël mënter;
Revè pró d' ëi sě tólel şëgn na prèža,
— Inscí podől mostré sûa tabakīra
Con argentada dût incërc la vīra. —

Incercené da sû Maròi spó digel:
„Mia bona gënt, e lonč e lérc laldada!“
— Ad a mënt digel dût, li jû në ligel —
„A la chiampana fat dé ái na mart'lada
Per kerdé dût' a radonanza plëna
Corá fóra da Plīscia fin Mantëna.

Còi Chiadorins ed Ampezan' la véra
Orőn incû feni sûn gran Fodara;
Mò l'ombólt dě Marò l'á paiada chiéra.
Savès chi k'ëi m'á dé iló per capara?
A téra m'ái batû mia bèla ciûria:
Afront compagn damana véra e fûria.

L'onòr defenarons dě la valada,
L'onòr chi d'i Ladins, scèta romana:
La fedeltè, gonót bèl desmostrada,
Sī d'óstes gran virtûs şëgn la plû grana!
Kiló gnidě a la térza alba sûn plaza!
Také i la tacarons a këla raza.

Gnidě con bones érmes bëgn temprades,
Stlóp torèdě, kě tirě a la segûda,
Inch lances, şables taiëntes, amorades,
Dě bones falč con dër bona batûda.
Fûrchies longies, spizades in dertûra,
Gonót sperimentades tě coltûra!“

Inscí l'ombólt. La gënt iló abinada
Sě despartëš, per ostërīs, per strades,
Per chiaşes, per mažons e trûs slargiada;
A chiacoles, a crist' e blastemades
Contra Ampezan' e Chiadorins petades
A fat na fin la noet e les snortlades.

Dût' s'ingigna pró: Stlóp da rûgea nëten,
I féž bī liciorënt', kě dût sdlomina;

Bī tóc' dĕ plom tĕ gran fanûces mëten
Sûra fûc, tiza spó e tiza e cogina;
Del plom dlighè, gnût brụm, fégen les bales,
162 K'impè dĕ nodri vè per l plû mortales.

Nőt da spavënt á i féorz tĕ sûs fogines,
L mantež sòfla scèc féž locomotiva;
La móra amóra andèles fines fines;
Scèc gëma ki è feri tĕ la chiér viva,
Inscí gëma l'ancûgn sòt martelades,
168 Con gran fórza da l' alt in bas tomades.

Fant', fancèles, mitons, mitans sĕ spaza,
Vèdli, vèdles, jon', jones salta e laòra,
Maròres e Maròi dĕ vigni raza,
Dût' va, salta, sĕ spaza tért, adòra,
Dût' pórta, tira, zéra val per téra,
174 Gran, pič, bûrt, bèl, ël, ëla pënsa a véra.

Desmentiá rèsta chiamp e pra e campagna;
Inkina mai l bestiam pél, sen resëntĕ;
Les pûres vachies sòt al tëmp sĕ bagna;
Les fancèles d'avëi tëmp pél kĕ stëntĕ
Dĕ daori a vachies, bīsces, chiòres stala,
180 Olá kĕ zënza bëgn da inrè val fala.

L'alba, da mantèl griš blankič corida,
Arbasava bèl plan da les pizades,
Kĕ dĕ la Plī con bèla rendenida
La gran chiampana tlama les armades
Dĕ la comûn a gran e ria vendëta,
186 Comûn, capa dĕ dûta la bakëta.

Ingigná vëgni dût' a la tlamada,
Armé vignûn a sûa bèla manīra;
Comandant è l Bracon dĕ këla armada,
K'ad ater k'a vendëta ṣëgn nĕ ṣira;

Só chiaval, dĕ san Iòrz pórtel la sèla,
K'a arpé dal Sant dĕ Brac la parentèla.

In trëi squadres partëš l Bracon l'armada:
Ki k'è dĕ stlóp armá, ki féž la prụma;
Seconda dal Bracon è nominada
Këla, k'á sủl chiapèl cocarda brụma
Ed è armada dĕ fůrchies longies spizes,
Bones da tó l nemic jů dĕ les pizes.

Dĕ ki kĕ portā şables liciorëntes
E vèdles lances fő la térza fata.
In lignes bèles longies, mò bëgn strëntes
Comanava l Bracon ki k'ế t' na pata:
Diž lignes n'él in důt iló slargiades
De cincanta òmi l'ůna, bëgn comp'dades.

Con devozion ascòlten spó la mësa,
Kĕ diš iló l bon prò per ëi tĕ dlīža;
I Maròi recomana, scèc an dësa,
Sé instëš al Şior dĕ këla chiaşa griža,
K'è defóra dĕ picera aparënza,
Š'ël nĕ fòs da itĕ Cristo in gran prežënza.

La benedešion dada gienerala
Asegorëia a ki bon' Maròi la vita
In l'ater mon felizĕ ed imortala,
Olá kĕ důt' féž trés e trés bèla ita;
Coragio ciafa inscí la bèla armada
D'èster ten cůrt dĕ gloria coronada.

In movimënt sĕ mët spó les colones,
Vérs Val·dĕRůdo va la gran armada
Sů la sciabla les érmes bèles, bones;
Ki dai stlóp èl k'insëgna la gran strada;
La seconda colona féž les şables,
La térza les gran fůrchies sů les sciables.

L Bracon, l gran comandant, kël va danfóra,
Senté sùn só chiaval, blanc scèc nëi frëscia;
Sopérb è l bon chiaval dĕ sùa bèl' óra,
K' ël féž a discendënza Braconëscia;
Con sù oedli plëgns dĕ fùc, còl chiè alt in aria
Batel còi férz na marcia dùt salvaria.

Con var peşóc va inant la bèla armada,
Pasa e lascia inaó l bèl bagn dĕ Cortina;
— Nó la planùra sòt l Cristal slargiada,
Mò Cortina maròra, la ladina —;
Dlongia l léc, blót, š' ël nĕ patëš la sùta,
Pasa i Maròi con marcia dlonc bëgn stlùta.

Inkina a Támers van per la valada,
La mont rica dĕ bèles gran pastùres.
Al sëgn del comandant frëma l' armada
A mèz ki crëp sùn këles gran planùres:
Palsé lascel la gënt con bèla crianza,
Spó con ùž tléra a këla comùnanza:

„Kiló", digel, „tĕ kesta gran planùra
Sará la šórt incù o doman deziža
Tra nòs e ki d' Ampëz e dĕ Chiadùra;
Man'gèdĕ ùš stlóp, k' è sta ben'dis tĕ dlīža,
Adorèdĕ les lances bëgn spizades,
Les şables inch da espért' dër amorades!

Dai Lombért' defenèdĕ les pastùres!
Dĕ dùt Marò vè këstes la rikëza;
Zënza monts, zënza bósc e ožoradùres
— Di l pói zënza menti e con gran frankëza —
Podès arbandoné kesta valada,
Dĕ bèles monts e bósc' incercenada.

Dai Lombért' defenèdĕ les campagnes,
Dĕ bèla blava ghéla dlonc corides!

Defenèdĕ dai giat' lombért' les liagnes!
Óstes bèles avàres dlonc florides
Vardède, defenèdĕ, costodidĕ,
258 Dad ëles i golùš da lonč tegnidĕ!

Dai Lombért' defenèdĕ les tlapades
D'ùš bī manşons sùn Fanes e Fodara,
Inch i vidī, les vachies pascentades,
Dĕ benestanza zérta e gran capara!
Dal lù les bīsces spavies defenèdĕ,
264 Dal valtù les giarines stravardèdĕ!

Dai Lombért' defenèdĕ spó óstes ëles,
Sī k'ëles sibĕ bèl dī maridades,
Sī chiamó jones bèles, inscèc stëles,
Da òs, bī jon', per crestianes aspirades!
Defenèdĕ les chiaşes da sbarades
270 Dad Ampezan' e Chiadorins menades!

Dai Lombért' defenèdĕ les creatùres,
Ùš mitons, les mitans bèl inozëntes!
Defenèdĕ d'ùš angioi les figùres,
D'ùš gran' amòrz les flames dùt lorëntes!
Dai rī variui ùš bī pici agnī vardèdĕ,
276 K'ëi n'i pórtĕ dĕ mèz e skérz', parèdĕ!

Gni gnarái ki d'Ampëz e dĕ Chiadùra,
Scèc m'á conté les spis da mé spedides,
Con gran fórza e chiamó plù gran bravùra
Doman adòra; inscí diš nóstes guides.
Salodè i orons con bùrtes zeremonies,
282 Kĕ nes laldĕ chi lafóra nóstes monies.

Per fa ai Lombért' plù bèla e plù gran fèsta,
Despartirons la trùpa in trëi partides:
I armá dĕ lances vadĕ sùn la crèsta,
Dlongia Sénes, da troeč coriùš kirides;

L Valon dĕ Rŭdo tól ki da les fŭrchies,
Dër bëgn fates dai espért' e bravi Bŭrchies.

T'a Pè dĕ Rŭ vè ki dai stlóp kĕ rèsta,
Scognŭs da crëp e lëgns e cói e colines;
Iŭ rèst con ëi per scomencé la fèsta
Sòt kiš crëp plëgns dĕ bèsties salvergines;
Sëgn darons ai atri a son tlér dĕ trombëta,
Can kĕ l'onòr i kërda e la bakëta."

Inscī digeŏ l Bracon a këla armada.
I Maròi, dŭt contënt' dĕ sŭs paróles,
Conëš del comandant la mënt scicada
E dŭtes sŭs azions dĕ bones scóles;
Sŭs paróles apróvi con ligrëza
Stiman a sŭ consëis con contentëza.

Sŭs paróles á dit l Bracon apëna,
Kĕ rŭa da Pè dĕ Rŭ n spion con gran prèscia;
Dal salté sĕ pól tó l flè con gran pëna;
Dŭt degoran dal soiŭs tòmel da nèscia;
L guant dŭt stracé ed aoşè a tëmp e tempèsta
Desmòstra kël crestian nemic dĕ fèsta.

Dan dal gran comandant, tegnan na maza,
Digel, scèc sŭst', paroles destacades:
„Şior comandant, Lombért' — Talian'— ria raza,
Pasé Cortina — Botostagn — Palsades,
Aqua dĕ Campo Croce — chiara, chiara!
Lombért' maladët' — prëš prëš sŭn Fodara!"

L Bracon, aldí l lingaz dĕ kël persona,
Ordinëia, scèc ël è dit, les partides;
Vignŭna tól sŭa strada bèla e bona,
Va per sëmenes rīs o bèl saorides;
Scognŭs da crëp, colines e pizades
Spèti d'i rī Lombért' les gran armades.

Mò kël dí ái péž e tría, kĕ nia nĕ vëgnĕ;
Les ambrís mető man dĕ sĕ fa granes,
Plënes dĕ giéložia, kĕ sorëdl rëgnĕ
Sù per Sénes, Fodara ed it per Fanes;
Bëgn tóš rëgna la noet per la valada
E sepolëš tĕ scoritè l'armada.

Dùt è kīt, destodá i fùc' dĕ l'armada;
Ia dő l Cristallo sù léva la lùna,
Bèla grana, bèla còlma, argentada;
Jù in fonz del mér, lascé iló ála sùa cùna
Per fa vižita al cīl cori dĕ stëres
E fa a la téra vèzĕ dĕ chiandëres.

Indorades d'i crëp les gran pizades
Sĕ salùda da lonč con maéstè tra ëles
E sĕ la rí del sën dĕ les armades,
Kĕ dórm, ilominades da les stëles,
A sù pīš, da bùr sogns soënz tormentades
E dal frësc sëc e taiënt gonót scasades.

Dĕ bóta va la lùna, pasa Fóses,
Fanes granes e piceres, Varèla,
Boá, Pisciadú, sparëš spó sùra Dóses
Con lụm blankicia, smórta plù kĕ bèla;
Só régno mësla zèdĕ a lụm plù tléra,
Kĕ colorëš dĕ sanc la gran Fodéra.

Mò dan sorëdl levá è ki dĕ Chiadùra,
Con ëi ki dĕ Cortina, l'amirada;
Descedé i á dĕ Fodara la ferdùra,
Dĕ brožа sùl doman acompagnada;
Con ciócio èga dĕ vita bèl snèl boiùda
I resorëš inscic les flụs l'insciùda.

Nia n'ái chiamó bampé ki dĕ Chiadùra.
„Degùn prigo n'èl“, diš les spis talianes,

„Nia n' èl da odëi tĕ kesta crepadûra;
I Maròi ó condûš it na òta les manes
Denan kĕ gni a chiaré dĕ sûs pastûres
354 Kiló sûn kestes bèles gran largûres.“

I Chiadorins ed Ampezan' s' abina,
In marcia zënza val pòra sĕ mëti;
Segûš sĕ vèghi şëgn da gran revina.
Dŏ n bèl chiamûrč, kĕ sciampa iló, stlopëti:
Falé fali la bèstia salvergina,
360 Mò i brái Maròi, ki á aldi ki dĕ Cortina.

I Talian' arbandona gran Fodara
Con var lişīr calan vérs la planûra;
Zënza ordin vai, ed olá degûn' nĕ chiara;
Per crëpes, cródes, sëmenes, pastûra,
Dût' despartis, vérs Pè dĕ Rû sen vëgni,
366 Da la pért d' i Maròi scognûs sĕ tëgni.

Scèkĕ vèspes ten còlp só ospá arbandona,
Tĕ sûa péž da val rī mut destorbades,
Zënza desfarenziè intenzion ria o bona,
Da rabia mates jóra a gran şenades
E vendikëia sûl prum k' ëles inconta
372 Còl agëi la ria bérta a ëles injonta:

Nó atramënter salta inch i Maròi fóra
Da këles bûžes e da ki andri e crëpes
Per mët şëgn Ampezan' in gran malóra,
Per romp ai Chiadorins costëis e rëpes,
Per fa na fin a këla gënt lombérda,
378 Kĕ mët a dût, tût fóra l dërt, a vérda.

Les dûs armades scraia con gran orlades;
I crëp incërc respògn con rendenides;
Da vigni pért splondrons e stlopetades,
Da les fomades crëp, pizes corides;

Mindechiè dĕ val òm na gran tomada,
384 Da val blastëma o inòm sant compagnada.

Les bales scíora, i crëp, les valz brontòra;
Les bales jóra, jóra con prestëza;
La gënt, Ladins, Talian', tòma e berdòra,
Kël tĕ la val, kël ater sun n' altëza,
Coris in pért da saš e pères lótes,
390 Sī da les bales, sī dad atres bótes.

I Maròi è bravi, tira, tòca, còpa;
A la mórt, chiez k' ëi vèga iló, destini;
Olá kĕ l stlóp, la mira a gi s' intòpa,
Pûri Lombért', a gran pëna iló fini,
Na pért tĕ bûžes, d' atri sûn colines,
396 Lonč da Ampezanes, lonč da Chiadorines.

L Bracon nĕ mët a vérda a lancia o a bales;
Sporoman val scèc saíta per planûra,
Per colines, per bósc', per valz, per pales;
Dûra scèkĕ la mórt ál chiaradûra;
La mórt pórtel, olá k' el rûva e pasa:
402 Vignûn a odëi l Bracon zitra e sĕ scasa.

Dan i Maròi, t' la man la şabla in aria,
Sûn só chiaval pél angiol dĕ vendëta;
A braúra i sû amonëscel straordinaria,
L Bracon, la flu̦, l' onòr dĕ la bakëta.
„Meşorèd', stlopetèd', copèd', mazèdĕ,
408 Batèdĕ e dan dal dût n' i la zedèdĕ!“

L chiè in dòi tóc' a Giovanni d' Aquabona,
A Béppo d' Alverá mazel con fórza
Con sûa spada fornida dĕ corona;
La crëpa còl cervèl scèc vèdla scórza
Trapásel a Gostin dĕ Bigontina,
414 Nó atramënter al Kèco dĕ Cortina.

Agaiè l chiè á l bon Bracon con còlp dĕ spada
A Bérto dĕ Pezíĕ e a kël dĕ Mortişa,
Nasciùs trami da gënt d'Ampëz stimada;
A Carlo dĕ Pecól, nó a kël d'Inzişa,
A Tita dĕ Staolín, bon da fa crignes,
420 A Felizĕ, gran contadin dĕ Crignes.

A Tònĕ dĕ Varvèi ál dé na sbod'lada,
Inscí chiamó a Vighil dĕ Chiamûléra;
A Crestófo dĕ Zuél dál na forada,
K'i stentins pica lonc' jû inkina a téra;
A Flip dĕ Lacedél ál ròt les rëpes
426 E l'á mazé da iló sòt këles crëpes.

Chièz kĕ l Bracon inconta, tòma a téra;
A Mènec dĕ Méléirs tólel na sciabla,
Dal mé, k'ël á, féž këš na bûrta véra;
Mò kël dĕ Brac con còlp foriùs dĕ şabla
Táia a Mènec bèl a mèz la giama dërta,
432 K'ël tòma coletan per na pala ërta.

Nia mīch n'i vála a Gigi, l jon dĕ Ronco;
L Bracon l laòra dĕ vigni vérs còl'érma,
K'impè den jon somëiel in ûltim n monco;
Ah, l Bracon, l mestīr sal kël dĕ caşérma;
Pašion nĕ n'ál degûna kël tĕ véra,
438 Bèl t'i sal, can kĕ dût colëta a téra.

L Bracon sporomëia vérs Stèfo dĕ Coiana,
Kĕ còl stlóp féž gran dan a nosta armada;
Şablada i dál tan stérscia e tan stragrana,
Kĕ la şabla tĕ téra s'è fichiada,
Dő avëi parti in dûs pérts Stèfo valives,
444 Kĕ sĕ moiova chiamó n pèz dő scèc vives.

Insci fageő l Bracon con sûa gran fórza;
Dût batel con la şabla taiënta a téra;

In pèč chièz k' ël inconta va scèc scórza;
Ël bat e fichia, taia, spedicia, zéra;
Col bon ėžémpio val da bráo danfóra
450 Ed insëgna ai Maròi la sórt dĕ l' óra.

I Maròi, stlèt' nĕ n' èşi, tira e sbara,
Meşūra bëgn e véga spó la bala;
Becaría fégi būrta sòt Fodara,
Olá kĕ Chiadorins e Ampezan' bala,
Bala l būr bal dĕ mórt con gran ostiades
456 E cògora e berdòra con orlades.

Mò chi i Lombért' da desprigè nĕ fővi,
Cīs i Ampezan', k' ē plëgns dĕ gran bravūra;
Con sús sprinzes dĕ dër bī còlp fageóvi
E reşodā gonót ki jūn planūra;
Gran bría dévi per èster ëi desūra,
462 Ed i Maròi jū tĕ la gran pastūra.

I Talian' fóva troeč scèkĕ les mòsces;
Vigni momënt n' odőn dĕ noeves skīres,
Scèc té bīsces, kĕ salta pró les bròsces,
Trates tĕ ki stalòt' t' vèdles scalīres;
Plū k' ëi tòma, tocá da dūres bales,
468 Plū spëš sĕ mòstri trés sūn këles pales.

Scèkĕ les mòsces, gnūda k' è l' insciūda,
Cër còpes dĕ lat plënes şëna e jóra,
E lèca e ciūcia e mai nó nĕ sĕ mūda;
Parades spó dĕ mèz da sorá fóra
Vëgneles prëš indő in plū gran armada
474 E scomëncia batalia plū indiaolada:

Nó atramënter bolī cër les pizades
D' i Chiadorins ed Ampezan' l' armada
Sòt gran Fodara in spëses, gran tlapades;
Pará dő pizes, crëp con gran tonada

Gnivi fóra ten cûrt in plû gran skīres
E scomenciā la véra con plû mires.

Scèc dòi bagót', can k' ëi dal sën sĕ tûcia,
In pruma féž, scèc ëi kirís matades,
Spó zèsa var a var e mai nĕ mûcia,
Mò revá, sû les bèles pascentades,
A gran distanza vëi ten còlp s' imponta,
E con bûrtes sbonfades spó s' inconta:

Inscí fageő chi këles dûs armades:
Şëgn tomades con spënta spaventòşa
Una sûl' atra a dades e dramades;
Dő bûrtes gran forades sgricioròşes
Sĕ despartësci indő, armada da armada,
Per seghitè la véra sfogatada.

Les valz, colines, bûžes è corides
Dĕ Lombért', mórt' in këla bûrta véra;
D' atri scraiava dal mé dĕ les ferides,
Sdraiá iló zënza remèd sûn këla téra;
I san', scèc nia nĕ fòssa, pasa dlongia
Zënza sĕ tó per ki feris bría longia.

Mò inch pró i Maròi è la sègra destorbada,
Inch sûs lignes è gnûdes troep plû tléres
E la mèža d' i combatant' calada;
Té spëişeš pé ai Maròi troe masa chiéres;
Gran è l nûmer, kĕ mës pati e kĕ gëma,
Gran inch dĕ ki k' è mórt', libri da tëma.

Destenûs mórt' tĕ këla gran planûra
Fő Páol dĕ Colač, Tita dĕ Fordóra,
Trami dòi jon', dĕ córp bī e dĕ statûra;
Da la lista d' i vis á chi trat fóra
La Mórt dòi jomelins da Meşavila,
Bérto, fi sòl e ric dĕ Pedevila.

Mórt' fő da bales bëgn tel chiè tocades
Francësc dĕ Rù ed Ožèp vèdl dĕ Fornacia;
Pīr dĕ Frontù á ciafé dùs stlopetades,
Nia dĕ manco l bèl jon Gório Paracia;
A Flip del Moradú odőn les cervèles,
516 Kĕ gnī fóra; inscí a Guido da Chiaşèles

Tomé e mórt è da iló kël dĕ Corcèla,
Destenù tĕ na búža bèla sòta;
Súra d' ël Bépo, l bèl jon dĕ Corgèla;
La crëpa ái trami dòi da mèz ía ròta;
Dĕ Chianoré l Jócl dórm sù na colina,
522 L chiè fracacé da bala chiadorina.

Dĕ Pradùč Ièrgl, dĕ Für l ric patron Tita,
Dĕ Cùrt Ožèp, dĕ Pinchia l Pedevila,
Dĕ Pedagá Matī, kël dĕ Meghita,
Dĕ Solar Franzl e l bèl Sépl Somavila,
Dĕ Flóo Martin, Zénz dĕ Pèra Forada
528 È sta copá sù n cól da na sbarada.

Valentin Bùrchia, Carlo dĕ Valgiára,
Felizĕ dĕ Miscí, Jan dĕ Cortina,
Šimon dĕ Pòz e Tònĕ e Adam dĕ Miára,
Kiš è spantiá e mená tĕ gran revina
Dai lastons, saš e pères dĕ Fodara,
534 Dai rī Lombért' mená per ria capara.

Feris n' èl troeč, kĕ gëma e sĕ lamënta:
Nazio d' Alnëi, kirí da les Maròres,
Per èster bèl e ric e zënza stënta;
Blaš dĕ Crëpa, mercant dĕ pèlz dĕ chiòres,
Ernést dĕ Rās, Rodolfo dĕ Slaròta
540 Sta dùt' iló bī kīt', sforzá da giama ròta.

Ižidóro dĕ Bièi, dĕ gran rikëza,
Zénzo dĕ Chianacëi, ric dĕ campagna,

Mérc dĕ Chianëi, òm dĕ compagnia e frankëza,
Bróžo dĕ Cortorëi, dĕ fórza stagna,
Florian dĕ Sargëi, gran amant dĕ chiaces,
546 Kiš va dût' zót' scèc bòs da les crepaces.

L Bracon vèga l gran prigo de sûa armada;
La retirada vérs la val comanel,
Mò plan ed in manīra regolada;
I Chiadorins ed Ampezan' ingianel
Còl fa crëi, k' i Maròi batûs sen sciampĕ;
552 Só piano ól, kĕ degûn' tra ki nĕ bampĕ.

I Lombért crëi èster oritè la finta,
Cala da l' alt con gran potënza e fórza.
Scèkĕ n rû, dal tempiè fòsc tan kĕ tinta,
Mëna pantan e saš e zòp e scórza
E para chièz k' ël ciafa a brontorades
558 Con gran revina jû tĕ les valades:

Inscí paróva chi la gran Fodara
Dût fòscia dai Talian' kĕ gnī e arbasava
In gran mèža con dût chièz kĕ va para.
Olá kĕ la planûra scomënciava,
Da vigni pért slargiè iló sĕ slargiavi,
564 Chièz k' ëi incontava, dan dad ëi paravi.

L Bracon féž sëgn a Iáco dĕ Mantëna,
Kĕ fō capo dĕ mûžiga e trombëta;
L móto del comandant vèghel apëna,
K' ël pëia tĕ l' instromënt také t' na vëta;
Ël sona la trombëta con tlarëza
570 E i crëp respògn dër bèl e con sveltëza.

La trombëta per èster bèla tléra
È aldida dai Maròi scognûs vérs Fanes,
Aldi è da ki dĕ Sénes l sëgn dĕ véra,
Aspeté dad ëi dī bèl con vòies granes;

Dai póst' scognùs sĕ lévi dùt' atira,
Salté salti da olá kĕ l şèlo i tira.

Scèc léc stlùt dùt incërc da la natùra,
Can k' ël pó da val pért fa na sbrocada,
Tól saš e lëgns intīrz, tóc' dĕ pastùra,
Chiamp, pra, chiaşes, mažons tĕ na stlop'tada
E cụr dùt cant dĕ smòia, dĕ róa slargiada,
Olá kĕ l' èga pasa e sĕ féž strada:

Inscí vëgn şëgn ten còlp con sbonf e fórza
Dĕ Sënes, del valon dĕ Rùdo armada,
Fornida d' érmes taiëntes scèkĕ smórza,
Agozades con dër bona amorada;
Rendeni fégi, scraian con ūž salvara,
Dùt' ki crëp, Sénes, Fanes e Fodara.

Ṣëgn scomëncia la véra spaventòşa
Contra ki dĕ Chiadùra e de Cortina,
Sërá it da vigni pért da gënt rabiòşa
Per litighes, kĕ mai nĕ rùa e ne fina;
L sën da an' ed an' tegni it, şëgn ciafel aria
E romp fóra con fùria dùt salvaria.

I Maròi, trasportá da rabia vércia,
Bat in tóc', féž dùt pèč dĕ chièz k' ëi inconta.
Scèc cér dotòrz, per tó a amaré la mércia,
Taia, bëgn kĕ l' amaré sĕ para e imponta,
Dùt l córp in tóc' e l lascia zënza vita,
Contënt' d' avëi podù fa dĕ bèla ita:

Inscí trata i Maròi ki dĕ Chiadùra;
Ëi táia, fòra, vëi pëta, bat e zéra
E sbodelëia dùt cant a gran tortùra
Chièz k' ëi vèga toran pért a la véra;
Ṣables, lances, stlóp, fùrchies e manáres,
Këstes è dĕ kël dí les bùrtes ares.

Bažilio dĕ Runcač è scèc na fûria;
Con na manára in man batel a téra
Chièz k'ël inconta, rī angiol dĕ la mųria;
Con gran fringòns odőn fagean la véra
E Téodóro e Mikīl, trami dĕ Cósta;
612 Dĕ mórt segûda è ki dòi la ria pósta.

Con distenzion tra ki da les gran lances
Fichia Léžio, Toméš, Laorënz da Brûscia;
Al nemic déora ki vënter e pances
Scèc brítola dĕ nûš déora la scûscia;
Les pèdies dĕ ki trëi vè dlonc m .rsciades
618 Da ferides e bûrtes sanlasciades.

Dĕ fûrchia i capi è Lûpo dĕ La Sala,
Só bon compagn Linért, nasciû s'a Fréna,
Plazido dĕ Plazóres, bon tĕ stala,
Ûgo d'Andrám, dĕ Bérto fi e dĕ Ména,
Silvèster dĕ Stivé, l plû jon d'armada,
624 Chiašan dĕ Caşun, l prųm dĕ la tlapada.

Di ves òi şëgn chiamó i plû bon' dĕ şabla:
Amadío dĕ Janin, Gabriél dĕ Cròsta,
Bernért d'Aròt, k'ava perdû na sciabla,
Pio dĕ Plaza, con pèl del mûs bèl ròsta,
Domënĕ dĕ Fordí, Páol dĕ Costata;
630 Dĕ şabla fóva i miûs kis dő la rata.

Bûrta, grana, crodèla e spaventòşa
È tra Maròi e Lombért' t'a Rû la véra;
Tamers, la bèla mont, per ciûf coriòşa,
È corida dĕ mórt', jetá per téra;
Ël n'è dĕ Maròi, plû n'èl dĕ Chiadûra,
636 Kĕ dórm per trés sûn këla gran largûra.

I Chiadorins ed Ampezan' la zèdĕ,
Incercená da trëi pérts scèc ëi fóva;

La maiú pért mës mori zënza remèdĕ,
D' atri sciampā dĕ chi vérs k' ëi podóva,
Mò gonót fői fermá da na sbarada,
642 Per comiè dai Maròi dő d' ëi tirada.

Fenida vè tra Ampëz, Marò la véra,
La vitoria a costé troep e chi masa;
Col'tada vè dĕ sanc dūta la téra,
Aspeté pón iló troepa érba grasa.
I Maròi, la vitoria ái davaguada
648 E i Chiadorins á tūt la retirada.

Destenūs è i Talian' iló per téra;
Tra i mórt' èl i feris, kĕ baodiëia e gëma,
Sĕ berdòra, sĕ palpa, tira e zéra,
Scráia, prëia, chiara, despèra con blastëma;
I Maròi vèga i mórt' e les ferides,
654 Mò les ingiuries n' è chiamó fenides.

Dūt ten còlp diš n Marò dĕ gran sapiënza:
„Vadagnè ons şëgn con pëna la vitoria,
Fat ons la véra con inteligiënza;
Meritè zënza dūbĕ ons dūt' gran gloria;
Bon féž dő gran' strabač picera fèsta,
660 Şëgn kĕ la gënt è bëgn saorida e mèsta.

La fèsta, k' i á tel chiè, è dĕ les plū bèles:
Kidlè kidlons tĕ kesta gran planūra,
Nó per pèst forni sū dūt dĕ cordèles,
Mò per gloria ed onòr e per bravūra;
La pastūra kiló sī la kidlára,
666 Ëla è bèla da plan scèkĕ n' avára!

I mórt' talian', destrat' per les colines,
Ki sī, bī vërt' a dërta sū, nūš kīdli!
Per cògores les tèstes chiadorines
Nes servirá, magari chi da pīdli!

Trëi bót' poròm orons bëgn nes conzèdĕ;
672 La kidlára argignèdĕ e spó tirèdĕ!“

Da dút' è la propósta bëgn laldada;
Chiamó na òta scomëncia l júc dĕ véra,
Mò còi feris e mórt' l'án impiantada,
Kĕ zënza aiút e defèža è iló per téra;
Chiès e córp plú dĕ dòi cënt prëš abinen,
678 Con kël búr júc ki púri mórt' scintinen.

L comandant, l pròs Bracon, vëgn dĕ Fodara
Dő avëi paré·in malóra l rèst dĕ Chiadúra;
Ël vëgn sún só chiaval ed atri para;
Sporoman val per këla gran largúra,
Rúva, l chiaval dút mól, sún këla plaza,
684 K'è dal júc indiaolé agiada e dút paza.

L Bracon vèga dan ël la gran vergògna;
Ël chiara dī e nĕ pó crëi kël k'ël vèga:
I sú t' infamia straòt' scèkĕ tĕ rògna,
Kĕ nĕ pó èster lavada mai con èga,
Mò mësa gni còl fér lorënt boržada,
690 Šĕ l'infetazion dës èster levada.

Batalia á l bon Bracon tra d'ël plú dúra,
Plú ria da davagnè kĕ la ria véra
Vënta con ki d'Ampëz e dĕ Chiadúra,
Bëgn k'ëla sibĕ stada plú kĕ chiéra;
Mò calmé só sën digel solamënter:
696 „Vergognúš, sú i jonëdli snèl kεš mënter!“

I Maròi l gran tórt fat dad ëi capësci;
Al Bracon, kĕ pé l'angiol dĕ vendëta,
Zënza dī sĕ pensé stimi e obedësci
Per èster l plú gran òm dĕ la bakëta;
Da pért lascé l kidlè i chiapī sĕ lévi,
702 Per i dešonorá injonedlá stévi.

I onòrz fégi spó ai mórt' dĕ conveniënza,
I sepolëš dût' cant' tĕ la planûra,
Talian' e Ladins zënza desfarënza;
Fenida dût incërc la sepoltûra
Onorëii i mórt' chiamó con trëi sbarades,
Kĕ rendenëš dai crëp con gran tonades.

Fóra per Val sen vëgn indő l' armada;
L Bracon sûl bèl chiaval, kël va danfóra,
I Maròi dő con cīra consolada;
N vèdl tambûr sona Tita da Fordora;
Chiantan, cigan al Plan rûvi da sëra;
Feni ái la véra t' ostëria a la Stëra.

Véra crodèla e bûrta è këla stada,
Mò plû bûrtes chiamó è les conšeguënzes.
Dő këla véra trés è la valada
Da bûr signái, da strabûrtes potënzes
Vižitada con gran dan dĕ ki pasa
E sû la noet sĕ fida a tórt troe masa.

N iágher vestí dĕ vërt da noet scorënta
Gonót t' a Támers vèga ki s' iufida
A traversé la mont rica dĕ mënta,
Scèc fageő zënza pòra n cér vèdl Brida
Na òta k' ël gī a chiamûrč dĕ contrabándo,
Mesan skivè per këš l tëmp d' érgobándo.

L Brida, n' iadĕ revè pró na chiaşòta,
Al apëna fat fûc tĕ këla bérchia
Per sĕ scialdé tĕ këla ûtia dût ròta,
— La sgnápa ál mèfo dër t' la man k' ël chiérchia —
N šešûr aldel scèc dût gis in revina
E k' ël gnis dĕ ki crëp na gran levina.

Ël salta fóra d' ùtia, chiara e ciùtia;
Na gran tlapada vèghel dĕ gran chiòres,
Kĕ pasa dlon saltan n pû sòt këla ùtia:
— Dal Plan da lonč sarála al plû dûs òres –
N gran bëc fòsc èl t' a mèz këla tlapada,
Kĕ còl' iágher vërt salta dĕ boriáda.

D' atres òtes chiamó té maskerades
Odû ál, scèc ël contā, nóš bon vèdl Brida:
L medèmo iágher dût vërt fageau saltades
A mèz dòi bûr chians, chièz k' ël vëgn a frida,
Con šešûr, véra, scráis, ùrli e té fûra,
Kĕ ki crëp pél kĕ vadĕ sòt e sûra.

Dlon saltan vai sû e jû per la valada,
L' iágher t' a mèz, i chians a ciampa e dërta;
Gi vai, scèc ëi sciampès da val scoriada,
Dĕ bóta, sī la strada dërta od ërta;
Mò chièz k' ëi ciafa in strada, skérzi e zéri,
Scèc féž i gran' sasins, gonót chi i léri.

Na pûra mụta fól n' iad' dĕ Meghita,
Kĕ vardava t' a Támers bòs e bīsces;
Inòm āla, segû l sai, Margarita;
Sûn stran dormīla zënza lèt e cīsces
Ten piz dĕ la chiaşòta bëgn conciada,
Dő d' avëi cené žûfa bëgn smalzada.

Ía da rû dĕ Wûrz tért na òta èla geûda;
Da impli d' ègа sûl chiè āla na barícia;
L' iágher vërt e i dòi chians l' á da iló odûda.
Scarzada l' ái, scèc féž giat con sorícia;
I chiavëis án ciafé dő solamënter,
Mengiè dût l' ater s' ái ki bonamënter.

Péž në n' èl plû të këla gran valada,
Fata k' è stada këla bürta véra;
Inkina mai i bī ocī l' á arbandonada
Per kiri d' atri paíš ed atra téra;
Ater në vèghen plû iló kë cornidles,
K' an alda gracedan scèc vèdles nidles.

Šë mesès n' iadë o l' ater tó la strada
Dë noet per Val dë Rûdo vérs Fodara,
Chiarèd' d' avëi të gófa la raíš „Pada",
K' á salvé nóš bon Brida da mórt rara;
Ciafé la ciafarès sòt na gran ciòscia,
La ciòscia ves dirá la scóla fòscia.

XV. L Bracon e l Dragon.

Sûra Badía bëgn n' òra grana e intīra
Vèghen na dlīža sûn na gran colina,
Chiaşa per ki kë prëia crida e leşīra;
Picera vè la dlīža, d' ért pûc fina,
Mò ëla contëgn n miráco, na crûž santa,
K' éžaodëš l pichiadû, kë prëia iló e chianta.

Per revè sû è sfadiòşa e ria la strada,
Mò can k' an è revá, sënten ligrëza
Per èster pró la crûž in alt alzada;
Vista góden iló dë contentëza:
La val del Gader, Pûtia, Marmolada,
Gherdenácia, Boá, Cisles è in parada.

Súra la dlīža s' alza a gran altëza
N crëp dit „Sas da la Crûž" da gënt ladina;
La Varèla, bèl crëp dë gran longhëza,
I féž compagnia scèc bona vigina;
A sû pīš ái la bèla mont dë Fanes,
Abitada denant da troepes Ganes.

Sù insom Sas da la Crùž èl na gran gròta,
Itĕ tel crëp in it col tëmp sgiavada;
Móla vèla e dùt l crëp incërc kĕ gòta;
Da vèdlamënter stéva iló jetada
Na gran bisca, n dragon da la pèl dùra,
K'aspetava dí e noet per mangiadùra.

Š'ël pasā spó n chiamùrč, sī bëc sī chiòra,
Sibĕ aşó, sibĕ aşóra, o val agnèla,
Val manşon, val famëi, sī tért sī adòra,
Sbalzā fóra la bùrta bèstia snèla,
Saltava adós a chièz k'iló pasava
E l strascinā tĕ gròta e sel mangiava.

Iágri trëi l'ā con kël dragon porvada
Con stlóp, con d'atres érmes bëgn temprades,
Mò vign'òta l dragon l'ā vadagnada
Ed ā fat dĕ ki trëi bones marnades;
Tría ava abù spó la bèstia spaventòşa,
Vignùn skivā la gròta prigoròşa.

Péž á l dragon, mò chi l mangiè sta fóra;
Pati mësel la fan la spaventòşa;
Troeč dís a manchia l córp kël k'ël adóra;
Tĕ këla pëna plù kĕ tormentòşa
Lascia l dragon dĕ noet sùa bùrta tana
Per kiri contra sùa fan val da lana.

Ël jora sùra l crëp jù in Armentára,
Olá k'ël è dĕ bīsces abondanza;
Fanes, Fóses, inkina mai Fodara,
Val dĕ Badía, la mont dĕ Travernanza
Ilominëiel dĕ cuč tan sùa jorada,
Plù cuč kĕ nĕ sī pion dĕ scortelada.

I pùri contadins, dùt' sĕ lamënta,
Kĕ l bùr dragon féž gran dan a sùs stales;

Mò dùt' sel tëm scèc fùc e sĕ spavënta.
Les pùres bīsces, degùn aiùt nĕ n'áles;
Les stales è da dùt' arbandonades
Ed inch les viginanzes dër skivades.

Jù a la Plī dĕ Marò la òta vivóvel
N iágher, k'ē l miù dĕ dùta la bakëta;
Chièz k'ël odṍ dĕ salvergin torówel
E fageṍ per ki crëp na gran vendëta;
Tlamé Bracon él dlonc da gënt ladina,
Da Colfòsc fina fóra Plīscia e Rina.

L Bracon alda del bùr dragon dĕ Fanes,
D'i gran' dans fat' a gënt kĕ sĕ lamënta;
Contan aldel dĕ sùa pèl e sùs zanes,
Tĕ só bochion a fila inkin' a trënta;
Dí e noet pënsa l Bracon a la revina,
Kĕ féž l dragon a pùra gënt ladina.

La Plī láscel, traoşëia l Plan bèl adòra
E tól dĕ Solegëi, leşīr, la strada,
Rùa sù insom dan dal tëmp kĕ gënt ožòra;
L'altëza, Bùš da l'Èga spó tlamada,
I déora dĕ La Val la gran valada,
Rica dĕ pra e dĕ chiáoşa iló arlevada.

Dĕ Romestlons l bèl pič bagn scognù pasel,
L café còl lat spó tólel şëgn t'a Spësa,
Páia chièz kĕ l'ostí ó, l priš orù n'arbásel,
Sĕ tëgn spó — jù La Val sonavi a mësa —
Al trù lérc dĕ la gran mont Armentára,
Fornida dĕ bī pra scèc mont dĕ Frara.

L Bracon da bon crestian va tĕ capèla,
Per ater dlīža da la Crùž tlamada;
Injonedlé da iló dan la Crùž bèla,
Da Cristo per nòs pichiadùs portada,

Nëtel só cụr da còlpes cometúdes
E prëia Maria d'i fa les mans segúdes.

L'orazion dő dovèr fata e fenida
Sĕ léa l Bracon e tól del Sas la strada,
Kĕ mëna travérs l crëp, dĕ róa corida,
Ki kĕ nĕ tëm la ciornitè e sbrisciada
Sú insom l bèl Sas dĕ gran sopérbia e altëza,
Bëgn kĕ con gran fadía e con gran stankëza.

Apëna rúa l Bracon gaiért sú la piza,
K'ël vèga púc da lonč l dragon t'na pata,
Ingromè adụm con còda ḷongia, spiza;
Sún pici pīš la pata vèghel fata,
Da na pèl dút dĕ dúrz anī corida,
L cól lonc, la bòchia bëgn dĕ dënz fornida.

A sorëdl sta l dragon dlongia súa gròta
Bèl fóra insom kël gran crëp sú la crèsta;
Vigni tan dál al chiè na piča straòta,
I oedli lominúš scèkĕ per val fèsta,
Conšideran del Gader la valada
E d'i bī crëp incërc la gran levada.

L dragon bampa l nemic, só cól destirel;
Da sú oedli vëgnel fúc scekĕ ria saíta;
Da búr ormon bèl plan inant sĕ tirel
E sĕ strascina sún súa búrta vita;
Súa bòchia spalankëiel cụcena, grana,
Den grụm dĕ dënz bī blanc' e spič la tana.

L Bracon vèga l gran prigo, kĕ manácia.
Ten santiámen èl ingignè e meşúra;
Con man frëma, kĕ stlóp mai nĕ strabacia,
Lascel cërá sbarada sëchia e dúra
E tòca l dragon bèl t'a mèz la bòchia,
Kĕ la bala t'i féž tel chiè gran lòchia.

L sanc bèl fòsc piscia fóra scèc fontana
E sprinza lonč e lérc sùn këles crëpes;
L dragon, da f'rida tormenté stragrana,
Së berdòra sùl vënter, spinè e rëpes,
Ël cigognëia dal bùr gran mé, k'ël dùra,
K'an l'alda dlonc sùn këla gran largùra.

L Bracon, dë keš momënt së n'aprofitel,
N cortèl lonc e lérc, taiënt tirel dë vaína;
Con kël a kël bùr mòstro şëgn t'i sitel;
L'andèla, k'è plù k'atra bèla e fina,
I cácel sòt al vënter con gran fórza
Per n'èster la pèl dùra iló scèc scórza.

L dragon toké tel vi së straòč ed ùrla,
Scèc pëš, tùt fóra d'èga, së berdòrel;
Masa dī al bráo Bracon, k'á prèscia, dùr'la,
Per fa na fin, sòt l vënter it dlonc l fòrel:
L dragon, dal mé rabiùs, féž na sforzada
E sbalza sùra l crëp jù con tonada.

J'a pè del crëp së frëmel e s'arkita,
Destenù të na róa longia, ménùda;
Iló á kël bùr dragon feni sùa vita
— Ël fóva vérs la fin dë bèla insciùda —;
Plù tért na tófla iló per recordanza
Á metù sù la gënt con bèla crianza.

Al Bracon, al bon iágher, án fat fèsta,
Fèsta solèna, grana e meritada;
Inaó në n'èl comùn, frazion kë rèsta,
Tan lonč kë rùa i Ladins e sùa valada;
Gran bëgn a recevù les valz ladines,
Per këš rèten chi grazies bèles fines.

XVI. La Lum dĕ Mont da Corn.

A òs, oh pici mitons, kĕ tormentès ocī,
Kĕ torès soënz dĕ cóa i pici a pûres òmes,
Kĕ zënza šûgo scèkĕ té pici vidī
Abinès d'ocī mórt' e copá gran sòmes,
Conté òi şëgn, šĕ metès a vérda, na stória,
Kĕ sará per óš bëgn segû meritória.

Inch òs, oh jon' e vèdli, dèdĕ şëgn a mënt,
Kĕ lascèsĕ dĕ batĕ les pûres vachies,
Can k'ëles ó, dal trá stanchies, palsé n momënt,
Kĕ nĕ scorièsĕ pûri bòs a gran tachies
— An vèga les saníš, dő èdmes bèl pasades —
Per les fadis, k'ëi féž a òs con gran straciades!

Metèdĕ chi òs a vérda, gran' fant' dai chiavai,
Kĕ chiariès datrái zënza šûgo e meşûra
E ferlès con scoriades zënza palsé mai
Sûn ki pûri rozons dĕ sòt e dĕ sûra,
Scèc š'ëi nĕ sentis chi ëi les rīs scoriades
E les bûrtes batûdes e baketades!

Òs dût', sibĕ ëi sibĕ ëles, kĕ n'ès imparé
Dĕ traté l pûr bestiam o ocī la manīra,
Scoltèdĕ şëgn dër bèl, dĕ ves insignè òi proé,
K'an nĕ dës fa dĕ mal a bèstia senzīra!
Gran pichiè è tormenté val zënza defëža,
Per ater è na tala chi fètra imprèža.

Jûn Marò — š'a la Plī o jû al Plan, nĕ pón savëi —
Fől na òta n contadin, tlamé da dût' Zûco;
Bèl da pič, can k'ël ava d'an' cater e trëi,
Fageől la chiacia al pic, al flinc ed al cûco;
Sû per tët', parëis, lëgns e crëp s'arpizavel,
I pici dĕ cóa trat' fóra tormentavel.

I pici ocī savől da piè scèc òm espért;
Ki pûri cóši spó portavel tĕ stala;
Dő avëi sëré sù bèl vidri e ùš da vigni pért,
Joré i lasciāl per crignes, chianés e sala,
Fina kĕ piá da rī giat dő longia chiacia
Ëi fòs mangiá e scarzá ilő tĕ bûrta boácia.

Bëgn tóš dĕ tormenté ocī contënt nĕ n'èl plù;
Só bèl ért pról con pici agnī e con aşóres;
Inch les giarines scékel plù kĕ nó l valtù;
I galûč sel tëm plù k'i patrons les nóres;
Dĕ ciacé incërc les alchies ál tan gran crëta,
Kĕ ki kĕ l vèga crëi dút', k'ël n'á na vëta.

I chians, sī pici sī gran', sī blanc' o sī fòš,
Ki féž per nóš rī Zûco na gran ligrëza,
Mëndra segù nó, k'è per ël i codaròš;
Provè próvel dĕ té bèsties la sveltëza
Con liač peşóc také con spéc tĕ la còda
Per les sgaré spó zënza qu'ël sĕ dòda.

Š'ël pó spó con marizia abinè adum plù chians,
Sī tĕ na chiaşa sī tĕ val mažon o ara,
Ah, chi ligrëza iló d'armé bëgn stérc sùs mans
Dĕ bones gran scoriades per la capara,
K'ël despartëš tra i pûri chians con stlefades,
Kĕ kiš respògn con gran orlades e scraiades.

I giat' i fageóva inch gonót divertimënt,
I pici, š'ël podő i sofoiè t'ëga frëida
O i giavé tĕ coltûra vis o tĕ ciomënt;
I vèdli spó, kĕ l'èga o boácia nĕ sfrëida,
Sërá ten sac petāl tĕ parëis con fórza
Con bót' sûrt' scèkĕ sona na vèdla scórza.

Mò só apetít, col tëmp devëntel trés plù gran;
Gonót pënsel dí e noet a mórt e a tortûra,

K' ël podèssa sotmëtĕ giat' da rī crestian;
Basté n' i basta plû èga, sac' e coltûra,
Dĕ spedi in l' ater mon giat' ciafé ól manīra,
Kĕ sibĕ plû peşóchia e manco leşīra.

Zûco pënsa, mò ël pënsa šériamënter dī,
— Zûco ava per té cóses na bona zûchia —;
Dő mil pensīrz ciafé ál kël k' ël da tëmp kirī;
Scèc persona, kĕ dlon saltan va e s' incûchia,
Dő cûrt tëmp va, varida da l' incochiada,
Inscí ciafa chi Zûco d' ért noeva strada.

N bèl gran giat fòsc dĕ trëi an' á dĕ Zûco l vigin;
Sûn kël mostré ól, sĕ pënsel, dĕ só ért la sciënza;
L bèl i fégel e dant e dő, kerdan min, min!
Ed adóra marízies e gran paziënza,
Kĕ Morèt — inscí l tlama la viginanza —
Sĕ lascia piè da kël kĕ n' á per giat' crianza.

Revè a bon póst, Morèt lascel jû bèl sûn banc,
Kĕ maolëia zënza sospeté cativéria;
Zûco intan, tormenté da bûrta sëi dĕ sanc,
Scèkĕ gonót del mon l' ó la gran meşéria,
Kīr snèl dal fi la cësta, k' è sûn corona,
E sĕ lascia spó trascinè da sûa ria ona.

Morèt, k' ingòmba l spinè la còda sû pért,
Sĕ pëia Zûco ed i lëia bëgn strënt pīš e mûşa;
Fat këš, con só cortèl taiënt scomëncel spó só ért
Zënza misericordia degûna e scûşa:
Scèkĕ becá, kĕ sbecarëš con speriënza,
Féž Zûco dĕ nóš pûr Morèt con gran sciënza.

Con gûsto táiel e zéra e tira e stracia l giat;
Mò këš n' i dá chiamó del dût contentëza;
L pèşo rèsta da fa chiamó ad èster dût fat:
Pīč kĕ malan, con bûrta, ria, gran ligrëza

I tirel sé, n gran pûgn, sû la chiér bèl blụdra,
Spënt a té crodeltè da sûa anima lụdra.

Kël bel Dī, kĕ dal cīl vèga del mon i fat',
A trat sûn Zûco dő keš at snèl na saíta;
Castiè ál dĕ kël crodèl ten còlp dût' sû bûr at';
Só córp toké dal fûc rèsta zënẓa vita,
Mò compagnia t'i féž l giat con bûrta véra,
Kĕ sta sdraiè dlongia Zûco bèl ía per téra.

Gran mé mësa dorè kël giat e gran tormënt;
Ël maolëia trés e scráia scèkĕ na creatûra,
Mò dal mórt nè sen val, kĕ dût' á gran spavënt;
Só bóia acompagnel inch a la şepoltûra,
Trés maolan dal gran mé in móda spaventòşa,
Kĕ dût' sĕ tëm da këla bèstia sgriciòşa.

Sûs zeremónies fégen, scèc ël alda, al mórt;
L prò féž la crûž tĕ fósa, giavada sòta,
L vascèl spó lascen jû con fụmz in dërt e stórt;
Con bót' sûrt' tòma dő la téra tĕ na òta
Sûl mórt e l despartëš dai vis per dagnòra:
Slambroté l „De Profundis" rûn dût a l'òra.

Dûta kesta fonzion acompagna l pûr giat
Con maolamënt da bèstia pīč kĕ salvara;
Dő les fonzions e dût incërc a la dő fat
Sen va l bon prò tĕ dlīža e l'atra gënt para;
Mò Morèt dlon maolan va e sĕ sdraia sûn fósa,
K'ĕ per kël Zûco mórt segû fètra cósa.

Trëi dís e trëi noets è sté trés iló Morèt
Maolan, scraian, k'an l'aldī lonč per këles viles;
Finalmënter revada k'è la térza noet,
Kĕ l giat féž trés këles bûr ûž pûc zeviles,
Devënta l maolamënt plû dèbl e s'arkita;
Con dër bûr scrai salvar á feni l giat la vita.

Vigni noet dő la mórt dĕ Zŭco vèga gënt
Sŭn mont da Corn na picera lụm dŭt brụma,
Kĕ jóra incërc dĕ vigni vérs, oh gran spavënt!
Ëla jóra dĕ bóta ed è scèkĕ strụma,
Kĕ féž savëi só orëi con sëgns solamënter
Per nĕ podëi di sŭa rejon atramënter.

La lụm, in prụma picera, vèghen crescian;
Dal brụm pasé la vèga gënt a blankicia;
Granëza e fòrma tól'la dĕ mana bèl plan.
A pè dĕ la mana èl n giat fòsc, kĕ s' aricia,
Tratan kĕ këla fŭc dĕ vigni vérs spŭda,
Scèkĕ róda da bon maèster dlonc tenúda.

Chi k' è këla lụm, n' ái bría dĕ di, l savès bèl;
L' anima dĕ kël bŭr Zŭco vèl, kĕ pëna,
Condanada da Dī in étérn per l gran flagièl,
K' ël á dĕ pichiá cometŭ cër Mantëna.
Ladins, š' odès dĕ la Lụm da Corn la rabia,
Imparèdĕ a tigni les pašions tĕ gabia!

XVII. L Sambŭc.

Jŭ da Brac basa Guido, l bráo Bracon espért,
Senté sŭn bèl chiaval bèl blanc da vigni pért;
Sŭs érmes lonč e lérc sdlomina scèc argënt,
Kĕ toké da sorëdl è nët e liciorënt.
Acompagnè sen val da na squadra dĕ fant',
Dŭt' sŭn chiavai, ed armá dal chiè ai pīš bèl dŭt' cant'.

Tlamé a defën' la patria da l' imparadú,
A la tlamada stima só bon servidú,
Trat sŭ da cavalír, kĕ kīr trés gloria e onòr;
A Pèra Forada èl arjont da kël dĕ Tòr,
Kĕ va scèkĕ l Bracon, dĕ bèla virtŭ plëgn,
A bat l nemic, dĕ gran castic e pëna dëgn.

La bèla armada pasa Bornèc, Persenon;
Inant vála per Tlůşes, kĕ somëia peržon;
In bèla marcia rŭi a Balşan, rica dĕ vin,
Mò masa chiér per pûra gënt e contadin;
Còl tëmp arjont a var leşīr ái l sopérb Trënt,
Citè rica dĕ bī palač con bona gënt.

Fermada fégi iló t' këla citè den dí;
A Rorëi rûvi spó l' ater dí dër saori;
Vérs Verona la strada l' ater dí tût ái,
Sporoman sûl stradon bèl lérc sŭn bon' chiavai;
Iló tĕ këla bèla gran citè revá
Ciáfi dût' i atri cavalīrz dĕ sŭa Maëstá.

Mò dī chi iló nĕ palsen dai strabač abŭs;
I Lombért' jŭ per ki plans n pèz sòt ju è sta odŭs
Iló va in gran galòp şëgn la bèla armada
Per i dé a ki stofŭš na dërta dramada;
Dī nĕ kiri, i Lombért' ái prëš bampé e tofé;
Zënza val complimënt' scomënci a i la také.

Tĕ këla gran planŭra s' ái da brái batŭ;
— Gonót gnût' èşi iló tĕ Lombardia a romŭ —;
Ŭn d' i prumz trés danfóra fóva nóš Bracon,
Inch kël dĕ Tòr sĕ mòstra dlonc da galanton;
Scèkĕ dòi lions in mèz sporomëii a ki Lombért',
K' è per petlé tĕ nŭš bī paíš dagnòra ognért'.

Dő cŭrta véra pari i Lombért' a Milan;
Iló s' ái indő metŭ i Talian' tĕ kël gran plan;
Troeč mëiš dŭra la véra cër këla citè,
K' è rica d' ór, argënt, cīs spó d' antikitè;
Mò in última mesada zèdĕ l' á i Talian',
Batŭs e sprigorá dai Ladins e Aleman'.

Fenida inscí la véra, lascen l paíš talian
E sen dá òta vérs Trënt e vérs ki dĕ Balşan;

Gran prémi ciafa dút' caut' da l'imparadú,
Sī cavalīr, sī fant a pè, sī servidú;
A chiaşa sen pó gi vignún d'i cavalīrz,
Acompagnè da sú fant' bī snī e bī leşīrz.

L Bracon a tút comiè a Bornèc da sú compagns,
Kĕ fő dút' bī contënt', līgri e scèc pëš bī sagns;
Vérs san Laorënz val sporoman con kël dĕ Tòr,
Intrami dòi stimá t' Marò per l gran onòr;
La strada ái tút despó dĕ san Martin todësc:
Noet fől e lúna còlma, dlonc bèl kīt e frësc.

N bèl pič bósc pasi, k'è da itĕ da san Martin;
T' a Sares frëmi n pèz per chiarchiè de bon vin;
N' atra cúrta fermada despó ái chiamó fat
Itĕ a Pèra Forada, bëgn kĕ den cúrt trat.
Mèş' òra da it sĕ despartëš la strada in dús,
Búrtes, ërtes, kĕ còsta ai chiavai gonót soiús.

La dërta mëna j'a Longièga, spó per Pláies,
Rikes dĕ stóries d'Orco, mò chi dĕ gran táies;
Këla tól şëgn zënz' ater l cavalīr dĕ Tòr,
Kĕ féž a la valada intīra gran onòr;
La ciampa strada va Guido, l'espért Bracon,
Dő tút comiè da kël dĕ Tòr da galanton.

Vérs chiaşa va l Bracon, n pèz danfóra a súa gënt;
Plīscia pasi, toké soënz da tempèsta e vënt;
Púc dő rúvi pró n pič rú, k'an tlama Forchian;
Iló comana Guido a sú fant' dĕ fa plan:
Scraian ál aldi chièz ŭž scèkĕ té pici giat';
Mervòia sĕ fégel, k'ëi rúvĕ da iló a fa sú at'.

Scèc statúes d'érmo sta dút' dlongia kël pič rú,
Degún nĕ sĕ moscëda, d'gún nĕ sĕ mu̧ plú;
La lúna, kĕ dá tléra, tradëš şëgn n'ambría,
Kĕ vëgn da Brac bèl plan con fadía e con gran bría;

N' ëla èl, kĕ va ciotian, chiaran, con pè leşīr;
Al Bracon pél, kĕ dût nĕ sibĕ iló senzīr.

L' ambría vëgn plû da impró; kīt' sta ki cavalīrz,
Scèc òmi bëgn espért', kĕ féž dût da senzīrz.
„Ki èl kiló?“ diš tĕ n iadĕ şëgn Guido l Bracon;
„La noet aspèta ki k' ó fa val bûrta azion;
Sorëdl e l dí tlér skiva l lérĕ e l rī sasin,
Gonót inchiĕ val matorlin o val cozin.“

Scèc kël kĕ va per strada rèsta e pé incanté,
Da saíta, ten còlp dlongia ël tomada, fermé:
Inscí stéva kël' ëla, incantada pró rû,
L Bracon con dût' sû fant' iló a chiaval odû;
Scèkĕ na statûa d' érmo kīta stala iló,
Nĕ sĕ mụ nia, nĕ diš a Guido nó è nó nó.

Guido chiara e nĕ sá, š' ël somièia o è descedé;
Conesciû ál in kël' ëla Stina dĕ Stivé,
La sérva dĕ sûa fòmena da n' an e mèz,
Fancèla tĕ chiastèl dĕ Brac bèl da n gran pèz;
L Bracon mina, kĕ Stina aiĕ val amòr scognû
E k' ëla vaiĕ a l ciafé dĕ noet incër kël rû.

„Stina“, digel, „ès tû a kest' òra kiló incër?
Kĕ l gi a dĕ noet nĕ tĕ staiĕ bëgn, mĕ tëmi dër;
Šĕ t' as val jon cozin jû per kiš rûs o pra,
Kĕ féž la gûardia scèkĕ vèdl espért soldá,
Invièiel ma sûn chiastèl, sī dal dí sī dĕ noet,
Albérc ciafel segû dagnòra e kël nó stlèt.

Spó pa, ch' as pa scognû dĕ bèl tĕ tó gormél?
Chièz dĕ boşiant mĕ pél kĕ sī, mi pič sporvél;
Temëi mĕ tëmi própi, kĕ t' aies nûš bī giat'
E kĕ t' i pórtes şëgn al crestian,— chi bûr at'!—
K' ël i sofòiĕ kiló tĕ keš rû, da òm crodèl;
Ki sá chi kĕ na mụta pretën dal fedèl!“

„Şiòr patron“, diš la Stina, „crestian n'ái degún,
Nó kiló jù nó zënza, këš sá bëgn vignún;
Chi k'i á të mi gormél, di në ves pói mai nó,
Nó şëgn kiló, nó t'ater lúc zënza invalgó;
E šë credès a pûra fancèla, bon sciòr,
114 Gidë per ósta strada per óš gran onòr!“

„Picera stria, kiló në la úrtes“, diš l Bracon;
„Tan saori në la zèdi a ti da macaron,
Plú tërt spó m'inrevèssel a mé dër coriús;
Lascé odëi mëses şëgn tó težóro preziús;
Šë në të l'ós fa a bones, l farás bëgn a rīs;
120 Sciampé në sciampes lonč kiló tra kestes sīs.“

E dit inscí comanel ad ún dë sú fant',
K'è dût' de bona vòia e da l'iadë nët nia stanc',
Dë vižitè l gormél dë Stina súl momënt;
L fant — Mënë avel inòm — pëia të gormél e sënt
K'ël è chièz kë së straòč, së mụ scèc pici giat';
126 Pûra Stina ó paré con scraiè, con vič, con at'.

Mò in últim mës'la zèdë e l fant déora l gormél;
Con n gran scrai dë mervòia vëgnel tel mús dût ghél:
L gormél ál odú dût plëgn dë pici mitons,
Kë së moscëda scèkë féž na cóa d'ormons;
Pici vèşi, nó plú gran' kë té pici giat':
132 Ad odëi ki nascënt' iló riő dût' scèc mat'.

La paróla dő púc tól indō l brao Bracon:
„Stina“, digel, „spieghè nes mëses kël k'odon;
Olá as pa tút e olá pórtes dût' kiš mitons,
Boşiant' të tó gormél scèkë té pici ormons?
Şëgn vëgn la cósa šéria troe plú kë denant,
138 Mët donca bëgn a vérda tël la porté dant!“

Stina së vèga şëgn perdúda dan só sciòr,
Salvé inchië óla só sòl bëgn k'ël' á, k'è só onòr;

Resólta èla per këš a confesé dût cant.
N pûc pënsela chiamó, spó sĕ fégela inant
E diš: „Mi bon signûr, spieghè m'òi scèc orès,
Mò dĕ sigû mĕ tëmi, kĕ ves pentiarès.

In sëra á partori ósta fòmena dĕ noet,
Iû sòla fóva a kël'òra dlongia só lèt;
Partori ála nó manco kĕ dòdež mitons,
Mò dût' scèkĕ giat', masa pici per Bracons;
Ûn sĕ n'ála tegni ad ëla sûn nóš chiastèl,
Tĕ keš rû dësi trá, ála dit, d'i atri l flagièl."

L Bracon dût spaventé da kël k'ël vëgn d'aldi
Pënsa dī, chi k'ël dës fa tĕ cažo tan rī;
Ingali digel: „Tû, Stina, as fat n gran pichiè
Còl'orëi fa l pichiè da tûa sciòra ordinè,
Mò perdonada sīs da mé sòt condizion,
Kĕ tĕ diras ad ëla d'avëi fat l'azion.

A òs dût' kiló comani dĕ scolté bī kīt',
A d'gûn' kiš bûr at' şëgn aldis nĕ sī mai dit'!
A kësta condizion restès a mi serviš,
La mórt per chiacolon è kël k'i mës deziš;
Tû, Stina, damĕ i pici, a odëi chi k'an pó fa!
Şëgn gidĕ a chiaşa, Ošèp rèstĕ dĕ Pèdagá!"

Geût' k'ëi sĕ n'è, diš kël dĕ Brac al fant fedèl:
„Ošèp, tû t'ès dĕ mi fedī l plû scikè e snèl;
Da la speriënza sai té dĕ dût' l plû secrët
E, š'ëla mësa vèster, inch n pû maladët;
Per këstes qualitès tĕ fégi confidënt
Dĕ kël k'i n'òi, kĕ sapĕ kiló incërc la gënt.

Kiš pici tóles şëgn fat' it tĕ keš fagót;
A kël dĕ Tòr i pórtes, sté iló ès bèl gonót;
Revè pró d'ël diras, k'i l lascĕ priè dër bèl
Dĕ fa trá sû kiš pûri nascënt' t' só chiastèl

E k'i geará doman a chièz òra a l ciafé
174 Per ordí ía důt keš bůr afarĕ e rajoné."

Guido l Bracon va vérs l chiastèl, důt pensirůs;
Al cažo pĕnsel intrighè, mò impó coriůs;
Revè sůl chiastèl fégel scèkĕ nia nĕ fòs,
Sĕ mòstra vérs sůa fòmena bèl saori e pròs,
Chiara, k' in ordin sibĕ fat ad ëla l guér;
180 In këš pont dál comando dër senzīr e tlér.

Ligrëza ál con só pič, sciampé sòl a la šórt,
Kĕ dóva èster da la òma zënza cụr la mórt;
Edocazion i lascel dé, scèc ël convëgn,
Bona e rica; l nascënt crëš sů da dër bon sëgn;
Plů tért, deventé gran, les érmes manegëiel,
186 Scèc cavalīr espért inch chiavai costemëiel.

Arlevá vëgn chi ki s'a Tòr da cavalīrz,
Crëš sů bèl snèl scèc fonc', bī pròš e bī senzīrz,
Impara n grụm dĕ bèles cóses saori e gian,
Scèkĕ dës fa kël k'ó deventé n dër crestian;
Al sciòr dĕ Tòr òi důt' ůnež n gran bon da mat'
192 E féž per ël, k'ëi crëi só pérĕ, dĕ bī fat'.

Dő kesta stória bëgn vint an' ēl bèl pasé;
Guido l Bracon è sté tratan gonót kerdé
Per bat contra l nemic sopérb da vigni pért;
Bráo s'ál desmostré vign'òta da bëgn espért;
Per kës ciafel da só signůr na distenzion,
198 Scèkĕ merita bī fat' e na bèla azion.

Guido orő zelebré con fèsta l bel onòr,
Fat ad ël da l'imparadů ed a kël dĕ Tòr;
Inviè per këš invièiel i cavalīrz ladins,
Důt' cant' ki k'è sůn sů chiastī tra i dòi confins,
Kĕ chiara, ůn vérs la Talia, l'ater vérs Bornèc,
204 Olá k'an féž gonót ai Ladins dër gian l bèc.

Ël fő d'insciűda l bèl tëmp, k'i dís è bī lonc',
Kĕ dűt sĕ vist dĕ vërt, pra, chiamp, bósc', fosá e ronc'
Kĕ l bestiam scrichia e salta dő longia peržon,
Kĕ cásores e flinc' lalda l Signűr del mon,
Kĕ les odondres vëgn indő sűra l mér ca
A kiri nóstes chiaşes e nűš bī tablá:

Kĕ s'abinava sűl bèl chiastèl del Bracon
I cavalīrz ladins, fata l'invitazion;
Da da Villa fől gnűt Fernando da Revač,
Conesciű e temű lonč e lérc per só bon brač;
Da la Gran Chiaṣa fő l cavalīr Ižidòr,
Stimè da dűt' per gran rikëza e gran onòr.

Manchiè nĕ manchia Fridolin, l bèl da Sompont,
Da degűn' tĕ rikëza e scikëza mai arjont;
Pancraz è gnűt da Còz, acompagnè da fant',
L traditor maledi da Cristo e dűt' sú sant';
Guliélmo vëgn dĕ Tòr, dĕ Guido l bon compagn,
Acompagnè da cavalīrz únež bī gran'.

Barnabé, cavalīr dĕ dűt' plű coragiűs,
Kël vëgn d'Andrač, senté sűn chiavạl beşeriűs;
Per Valparóla èl gnűt e san Chiašan salvar.
Dĕ Botostagn è roè Béno a bon pas e var,
Béno plëgn dĕ coragio scèc vign' Ampezan;
Per Fodára Vèdla èl gnűt dlon chiantan, cigan.

D'atri cavalīrz fől chiamó sűn këi chiastèl,
K'i n'òi kiló trá ca, dűt' adụm éi n flagièl;
Inchĕ sciòres asá podóven iló odëi;
Tra vèdles, jones, bűrtes, bèles vint e trëi,
Vestides dűtes ricamënter dĕ bèl guant,
Plënes d'ór ed argënt, scèc an fornëš n córp sant.

La sciòra del chiastèl — Mina āla per inòm —
Servëš i cavalīrz, e Guido l galantòm;

Con manīra e con šúgo vĕgni dút' tratá
Dai patrons del chiastèl, kĕ sá chi kĕ sĕ dá;
Dút l bèl e l bon ciafān ki dís sún kĕl chiastèl,
K'è d'i chiastī ladins zĕnza confront l plú bèl.

La fèsta con n tornír dĕ lancia án scomencé,
La fórza e la destrĕza súa òi tra d'ëi porvé,
Ki kĕ sapĕ da espért tra d'ëi toké e feri
E sporomé chiavai plĕgns dĕ fúc l plú saori;
Dĕ bī còlp án fat la òta tel chiastèl dĕ Brac,
Aldi i aldiven jún bósc dĕ Pláies e sún Pespác.

Bon dĕ còlp è l Fodòm, l bráo cavalīr d'Andrač,
Mò levé èl sté dĕ sèla da kël da Revač;
Dī l'á tegnida l bon Fernando ai atri dĕ còlp,
Mò zèdĕ ál mesé ingali a la fúrbaria d'òlp,
Vérs ël dal rī Pancraz metúda in sperimĕnt;
Kël da Còz spó a ciafé da Guido só paiamĕnt.

Plĕgn dĕ coragio è kël d'Ampëz scèc Ampezan;
A téra batel chièz k'inconta súa ria man;
Inciorni l'á con còlp spaventús kël dĕ Tòr,
Contra kël ál perdú la fórza e dút só onòr;
Mò chi Guliélm ciafé á súa pért da Fridolin,
Kĕ con búr còlp súl chiè tĕ l'á inciorni dĕ fin.

D'i cavalīrz i capi fóva a kël tornír
I únež jon', da Guliélm mená, l pròs òm senzīr,
E del Bracon só fi, k'ế vèdl kël dí vint an';
Ki dòdež scèkĕ pici lions bī snī, bī san',
Mazava dút a téra chièz k'ëi incontā iló;
Scèc tigra éi, kĕ la vitima lascé nĕ n'ó.

Scèc sòt i frī bī lizi dĕ bon' ferladús
Les manes bèl a ligna súl fonz dút spinús
Bala e salta sòt l'armonia d'i frī tomá
E sprinza scèc tempèstes i granī tocá

Sú per ki parëis d'ara con tlakernamënt
E tóc' dĕ stran va dlon joran t' kël frèlamënt:

Inscí frèla ki dòdež, bī e jon' cavalīrz,
Süi vèdli con sús spades a còlp pûc leşīrz;
I bót' tòma, scèc saíta, snī, bëgn meşorá;
Tóc' d'érmes dlonc batúdes vèghen da incërá;
I cavalīrz tocá tòma a téra inciornis,
Les érmes spediciades ed ëi instëš feris.

A ki dòdež jon' tóca l prémio del tornír,
Këš vèga vigni cavalīr onést, senzīr;
D'i únež gnút' con Guliélm sĕ féž dút' gran mervôia,
Dĕ damané, da olá k'ëi sibĕ, èssen gran vôia,
Mò corioşitè è contra l bon šügo e costụm
E cavalīr coriús, kël fòs pa n fèter ciụm.

I prémi despartëscen şëgn, l tornír feni;
Dĕ pûc prīš èşi e dër saoriš chi da kiri,
Mò a l' oşanza dĕ ki bī tëmp bëgn adatá:
La bèla man dĕ Ména, fia dĕ Barnabá,
Premiëia vignún d' i dòdež per súa gran virtú
Con na roeşa da bon tòf e da bèl corú.

Pró mëşa, dĕ bon' cëis corida e dĕ bon vin,
Án feni këla fèsta e kël tornīr dër fin;
L vin è bon, i stlipons salta in aria gonót;
Dĕ serví con onòr á Mina e Guido nót,
Chiara, kĕ dút incërc pró mëşa vadĕ bëgn,
Kĕ cëi, boánda e serviš sī dĕ Bracons bëgn dëgn.

Arkitè e contenté dĕ dút' l'ingórt magon,
Pënsa dĕ diverti la sozietè l Bracon
Con stóries, chianties, müžiga sún só chiastèl;
Vignún d'i cavalīrz iló dŏ só cervèl
Contará stória odúda, mò nó d'invenzion,
Kĕ sĕ rapórtĕ a véra e a bèla o búrta azion.

L dovèr orú vignún féž d'i bī cavalīrz;
Dút' cant' conta la súa da signúrč bëgn senzīrz;
Dĕ fat' dĕ véra conta Béno e l rī Pancraz,
Inscí féž l gaiért Fernando e Barnabé d'Andraz;
D'amòr conta Guliélm dĕ Tòr e Fridolin,
Con ëi l ric Ižidor, dút' in lingaz ladin.

Dő kĕ dút' á conté la súa, léva l Bracon
E diš: „Sciòres, signúrč, conté ves òi n'azion,
K'á fat fòmena na òta dĕ bon cavalīr,
Bráo in tëmp dĕ véra, in tëmp dĕ péž òm trés senzīr;
Tlamé fóvel da dút' lonč e lérc l bon Renért,
Capo él stimè da i cavalīrz dĕ só bèl ért.

Tĕ véra è sté nóš bon Renért mèz an intīr;
Dlonc ál batú l nemic a téra, l cavalīr,
Dĕ gran' bī fat' mostré ál da òm gaiért, scikè, sapiënt,
Gran stima e gran onòr s'ál davagnè pró gënt,
Decorazions ciafé s'ál da l'imparadú,
K'i orő plú bon k'a vign'ater pròs servidú.

Mò mal a paiè súa fòmena a só òm kiš bī fat',
Svergognè óla só gran onòr con dër búr at':
Únež nascënt', scincá da Dī tel partori,
Ala orú fa copé dút', an nĕ sá perchí;
Impedi nĕ n'á keš búr at kĕ n'azidënt;
Kĕ këš sī vëi, podèssi dé şëgn joramënt,"

Këles paróles dites, scòlta şëgn l Bracon;
Dúta la sozietè condana la ria azion;
Mina dan da dút' scráia e diš, kĕ dút' iló aldī:
„Òma dĕ cụr tan crúdia e tempramënt tan rī
È tigra, kĕ merita d'èster per castic
Morada itĕ dút viva da amic e nemic."

„Mina", respògn l Bracon dan dúta këla gënt,
„Kël kĕ t'as dit kiló, sará fat pontoalmënt;

Instësa la sentënzia t'as şëgn prononziè,
La sentënzia sará fata per tó pichiè:
Tû t'ès la òma, k'á orû copé sû bī mitons,
K'è dan nòs kiló dût' ûnež, nûš bī Bracons."

Scèkĕ na saíta stlèfa datrai con splondron
Jû per na chiaşa e dût' pé mórt' dal gran sṭlefon
E inciornis rèsta iló dût' ghéi scèkĕ la mórt:
Inscí rèsta tĕ kël momënt segû nó a tórṭ
Dût' spaventá da këla stória del Bracon,
Nemic dĕ falzitè e dĕ vigni bûrta azion.

Mina, la pûra òma, è la prụma kĕ revëgn;
Con dòi salt' scèkĕ tigra sĕ lévela şëgn,
Abracia sû mitons e i baža dlon pitan,
A só pûr cụr i strëngela bažan e rian;
Da la ligrëza i pél, kĕ só cụr mës crepé;
Ligrëza tala mai chiamó n'ála porvé.

L Bracon vèga l'amór dĕ Mina a sû mitons,
L dolòr, k'ëla desmòstra sëgn dĕ sûs azions;
Gran mòia ál del gran castic da ëla instësa ordinè
In prešënza dĕ dûta këla sozietè;
La pëna e l rī castic mësel şëgn mantegni,
Këš èl debit dan gënt e dan da kël bel Dī.

Per ater inch la Mina perdon n'èsla orû,
Dő kĕ fő só gran fal lonč e lérc conesciû;
Ëla instësa comana l castic spaventûs,
Mò n pič ró dĕ sambûc — cažo fő këš coriûs —
Damánela, k'i sī tĕ la bòchia metû,
K'ëla pósĕ trá l flè, šĕ Dī ó, só tëmp orû.

L dí dő fégen scèc pûra Mina a comané:
Apëna fő chiamó s'a Brac sorëdl levé,
K'i moradûs scomëncia l laúr da bècamórt';
Cër Mina crëš i mûrz aslụm, bī dërt, nó stórt';

Kël martelé lecòrda dĕ fósa i bu̇r bót',
366 Kĕ vascèl rendenës toké da saš peṣóc'.

Feni l bu̇r laúr da du̇tes les pérts kina al chiè,
A tu̇t Guido, bagnè dĕ légrimes, comiè
Da Mina con mil baš e su̇st', kĕ gnī dĕ cụr;
Nó manco baš dá a la òma, denan k'ëla mụr,
Su̇ dòdež fis, la flụ tra du̇t' i cavalīrz,
372 Su̇ bī fis tel dolòr stragran segu̇ senzīrz.

Na picera chiampana sona dal chiastèl
E poblikëia al paíš du̇t incërc l castic crodèl,
Kĕ condana persona viva a bu̇rta mórt;
Compli é l tormënt dĕ këš mon a rejon o a tórt,
La pichiadësa du̇t incërc è morada it;
378 Inscí èl sté dal Bracon instës ten liber scrit.

Tratan á fat indő n' an só ródĕ cër l mon;
I flinc', i pic', indő chianti dlonc con bèl son
E lalda da contënt' dĕ du̇t l mon l gran Signu̇r,
Kĕ sĕ tól gran festidĕ del ric e del pu̇r;
I pópi déora indő les flụs al bèl sorëdl,
384 L famëi, dő lonc invér indő su̇ tlap compëd'l.

Dlonc èl vita, dlonc ligrëza per chiamp e pra;
A l'insciu̇da féž fèsta du̇t chièz kĕ vita á.
L Bracon sòl nĕ sĕ scialda e rèsta frëit per l bèl,
Kĕ la natu̇ra partorëš cër só chiastèl;
Scèc ambría dĕ signal dĕ salf in salf val strụm,
390 Sichiè a móda skelét tĕ só córp du̇t adụm.

Mò can kĕ la noet cụr só chiastèl e du̇t l paíš
Con ares fòsces, can k'i crëp devënta griš,
Can kĕ du̇t lonč e lérc dórm la péž dĕ la mórt
E kĕ du̇t l mon è liè dër strënt da son ingórt:
Iló lascia l Bracon, da persona mai odu̇,
396 Dĕ só chiastèl i salf, depënt' a fòsc coru̇.

Con pè leşīr spó val, cori da scoritè,
Jûn ûrt, a dût' proibi dő sûa calamitè;
Sûi jonëdli dan Mina iló mórta prëiel dī,
Ël prëia, cori dĕ légrimes, só kël bel Dī,
K'ël perdonĕ a sûa Mina só pensīr crodèl,
402 Ad ël instës l'azion fata con pûc cervèl.

L Bracon prëia trés, ël prëia zënza mai sĕ stanchiè;
Ël prëia, inkina kĕ l bon Dī sĕ mëna pichiè
E féž in sëgn dĕ dût perdon n miráco gran:
L ró dĕ sambûc, metû in bòchia a Mina dan n'an,
Devënta vërt e crëš in gran trògnora aslụm
408 Ed è şëgn chiamó iló per dër crestian' na lụm.

XVIII. I težóri d'i Ladins.

I Ladins sĕ lamënta soënz dĕ straciaría,
Mò per l plû n'èl pró d'ëi kĕ blòta trazaría;
Š'ëi èssa dër la meşéria, gissi zënza fal,
Olá k'ël è težóri per ki kĕ kīr val,
Mò vign'òta, k'an i diš val dĕ bon, n'ói crëi
6 E mina, kĕ té stóries nĕ sibĕ mai vëi.

Plû da scicá á fat ki dĕ Kérz la it t'a Fodòm,
Aldi den gran težór k'ëi ava da chièz vèdl òm;
Da maladët', inscí k'i Fodòmi è trés sta,
Sen vai dĕ noet sûn jû dĕ Kérz a mèz ki pra;
Zënza di nia a degûn', giavé ái da iló sòt n sas,
12 E á ciafé ór ed argënt, n gran grụm, sòt téra n pas.

Mò t' atri póst' ciafès chiamó težóri asá,
Ma dër kĕ crīs da sën e kĕ savès da fa;
Scognû n'èl ûn a Sëlva in Gherdëna tĕ Val;
N bèl chiastèl fől iló zacan, ignó n'él n tal;
A mèz n crëp l ava fat fa n sopérb cavalīr,
18 Òm dĕ bī fat' e vérs la gënt onést, senzīr.

L chiastèl è bèl tomé dan troeč an' dût adụm,
Mò a mèz l crëp dĕ Stevía, kĕ sĕ pérd tel nío brụm,
N'odès chiamó n bèl tóç, recórt d'antikitè;
Iló é zacan i Wolkenstein, k'è şëgn t' citè;
Nó lonč da këla roína dĕ chiastèl èl n lëgn,
Sòt kël ciafa giavan n težór ki k'è d'ël dëgn.

Orès savëi, šĕ kël tešór è pič o gran?
Di ves l pói bëgn avişa, i l sá da bon crestian:
Sèt chiaries èl a sóma, mèz ór mèz argënt,
Del plû fin kĕ sī mai sté tĕ les mans dĕ gënt;
D'ater patûč trëi̥ sómes èl dĕ vigni sórt,
Kĕ basta a contenté dĕ keš mon l'òm plû ingórt.

Mò kĕ nĕ mĕ podès da malcontënt' trá dant,
K'i nĕ ves aiĕ dit dût del bèl težór piziant,
Ves digi del giavé chi les rīs condizions:
Persona kĕ sī libra da bûrtes pašions
Giávĕ da mèşa noet a còlm dĕ lûna iló,
Sòla, nĕ sĕ lascian da chièz kĕ vëgn destó!

N'ater težór, pûc manco gran, èl t'a Chialonc,
Sòt n sas bèl dlongia strada, k'è plû lérc kĕ lonc;
Nia da lonč odès l pré dĕ n'òm nó mórt da dī,
Kĕ sĕ dlèga t'la comtemplazion şëgn dĕ Dī;
Da ciafé èl rī per via d'i blastemons talian',
Ad aldi ki sĕ scògnel trés plû sòt t'i miagn."

Tĕ dòi lûš j'a La Villa èl težóri scognûs,
Da persona dĕ confidënza èşi sta odûs;
L prụm, kël ciafa, ki k'á fortûna, s'a Revač,
Chiastèl vèdl, zircondé a keš tëmp da troeč lavač,
Mò per l'èga, kĕ vëgn dĕ Cól Cûc, renomé
E per i bī favás, chiariá dĕ fās, laldé.

L secondo, kël ciafès, šĕ kiris bëgn, j'a Tòr,
Abitè dan troeč an' da gënt dĕ gran onòr;

La Gran Chiaşa sĕ tlama şëgn kël vèdl chiastèl,
Tra i chiastī ladins na òta l plù stérc e l plù bèl;
Şëgn tòmel prëš adụm scèkĕ kël dĕ Revač,
Impontá trami dòi con séves e gran' liač!

Tan gran' è ki težóri, kĕ dùt' i Ladins,
Š'ëi gnis ciafá, fòs gran' ricons dĕ bī zekins;
An á chi bèl giavé e kiri, mò zënza efèt;
E savès, chi k'è sté dĕ kël laúr l gran defèt;
Ciafé pó gni l težór solamënter da gënt,
Kĕ sī nëta dĕ véra, batĕ e stritamënt.

Per kël, òs da La Villa, lascès di da mé!
Š'orès l težór dĕ Tòr e dĕ Revač ciafé,
Torèd per l laúr laorant', amant' dĕ bèla péž!
U̇nfat èl spó, š'ëi vè stracions o ric' dĕ méš;
Giavé fagèdĕ a mèṣa noet del gran Nadé,
Olá kĕ sòt chianóa an alda datrai chianté!

N gran težór èl scognù da an'ed an' j'a Sompont,
Olá k'an mangia şëgn gonót da smalz e da ont;
Inch j'a Còz èl giavé itĕ na casa d'argënt,
Bèl blanc e nët, da fa la gòla, e liciorënt;
Mò kiš dòi póst' sará dĕ ban dlonc vižitá,
Per trés rèsta ki bī težóri iló ingravá.

Sèt zụmes d'ór scognùdes èl a san Martin,
Dit mĕ l'á n'òm senzīr, kĕ desprigeava l vin;
S'a Tòr è kël težór da cin cënt an'impont,
Fóra del chiastèl èl, a pè dĕ piča mont;
Na lụm, picera, brụma, odùda da inožënt,
Ves invièia a scomencé l laúr sfadiùs sùl momënt.

L plù gran težór, kël è scognù in Marò s'a Brac;
D'argënt èl trënta sómes, dĕ blòt ór n gran sac;
Lapró chiamó la bèla sèla dĕ san Iòrz,
Kĕ féž vëngĕ la véra contra vigni sfòrz;

Š' orès savĕi, da olá kĕ l težór è scognŭ,
84 Di ves l'òi avişa e dŭt incĕrc al plŭ segŭ.

T' ŭrt del chiastèl dĕ Brac odès n bèl gran sambŭc
— Š' ĕl è chiamó, nĕ sai, mò ĕl fŏ da iló dan pŭc —;
Sòt kĕl sambŭc redont jŭ fŏl zacan n gran ụt,
Iló scognŏ l'argĕnt e ór i Bracons dal mụt;
Ciafé ciafès l težór, giavan a mèşa noet
90 Del dí kĕ Guido á fat moré it Mina t' bŭr lèt.

Chiamó dĕ n' ater gran težór ves òi conté:
Kĕl è sŭn Piz da Pères vérs Fŭrchia increpé;
Per dŭta l' Áostria fòssel iló ór cīs asá,
Mò rī è kĕl plŭ dĕ vign' ater da gi a tó ca;
A mèz n bŭr crĕp scognŭ vèl sòt n pič tac bèl vĕrt,
96 Dĕ sŭra e dĕ sòt èl da spavĕnt sgriciŭs e ĕrt.

Porvada l' á n Marò na òta con ardimĕnt;
Bèl plan s' èl trapinè sŭ con gran sforzamĕnt,
Mò revè iló con gran fadía sentivel n tòf,
— Gnī fóra gnīl dal crĕp sòt ĕl a gran' bŭr bòf —
Kĕ gnŭt dŭt ciŭrn mesāl fa dŭt per resté in pè;
102 Inzescŭ bèl plan dál òta palpan col pè.

L Marò fŏ apĕna piè jŭ per l crĕp dĕr bèl plan,
Kĕ n pič òm, dĕr pič — nano i digen per talian —
Salta fóra dal crĕp, kĕ contĕgn l bèl težór,
Coiòna nóš pŭr Marò e i scíora dŏ saoron d' ór;
L nano fóva vesti dĕ guant dŭt liciorĕnt;
108 Con na şabla t' la man, dŭta d' ór, taiāl l vĕnt.

Con ŭž den vèdl dĕ cĕnt an' jŭ al pŭr Marò scráiel:
„Crĕi bĕgn, kĕ t' aies la gòla a mi ór, la fadía páiel,
K' ĕl n' è tan sòt keš crĕp itĕ kiló scognŭ,
K' ĕl n' è plŭ lérc per l fit, kĕ tòma vign' an nụ;

Š'orès ciafé l težór, persona mesès cri,
Kĕ, nia zitia dal tòf, manegëiĕ érmes saori.

Dĕ këstes calitès mës èster forní l'òm,
K'ó davagnè l težór, dût d'ór e nó dĕ bròm;
Ingiért nĕ n'ái, dër gian ái segû, š'ël gnará
E zënza spişo a tòf la véra inch vengeará;
Ór podarál sĕ tó spó asá ed a só contënt
E gni da nụ, š'ël á ligrëza, a só talënt.

Şëgn sonşi impóma trés con dût mi ór intrighè;
In mancanza dĕ lérc mësi l mët a dlighè
Ed ingrascé còl'èga indorada val bó,
Kĕ bëi tel rû, kĕ pasa sòt keš crëp kiló;
Šĕ nĕ t'ós crëi spó a mis paróles e mi dit',
Va, déora tó bó griš, ël páia capitai e fit'."

Dites kestes paróles sparëš nóš pič òm,
K'ā rajoné del vérs e dër da galantòm:
Mò l Marò a mèz kël crëp è chiamó resté n pèz,
La bòchia daérta, scèc ël ès chiamó aldi chièz;
Dĕ këł k'ël ava odû e aldi, él tan plëgn dĕ spavënt,
K'ël cedā tōmé jû dal crëp vigni momënt.

Revè a chiaşa, l bó griš fégel gi l fant a cri,
Nĕ diš a degûn' nia, chi k'ël á odû ed aldi;
L becá fégel gi a tó — dût' minā, k'ël fòs mat —;
D'ingignè pró dût chièz k'alda, n'èl masa frat,
Féž spó copé só bó e daért k'ël á só magon,
Vèghel iló dĕ bèl òr fin n dër gran balon.

Da këł k'i á dit inkina şëgn, odès, Ladins,
K'ès težórz asá t'ûš paíš, šĕ sès asá fins;
Mò per l plû sès da „láscemĕ in péž" a óš gran dan;
Del tëmp n'aprofitès, comòt' plû d'an in an.

Na stória ves dirá şëgn d'atra gënt l costụm
Dĕ deventé con ủš težórz dër rica aslụm.

Dan troeč an' bèl vivóvel n pủr pëtler talian;
Da san Tomėž nĕ fől, mò n vèro Venezian.
La vôia dĕ san Batista gniva kël vign'an
L medèmo dí j'al Plan dĕ Marò zënza dan;
Ad albérc stél s'a Rās, da dủt' bëgn conesciủ,
Da patron e patrona bëgn vign'òta odủ.

Ël fóva bèl saori — Bépo avel per inòm —
Da dủt' i Maròi fől conesciủ galantòm;
Ki da Rās spó, vign'òta k'ël gnī, é dủt' contënt'
E priā Bépo, da gran corioşitè dủt' spënt',
Dĕ conté val da nụ dĕ këla gran citè,
K'ël ā la oşanza, tủt fóra Júgn, d'abitè.

Bépo nĕ sĕ lasciava inviè dī e contā gian,
Per kël i dén na bona žòpa, chiažó e pan;
Ël spiegava i canai, dủt' cënt e cincant sèt
E có kĕ l gran canal fő fat zënza defèt;
Digeő in lonc e lérc d'i trëi cënt otanta pont',
Có kĕ da ki i gran' bī palač è tra d'ëi jont'.

Có kĕ les chiaşes é fates sủn pá, contāl,
Mò la ria èga d'i dòi mil zicli condanāl;
Del patriarca, del consistorio e téología,
Dĕ la scóla da mủžiga ed academia,
D'i ginaži digeől e d'i bī gran' palač,
Mò chi dĕ bủrtes maratīs e del marač.

Dủt avişa contāl spó del palaz dủcal,
Dĕ la Pórta dĕ Kérta e l'ater zënza fal:
Dĕ la dlīža san Mérc e dĕ só chiampani,
D'i cater gran' chiavai, d'i conservá i plủ bī;
Dĕ les bèles pitủres del maèster Tizian,
Dĕ la dlīža maestòşa dĕ san Pául e Jan.

Dĕ dût' i ért' dĕ Venèzia savől da conté:
Laúrz in ór, aciá, fér, bròm, spīdli, decoré,
Sëda, chiandëres, žáfa, lin, agëi, coran,
Zûker, ѐga dĕ vita, roşólio talian;
La stória dĕ Venèzia savől ad a mënt,
Scèkĕ n pič mụt diš l crèdo con slambrotamënt.

Lapró gnivel, kĕ Bépo savő só mestīr,
Tan plû k'ël é dagnòra dĕ boánda senzīr;
Ël contā snèl, dût cant avişa e dût bèl tlér;
Stofè nĕ sĕ stofavel mai e parő òm dĕ fér;
I Maròi, ki scoltā pró bī kīt', incantá,
E mai k'ùn èssa dit tra d'ëi, k'ël n'ès asá.

Mervôia n'èl donca nó, k'ël albiava gonót,
Kĕ Talian e Maròi fóva chiamó pró l gót,
Kĕ spenő in këla sëra dĕ Rās l gran patron
In onòr dĕl Talian, da conté stóries bon;
Dût' sĕ fageő mervôia del tëmp pasé tan snèl
E chiarava per l laúr del dí dő só cervèl.

Mò l bon Bépo, da òm plëgn dĕ manīra e respèt',
Nó tachiè scèkĕ d'atri pitóc' da defèt',
Diš ai patrons dĕ chiaşa dĕ dût bèl diolan
E tól comiè da dût' i conescënt' dal Plan;
Jûn cûrt dĕ Rās sĕ chiariel n bèl sac dĕ saoron,
K'è tel lèt del pič rû, kĕ pasa iló a bèl pion.

Bépo sen va contënt, só pič sac sûl spinè;
Dĕ bóta val, scèc ùn kĕ n'ó èster abinè;
Per Val dĕ Rûdo pasel, rûa t'a Pè dĕ Rû;
Iló palsel n momënt, t' l'érba frëscia ponû;
La strada spó dĕ Sénes tólel bèl leşīr,
Tĕ na róa iló s'arkitel n pèz e chiara e kīr.

Scèc ël a tût n pič sac dĕ saoron fóra Rās,
Inscí fégel tĕ këla róa, cofè bèl bas;

N' ater sac implenëscel dĕ saoron mèz fin,
Taca spó adụm i sac' ciolá con n spéc dĕ lin;
I dòi sac' scèkĕ mùl a sóma sùl spinè
210 Rùl in Ampëz e bëi iló n gót dő dī jinè.

Inscí á fat nóš bon Bépo venezian troeč an';
Gran mervòia sĕ fageő jùn Marò pici e gran',
Chi k'ël fagès con k̃ël saoron stracé tan lonč;
Na pért credő, k'ël l'adorès da lavé fonč,
Mò na segùda n'él persona kĕ savès
216 E cažo n'ël mai sté, kĕ Bépo instës l digès.

Dĕ san Batista fől indő gnùda la vòia;
Per këš fő grana dlonc jù in Marò la mervòia,
Can kĕ l dí dő l patron dĕ Rās digeő sùn plaz,
Kĕ l pùr Bépo a jomè kest an dĕ gni a tó l daz;
Per mórt l tegnīn e mórt èl resté trés per l Plan,
222 K'odù nĕ l'á plù mai da iló nó pič nó gran.

Dùt pasa sùn keš mon, chi Bépo án desmentiè,
K'an credóva da dī dai bùr ormons mangiè;
Francësc, l patron da Rās, orő donca coioné,
Can k'ël digeő tĕ stùa a sùa gënt l dí dan Nadé:
„Da Nanù, can k'i vadĕ a Venèzia a compré it,
228 Vai pa da Bépo a odëi, š'ël páia del saoron l fit."

Francësc da Rās è geùt a Venèzia a compré;
Farina dĕ formënt, dĕ siára, sòrc e sé,
Zùker inch e café adórel per l'an intīr.
I afari fat', sen va Francësc n pùc a spazīr
E sĕ frëma a chiaré dan na botëga d'ór,
234 Incanté dal sdlominamënt del gran težór.

Apëna fől sté iló a consĭdrè cin menùt',
— Consĭdrè vèl instës per l guant ladin da dùt' —
K'ël alda sura d'ël na ŭž kĕ kërda só inòm;
Francësc chiara sù e vèga al prụm piano n gran òm,

K'i féž sëgn còla man dĕ gi sù a rajoné;
L patron da Rās mina, k'an fòssa per l coioné.

N momënt nĕ sal có fa, š'ël dësa stimè o nó,
Mò spó pënsel: „Temëi nĕ mĕ tëmi chiamó,
Scebëgn k'i Venezian' è plù rī k'i Ladins;
Oron odëi e sperimenté, cái k'è plù fins!"
Revè k'ël éva al prụm piano, nó pùc coriùs,
Vèghel, kĕ vëgnĕ incontra d'ël dòi servidùs.

Trami dòi fői vestis con guant dùt indoré;
Ëi l mëna travérs stanzes dĕ mérmo laoré;
Dùt sdlominā da gran' spīdli, da ór e da argënt;
I mùrz, i parëis, l fonz, dùt fóva liciorënt;
Nóš pùr Francësc pensā d'èster roè tĕ paraíš,
Mai n té gran lùšo odù n'avel tĕ d'atrị paíš.

L signûr, k'i ava fat sëgn, l salùda e diš spó rian:
„Francësc, nĕ mĕ conësces plù? I son l Venezian,
Bépo, k'á fat d'óš pič rù e dĕ Sénes l saoron
Fóra den pič pùr pëtler, k'i fő, n gran ricon;
Inscí, mi bon Francësc, vala sùn keš gran mon,
Š'an intonëia sùn córda d'instromënt l dër son."

Vérs Francësc sĕ desmòstra Bépo r'conescënt;
Dĕ bèl patùč i dál asá d'ór ed argënt;
Jù pró mëṣa l'ál fat senté da galantòm,
Da bëi, mangiè t'i dál, scèkĕ dës fa n dër òm;
Dő marëna l compagnëiel chiamó sùn stradon
E lascia ringraziè i Maròi del bèl saoron.

XIX. La Vérgin Incantada.

Jùn Marò vèl na bèla mont,
— Val rù odès chi iló con val pont —

Fŭ́rchia la tlamen per Marò;
Gonót pasa da iló val prò,
Š'ël ó gi a Šartl a fa n bon bagn
O a Gáisl, la mont rica d'aragn;
Chi sciòri asá pasa d'istè,
Coriŭ́š d'odëi e dĕ vižitè.

Iló vardava dan troeč an'
La Lişa dai bī oedli brụmz, gran';
A les bīsces dévela a mënt,
Cigā lapró vigni momënt,
Coiŏ́ dĕ bī ciŭ́f per só chiapèl,
K'ĕ́ fat dĕ stran dër blóṭ e bèl;
La Lişa ĕ́ bèla e da orëi bon,
Kël savŏ́ vigni macaron.

N bèl dí, k'ël fóva dŭ́t sërëgn,
Kĕ sorëdl sdlominā dër bëgn,
Vèghela sŭ́ra d'ëla sŭ́
— Val dĕ plŭ́ bèl n'ála mai odŭ́ —
Na sciòra vestida dĕ blanc,
Sentada, nó sŭ́n val pič banc,
Mò sŭ́n chiampana dŭ́t d'argënt;
L'argënt fŏ́ fin e liciorënt.

Lişa scomëncia a sĕ temëi,
Mò dër coriòşa èla d'odëi;
Da impró vala con var leşīr,
Scèc ëla gissa ma a spazīr;
La sciòra vèghela pitan,
Scèc ëla fòs ten dolòr gran;
Dĕ légrimes è só mŭ́s plëgn,
Dĕ gran desgrazia è këš bŭ́r sëgn.

La piča Lişa á dër bon cụr
E sĕ tëm, kĕ la sciòra mụr;

Ëla scomëncia dĕ pitè
E dër da sën mësela scraiè;
La sciòra blanchia nĕ sĕ mụ,
Kīta stála iló sûn kël jû;
Ingáli ála alzé sûa bèla ûž,
Diš a Liṣa dai oedḷi coriûš:

„Picera, i vèg la compašion,
Kĕ t' as dĕ mé e dĕ mia pašion;
Rejon as dĕ mĕ compati,
Mi mai è gran' e nó da pati;
Incantada sonṣi kiló
Per còlpa dĕ na ria mia só;
Degûn' dĕ mé nĕ festodiëia,
Degûn' per mé nĕ lagrimëia.

Mò plû kĕ lagrimè pós fa,
Šĕ t' as idéa e coragio asá;
D' librè mĕ pós da mi tormënt,
Šĕ t' as per këš gran ardimënt;
Premiada in dertûra sarás:
Kesta chiampana plëna arás
D' ór e lapró d' ater patûč;
Ric' farás dût' ki da Pradûč.“

„Dût farái kël kĕ comanès“,
Diš Liṣa; „comané podès,
Ma dër k' i sī bona del fa;
Ardimënt, kël ái bëgn asá,
Nó per kël prémio kĕ digès,
Mò per l pichiè kĕ mĕ menès;
Ṣëgn digèdĕ e lascèm' conëš,
Chi k' i dës fa, k' ûš mai fenëš!“

La sciòra blanchia á respognû:
„Bèsties gnarál a dût corû,

Piceres, granes, dlonc cër té ía;
Mò fa në të fégeles nia,
Nó mórdĕ, nó beké o copé;
Sta bèla kīta e pënsa a mé,
Vëngĕ segù la vengearás
E gran onòr per këš arás.“

Dit á la sciòra apëna këš,
Kĕ les bèsties vëgn bèl dër prëš;
Dĕ vigni sórt en gnīl dal bósc:
Lion, tigra, giat, chian, iéna, aorósc,
Degùna bèstia nĕ manchiā;
Cër Lişa gīles e tofā,
La piava ch' it' zënza fa mal;
Inscí fageő vign' animal.

Lişa stḗ bèla kīta trés,
Zënza mụ man, chiè, brač o nés;
La sciòra blanchia chiarā pró
E odő chièz kĕ sozedő iló;
Lişa vèghela e sĕ la ri
A i fa coragio plù saori;
Speranza ála dĕ librazion,
Tan bèla è dĕ Lişa l'azion.

Les bèsties sĕ tëgnĕ sù pùc;
Dő avëi fat vignùna só jùc,
Sen valés indő bèl plan t' bósc;
L plù rī fő dĕ dùtes n'aorósc,
Sù per les giames s'arpizāl
Fagean catvíres, l rī animal;
Mò in ùltim a chi kël zedù,
Sciampé èl spó dĕ piz e dĕ cù.

Mò na gran bisca vëgnel şëgn,
— Dĕ coragio á Lişa bošëgn —

La bisca è longia bëgn sīs paš,
Sú l vënter vala per ki saš;
Gni vëgnela şëgn dlon soflan,
Féž scèkë n dër gran bûr malan,
S' intorcorëia spó cér Lişa ía;
Pûra Lişa, şëgn l' ála ria.

La bisca së tira sú pért,
Ëla s' intòrč sú saori, nó ért,
Lèca a la pûra Lişa l mûs,
Scèc féž datrai chian dër stofûs;
Të la bòchia pél, k' ëla òië gi
E scomëncia cër këla a cri,
Mò Lişa dal gran sgrič, k' ëla ā,
Torő les mans e së parā.

Batûda l' á Lişa dë mèz,
Dő k' ëla ava dorè n bèl pèz;
Dő kël momënt è dút sparú,
Chiampana e vérgin corasú;
Mò ki kë pasa këla mont,
Tra atres bèla zënza confront,
Alda gonót zacá pitan:
La vérgin èl, kë gëma tan.

Gonót la vèghen chi dë noet,
Có k' ëla lascia só bûr lèt;
Sentada sû n chiar dût in fûc
— Gran spavënt è këš per kël lûc —
Vala in gran fûria per la mont
Zënza toké nó pré nó pont,
Dût a téra ed in pèč mazan
Chièz k' ëla va da iló incontan.

L chiar è trat da sīs chiavai fòš,
Al gúcer stimi asá, bī pròš;

Dĕ dòi sĕ contënten datrai,
Mò k'ël sī sīs o dòi chiavai,
Fúc sòfli da la bòchia e l nés
Tratan l'iadĕ, k'ëi féž, bèl trés;
Fòš scèc i chiavai è chi trés l'òm,
Kĕ mëna i fòš dút a sporòm.

L chiar da fúc sen va a mèşa noet;
L tiro fat n'è kĕ d'òres sèt
Toran la strada da gi e gni;
Tiro è këł bèl da gi saori
Inch a ki kĕ va gian a pè;
La strada del Chiar da Fúrchia è
Da Fúrchia fina jú la mont,
Kĕ sĕ tlama Gáisl a bon cont.

A Gáisl kĕ rúa keš chiar da fúc,
Palsen tĕ val ára tra l júc;
L júc è dĕ ferlé con búr bót'
Scèc sona i vareš dĕ sīs zót',
Kĕ va tĕ n'ára sú spó jú,
Fagean, zotidlan gran romú;
Kinež menút' dúra l šešúr,
Dĕr spaventús, salvar e búr.

L júc feni sen val indő l chiar,
Trat dai chiavai leşīrz tel var;
Vérs Fúrchia i mëna indő a sporòm
L gúcer, súl chiar dant, l búr fòsc òm;
Dlongia la vérgin vèghen n chian,
Fòsc dĕ corú scèkĕ l malan;
Fúc spúda i oedli, la bòchia, l nés
Tan l'iadĕ desperé bèl trés.

Del chian l póst tól gonót n gran sciòr;
Vesti dĕ fòsc, pél òm d'onòr;

Këš va vign' òta a tiro sīs.
Sú insom despó a bones o rīs
Fégel fermé e vëgn jú dĕ chiar,
Lonc e sëc scèkĕ gran avar;
La vidora intonëiel da espért,
Gran maèster zënza confront d' ért.

Ki k' alda iló kël instromënt,
Incantá rèsti sûl momënt;
Mŭžiga sònel dĕ paraíš,
Nó dĕ keš mon, nó dĕ nûš paíš;
Gran fortûna, š' ûn rûa da iló
Pró kël òm rī scèc pavaró,
Š' ël pórta val dĕ benedi;
Š' ël n' á nia, èl per keš mon feni.

Ater nĕ sai plû da ves di,
Kiló mësi donca feni;
La vérgin mĕ mëna pichiè
Scèc a Liṣa, k' á trés pitè,
Kĕ só laúr è sté dût dĕ ban
E k' ëla nĕ s' á imbasté l' an
Dĕ lascé fa kël bûr serpënt
Per tó la vérgin dal tormënt.

XX. La Bisca Blanchia.

Jûn Marò vèl na bèla mont,
— Dĕ l' inòm nĕ pói tegni cont —
Dĕ biskes fől iló dût plëgn,
Per bòs e bīsces dër bûr sëgn;
Gonót fő l pûr bestiam mordû,
Chi degûn famëi n' é segû;
Dĕ les dûtes bèl ān porvé,
Mò dût dĕ ban, nia n' ā jové.

N gran strion vivöl la òta in Marò,
Malodû con rejon dal prò,
Scialdi kiri da vèdla gënt,
Da les mitans tĕ bûr momënt.
Comûn a fat d' i Maròi i gran'
Per këla mont e ki malan';
L' ombólt, kël é bon dĕ consëi,
Stimè da dût' per gran savëi.

„Mi bon' compagns", diš nǫš bon òm,
„Consiè ves ái da galantòm,
Da can k' i son sûl scagn d' onòr;
Mò şëgn mĕ vëgnel dešonòr,
Nó pič, mò gran, da nósta mont;
Arbasé mësi vign' iad' l front,
K' i incont val vèdla bûrta stria,
Craognan dĕ mia poltronaria.

Chi k' an pó ten té cažo fa
Ons fat, mò biskes èl asá;
Inkina mai benedi á l prò,
K' on kiló şëgn tel bèl Marò;
Iû nĕ savès plû chi piè a man,
Ater kĕ gi dal strion Florian;
Fóš k' ël t' i è bon a ki malan',
K' è sûn nósta mont da an' ed an'."

„Këš mĕ pé şëgn consëi da val",
Diš ûn del consëi comûnal;
„Menondĕ a tó atira Florian,
K' è per ater n dër bon crestian!
Per këš nĕ nes pó craognè l prò,
Š' ël è dĕ sentimënt Marò;
Chiaré mesons dĕ la comûn,
K' ëla n' aiĕ dan per nòs degûn."

Da Florian van, comûn desfat;
L'ombólt instës va iló sûl fat,
Acompagnè da dòi compagns,
Dĕ córp e dĕ cérvèl bī sagns;
L'afar i conten a Florian
Dût incërc e del gran malan,
K'ëi á còles biskes sû la mont,
Bèla zënza vigni confront.

Florian sĕ para e n'ó dër sòt,
Tira, impè dĕ gi dërt, bist e òt;
La mûşa digel k'ará gënt,
Š'ëi kërda n strion ten rī momënt;
Şior plovan inchiĕ baiará bûrt,
Šĕ n pûr tèč sĕ fichia tĕ só ùrt;
Spó les vèdles, les bûrtes strīs,
K'è zënza dĕ mûşa tan rīs!

Mò ki dĕ Marò è dal chiè dûr,
Plû kĕ nĕ sibĕ val vèdl mûr;
L'ombólt e sû compagns nĕ zèd':
„Kiló a dobitè n pèz nĕ stèd'!
La gënt pó di chi k'ëla a vòia,
Per këš n'arès degûna mòia;
Sûra nòs torons dût l festid';
Per kël lascèdĕ dût e gnid'!“

Ater nĕ n'ól nóš bon Florian
Kĕ daidè, olà k'ël pó, dër gian;
Iló lascel dût' ki bocá,
D'érbes e dĕ ciûf bëgn tochiá;
Còl' ombólt e i atri snèl sen val;
Ël instës crëi èster òm da val,
Şëgn kĕ l'ombólt damana só aiût,
Mò zënza ombólt nĕ fòssel geût.

Revè rùvi sù la gran mont,
Olá kĕ sta del mal l gran pont;
Florian comana a fa n gran fùc,
Adoré l' adórel per l jùc,
Kĕ fará dĕ biskes la fin
Con gran vadagn del paíš ladin;
L fùc è prĕš fat ed ingignè,
dùt' scomĕncia a sĕ signè.

L chiastèl dĕ liač án şĕgn impiè,
I liač vérd bèl, plĕgns dĕ largiè;
Florian intan, kĕl barbotĕia,
Diš paróles e slambrotĕia,
Chi k' ĕl diš, n' èl degùn' k' intĕn',
Mò dé t' i dál bèl trés da sĕn;
Lapró fégel şĕgns còles mans,
Scèc ĕl kerdèssa chièz malans.

Pùc dő vèghen biskes saltan,
Da vigni pért les vèghen gnan,
Dĕ bóta vales vérs l chiastèl,
Salta it spó dlon soflan bèl snèl;
A mil sálteles tĕ kĕl fùc,
Scèc ĕl fòs per ĕles n bèl jùc;
Granes, pices, dĕ vigni sórt,
Dùtes vales a bùrta mórt.

I Maròi sĕ féž gran mervòia;
Dĕ ri dad alt á dùt' gran vòia,
Can k' ĕi vèga kĕl saltamĕnt
Acompagnè da soflamĕnt;
Dĕr contĕnt pé chi l bon Florian,
Kĕ seghitĕia dlon barbotan;
Speranza ál, kĕ dùt vadĕ bĕgn,
Chiamó dá dùt cant dĕr bon sĕgn.

Pùc dùra dĕ Florian l contënt;
Dùt ghél vëgnel dal gran spavënt;
Corù ciáfel ten còlp dĕ mórt
Ed ël savóva kĕ nó a tórt:
I crëp scomëncia a rendeni
E Florian sta iló scèc feni;
Na bisca vèghen berdoran
Da ki crëp dlon soflan, scioran.

La bisca è blanchia scèc la nëi,
Spaventòşa èla e da temëi,
Grósa bëgn scèkĕ n lëgn meşan,
Longia tan kĕ n lérež dër gran;
Cër l chiè ála chièz kĕ sdlominā,
Na gherlanda fól kĕ zitrā,
Fata d' ór fin, bèl liciorënt,
Mò a ór nĕ pënsen in këi momënt.

La bisca vëgn şëgn dlon sbalzan
Vérs l chiastèl dĕ liač, trés scioran,
K' an l' alda dùs òres da lonč;
A Florian sal, kĕ dùt i sponč,
Sùra dùt l córp sëntel gran mé.
„Fenida şëgn èla con mé“,
Digel, „zèdĕ mësi al serpënt,
Kĕ vëgn kiló in mi gran tormënt.“

Ater nĕ digel, l pùr Florian;
La bisca vèghel gnan soflan;
Con gran sbalz e scrai saltel t' fùc,
La bisca féž l medèmo jùc,
Salta, trés soflan, tel chiastèl,
Chiastèl per i abitant' nó bèl;
L fùc, kĕ manchia dĕ compašion,
Desdrùš bèl snèl la bisca e l strion.

I Maròi è iló scèc incantá,
Da keš miraco spaventá;
Mò tra ki n'èl ùn n dër scikè,
Kĕ nĕ perdóva mai só chiè:
Kël á oservé, kël á dé a mënt,
Kĕ la bisca l'ùltim momënt
La gherlanda a scasé dal chiè
Denant kĕ gi t' fùc a sichiè.

Tel cënder ál n pèz dő kiri,
La gherlanda ciáfel saori,
Sĕ la mët t' gófa da scikè
Ed á fat iló n bon marchiè;
Da la òta incá vèl gnùt ricon
D'ór e d'argënt, nó dĕ saoron;
La bèla gherlanda á fat këš,
K'ā la fórza dĕ fa ric' prëš.

Sùn këla mont mai plù n'án spiè
Val bisca, e chiamó manco piè;
Mò tĕ Marò 'n vèghen datrai
— Contan inscí gonót aldi,ái —
Dĕ blanchies con gherlanda al chiè;
Dĕ këles n'odès mindechiè,
Mò š'ëles aiĕ chi d'ariki
La fórza, nĕ sai da ves di.

XXI. L Salvan dĕ Cól sùra Cùrt.

Popolá fóva i lùš ladins
Zacan da salvans soënz dër fins;
Plù tért è gnùt' nùš antenat',
I Roman', ric' dĕ bī fat' e at',
Sciampá tĕ nósta bèla val
Da cérta gënt, k'i oró dër mal;

Les ganes còi pŭri salvans
Mociā dai Roman' e sŭs mans.

Sŭ per ki crëp dlonc sen sciampâi,
Tĕ ki bósc' inchĕ s'intanâi,
Tĕ val bŭš sen stévi ascognŭs,
Da inrè da val iágher odŭs;
Plŭ tért inch al bas s'infidâi,
Giva tĕ val chiaşa datrai,
Š'ël éva frëit per sĕ scialdé,
Š'ël éva chialt per sgolosé.

Mò les ganes odố da inrè,
L perchi nĕ pói şëgn conšidrè;
Mò kël ves mësi impó şëgn di,
Kĕ gana n'á degŭn tradi
Dố impermetŭ la fedeltè;
Patrones dĕ gran calitè
Èl gnŭt e soënz dĕ gran onòr,
Mai per degŭn' dĕ dešonòr.

Conté ves òi şëgn den salvan,
Kĕ fố gonót na òta j'al Plan;
Del méš tlamé Cól sŭra Cŭrt
Avel fat pŭc a pŭc n bèl ŭrt;
Bon i orố ki dĕ chiaşa dŭt';
Còl patron gīl per chiamp mói e sŭt';
La patrona t'chiaşa daidāl,
Dĕ sŭ mitons dër bèl chiarāl.

A coginè chiarāl gian pró,
Daidava dlonc, kiló ed iló;
Šĕ la patrona spó digeố:
„Coginè masa pŭc ái indố",
Respognố l salvan: „Dër asá."
Šĕ la patrona spó tel fa

Coginā troep e sĕ baodiā,
„Dër asá“ indő l salvan minā.

Vign' òta ava l salvan rejon;
Dût' contentava só magon
Con kël k'ế dő l salvan asá;
Nó cëis, plû kĕ mèč avanzá,
Nó masa snèl revá dai fant',
Kĕ roấ ad arlérc dal laúr dût stanc',
N'odóva mai dĕ Cól l gran lûc,
Šĕ l salvan daidava pró fûc.

A la fancèla oről dër bon,
L salvan, nó a tórt mó con rejon,
Perchi k'ëla l tratava bëgn,
Vign'òta k'ël ā val božëgn;
Bī tóc' i dēla dĕ pongins,
K'ëla arestī, lapró sožins;
Dĕ keš cëi fő l salvan golûs,
Mò nó k'ël fòs per kël stofûs.

L salvan fova reconescënt,
Paiáva datrai con ric paiamënt
Ki kĕ fageóva ad ël del bëgn
Sī zënza, sī tĕ val božëgn.
La fancèla oről inchĕ paiè
Nó per fëgn o stran od avaiè,
Mò per serviš e i bon' pongins,
Scincá ad ël gonót con sožins.

Dĕ fi t'i dál n gran limiscèl;
L fi vé troep, perchi bon e bèl
E l limiscèl è zënza fin;
Këš vé segû n bèl gran pongin.
Kël limiscèl la féž sté bëgn,
Dût ála chièz k'ó l gran božëgn;

N' òm inchiĕ s' ála şĕgn ciafé,
Dĕ la orèla ála dĕ stlafé.

Mò l bon nĕ düren sún keš mon,
Destorbè orons avëi nóš son;
Chi Féfa — këš fóva só inòm —
Nĕ sĕ contënta den pròs òm,
Den bèl méš invidiè ta tan',
Dĕ dòi mitons lapró bī san';
Frada, stala mèč i dís t' lèt,
Baodian del laúr, k' i è masa stlèt.

N dí fŏla sentada sú n scagn,
Scèkĕ sciòra āla dër fat n bagn:
Na chialza tĕgnela t' la man
E matiëia còl fi del salvan;
Da desenòşa ála spó scraiè:
„Šĕ keš fi fòs pú tóš revè!"
Revè è sté l fi tĕ kël momënt,
Mò dī a dorè spó l pentimënt.

Tan plù contënt' fŏ ki dĕ Cól;
La bèla péž da ilό trés fŏl;
La gáoža fóva l bon salvan,
Kĕ dút' odóva iló dër gian;
Dal dí laorāl t' chiaşa e mažon,
Daidā patrona, fant', patron;
Bon ĕl da ferlé, siè, restlé,
Sfënĕ lëgna, mené e ožoré.

Dĕ noet spó, can kĕ dút' dormī,
Toról bīsces, castrons, agnī
E parā dút cant a mangiè,
Bèl kīt zënza fa romú e scraiè;
Con gran festidĕ i fégel l guér,
Cīs can kĕ la lúna dá tlér;

Dĕ la bon' érba sal i póst',
Ad atra gënt restá nascóst'.

A chiaşa menā da doman
Dût l pastorëč nóš bon salvan.
Dĕ bèles bīsces, bī castrons,
Dër bī agnī e dĕ dër bī manşons
Ciafān per l bon ožoradû
Sûn Cól e só pasciantadû;
Inscí ế Cól trés zënza pašion
Per n salvan e sûa ben'dešion.

XXII. La Marmolada.

Zacan l viandant, kĕ da Chiaorí gī a Faša,
In traversan dĕ Fedáia l jû, lasciava
Da la pért ciampa n bèl gran bósc da dascia;
Sûra l bósc sû del lonc bèl sĕ slargiava,
Cercenada bëgn óres sīs con fascia,
Tan lonč e lérc kĕ l' oedl odő e chiarava,
Dĕ bī gran' cīrz e pëč con bèla odlina,
Na mont dĕ bèl bestiam rica e dĕ poína.

I pra, k' inviā a l' aldagn fant' e fancèles,
La gran ligrëza jonta a la belëza
Dĕ les asvéltes tiradụmz fedèles,
Lapró d' i fant' con këstes la finëza
Servī d' aomënt sûn këles montigèles
A l' armonía scèc a la gran rikëza
Dĕ la natûra, kĕ, dĕ bonté plëna,
Fageő scèc mīl dûcia per dût' la cëna.

Da sëra adụm per sólit s' abinaven
Dő l rī e gran laúr tĕ val strënta chiaşòta,

Plëna dĕ fụm — per kël nĕ s' invarciaven —,
Sĕ la contā o sonā con val palòta
La terdéca; chianté gonót chiantaven,
Š' ël ind'letā, o sonā val fana ròta;
Datrai contaven stóries spaventòşes,
Cīs š' ël fóva tel tlap ëles stofòşes.

Pichiè kĕ dĕ Penía n jon destorbava
Gonót l' ŭnion e compagnia abinada
Con val bŭrta matada, k' it nia n' ava,
Con at', kĕ mal sta a gënt bëgn costemada,
Con paróles sbochiades, kĕ dorava
Ingiért la gënt stimada ed onorada,
Con manīres e bŭrtes e salvares,
K' ès meritè dĕ dërtes gran granares.

La vòia él dĕ Maria santa, kĕ gënt tlama
Da la Nëi; ki da mont dŭt' cant' adòra
Fat fin al siè e restlé stéva pró flama
Tĕ chiaşòta e spetā dër ért kël' òra,
K' ëi, dő d' avëi mangiè bon lat da brama,
Podès gi a chiaşa; fant', setŭs gran pòra
Mostrā dĕ les fancèles, kĕ jomèssa
E la gran compagnia gian, pél, perdèssa.

La bona gënt, straciada jŭ, contënta
Főla impó dĕ podëi gi a fa l' oférta
Dĕ bèla devozion tĕ dlīža strënta
A la òma santa, kĕ mai plŭ n' è ognérta
Tĕ l' éžaodi la pŭra gënt tĕ stënta
E gian perdona, bëgn priada, la bérta
Contra d' ëla e l' amòr dĕ só fi fata
Da gënt, dal bŭr malan fòsc tel viz trata.

Kiló na páta, iló n grụm dĕ fant' e ëles,
Patrons a mèz i servidús, sen gniva

Dĕ la mont, līgri e dër contënt', ki e këles;
Dût' dlon chiantan, cigan vérs chiaşa giva,
A póst oróvi vèster dan da stëles;
I crëp, dagnòra bī, dlonc rendeniva;
Inkina mai les chiòres fő dût mates,
Scrichiā, saltā, tociā, scèc dĕ tòs fates.

La mont, dan pûc chiamó dĕ vita plëna,
Fő şëgn da gënt deşérta e dût netada.
I pëč, dagnòra vërt' sun alta incrëna,
I lérež, alt' sûn crëp e cósta alzada,
Sĕ moióva dal gran kīt, k' é dlonc, apëna;
Les bèles flus, capi n' óles modada
La móda dĕ les chiòres, kĕ lasciava
Şëgn dût in péž e plû nĕ sĕ mostrava.

Sòl këł salvar da Penía iló fognava
Cër tablè e cër chiaşòta; š' ël chiantèssa
O š' ël sciorèssa, chi kĕ këł pensava,
Ki mai podès savëi? K' ël blastemèssa,
Èl plû segû, la gënt devóta, k' ava
Devozion a Maria plû k' ël n' orèssa;
Sapiënt plû kĕ vign' ater mināl d' èster
Tan segû kĕ só inòm fóva Silvèster.

Dĕ ban del mené a chiaşa les paróles,
Les amonizions fóva dĕ dût' stades;
Plû saori pasa per crëp arcaróles
Dër bëgn laorades e dër bëgn spizades,
Kĕ légrimes — dĕ sûa crestiana fóles —
Travérs këł cur dĕ sas; dĕ ban porvades
Fóva vérs ël dĕ la virtû les fórzes:
Saori nĕ lascia dût' i lëgns les scórzes.

Silvèster rèsta sòl s' a mont a pósta
Per fa despèt a bona gënt devóta,

Al cůlt dĕ Dī e dĕ si òma bĕgn despósta;
Skivè skivel la gënt chi da la cóta
E këla k'è dĕ la medèma pósta.
Inscí l dí dő bèl da doman dĕ bóta
— L'alba spontan odóven chiamó apëna —
88 Scomëncel l laúr, šĕ bĕgn kĕ nia nĕ mëna.

Sorëdl důt lominůs e důt belëza
Gniva dai crëp bī cụci e s'arbasava,
Dai crëp dĕ gran maestè e dĕ gran altëza;
A vita noeva e bèla r'soscitava
La natůra con důta sůa granëza,
Vestiva mil corůš e sĕ r'novava
Sòt la man del Creator miracolòşa,
96 Sòt sůa bonté trés misericordiòşa.

I mérli, i finc', catòrz con ůž gentiles
Menava al Şiòr del cīl e dĕ la téra,
Ůn plů kĕ l'ater, sůs chianties zeviles;
Důt' sĕ porvā tĕ këla bèla véra;
D'i lérež vërt' les pizes bèl sotiles,
I pëč, i cīrz, kĕ la gran mont aféra,
In gran onòr e lód' dĕ Dī cignava
104 E sůa maestè con ůmeltè adorava.

Silvèster zënza cụr per la potënza
Dĕ kël bel Dī con gran şèlo laorava,
E vérč per důta gran magnifizënza
Dĕ la natůra dlonc bèla straciava,
Per sofoiè i rī rimorši dĕ cosciënza,
Tĕ sů linzòs da fëgn pač e restlava;
Důt fő stortè e důt da it, la sëra gnůda,
112 Chi ingignada la pëna da ël orůda.

Sů n cól senté, sů oedli contënt' ogeóvel
Da vigni pért, despèt důt per la Santa,

K'an onorā kël dí; ingali digeóvel:
„Santa Maria dŏ ca, alda chi k'an chianta!
Santa Maria dĕ la — l priè, nia nĕ jóvel,
Tan segû kĕ dòi féž còl vint caranta —
Tĕ tablè ái mi fĕgn, l tëmp k'ël òiĕ şĕgn vĕgnĕ,
Ůnfat del dût m'èl tan dī kĕ l tëmp tĕgnĕ!"

Apëna dita fóva la blastëma,
Kĕ sû insom la gran mont táca na níora
Pró l crĕp plû alt e sta n pèz spó bèla frëma;
Bèl plan sniorëiela këla mont; l vent scíora,
Scèc l bûr Órco gonót a mèz carşëma;
Dûta la mont, scèc amaré da fíora,
Sĕ scasa, plëna dĕ nío spës in téra;
N gran spavënt fől iló tĕ këla véra.

L vënt da redûs e da sërĕgn soflava,
Intrami dòi con bûr bòf sĕ batóvi;
Pĕč, lérš, cīrz dĕ plû cënt an' stlefava
A mèz ía, tĕ la val ròt' sĕ perdóvi.
I còlp, i bót', k'i tons iló petava,
Pici nó, mò sgriciûš da spavënt fóvi.
Da vigni pért şenava les rīs saítes;
Dī nes presérvĕ da té bûrtes vites!

L tëmp e les sbures, kĕ dő vè spó gnûdes,
Mëna tempèsta, nëi, plòia, tóc' dĕ dlacia,
Na sórt dĕ gran granižores mai odûdes;
Plòia, nëi, tempèsta, pél, sĕ féž la chiacia;
Dlaces da vigni pért èl destenûdes;
Vignûn la fin del mon tĕ këla ria ácia
Èssa credû, tan fóva spaventòşa
La mont in këla sëra sprigoròşa.

A kël spavënt del pichiadú revada
Fő vign' ostinazion e ria ligrëza;

La gran sopérbia fő ten còlp placada;
Del pichiè l peutimënt gnī con prontëza.
Sepoli da la dlacia e nëi tomada
Tĕ só tablè dĕ bèla e gran larghëza
Prëia Silvèster, les mans al cīl alzades,
152 Perdon dĕ les paróles mal pensades.

A Maria prëiel, da pûc da ël profanada;
Les légrimes, scèc rûs degòrles chialdes
Jû per só mûs e scèkĕ nëi dligada
Sen vales jû per só guant griš da faldes.
„Mi lamënt', òma santa", ad ûž alzada
Digel, „mi priè chiamó spèri kĕ t' aldes;
Mi gran pichiè vè fóra dĕ meşûra,
160 Mò tûa bonté d' i pichiadús á cûra."

In këł momënt — oh gran mervôia! — na ûž sona
Da l' alt e diš: Nó tó priè, frût solmënter
Del gran spavënt, dĕ tûa òma la corona
Oférta incû per té devotamënter,
L priè dĕ la muta onèsta, pròsa e bona,
Kĕ tĕ fő, šĕ vivû èsses atramënter,
N dí per bèla nevicia destinada,
168 Da danazion á tûa anima salvada.

Mò per castic dĕ tûa bûrta blastëma,
Vérs Maria kesta fèsta prononziada,
La dlacia restará kiló trés frëma,
Plû tért a gran altëza chiamó alzada;
Sòt kiš dlacions sī spó tûa fósa — trëma! —
Per tûa gran pëna e gran castic giavada!
Denan k'i angioi tĕ kërdĕ con trombëtes,
176 D'èster d' lib'rè dĕ ban trés t' impermëtes!"

Nasciûda insci è d' i bī dlacions regina,
La mont tlamada dlonc La Marmolada;

Dĕ bèl aspèt, plu̇ blanchia dĕ farina.
Da du̇t', da pič e gran, trés amirada,
Abitada da pè da val giarina,
Dal mon coriüs intīr trés vižitada;
Du̇ra a ki tan' kĕ con ëla la imponta,
184 Dĕ l' origin su̇a pórtela l' impronta.

Glossario.

A, ad, prepos., modale I 104; a aldí I 567 udendo, così VI 16.

abinè (ad-binare), v. a. e r.; I 347, XIV 32, 111, 151, 355, 677, XXII 17 riunire; I 437 raggiugnersi insieme; I 440, IX 11, XVII 211 radunarsi; XVIII 209 raggiugnere; a. adųm XVI 49 radunare.

abitè (habitare), v. a. e n.; pres. ind. abitḗiŏ-ḗies-ḗia-òn-ès ḗia; I 2, 247, XII 59; cfr. Mussafia, Zur Praesensbildung im Romanischen: Aus dem Jahrgang 1883 der Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften CIV. Bd., I. Heft, s. 11—17.

ácia (accia), s. f., matassa; fig. situazione critica XXII 142.

aciá (aciarium), s. m. XVIII 176 acciajo.

adaté (ad-aptatum), agg. XIV 17, XVII 285 atto.

adòra (ad-horam), avv., I 699, XII 170, XV 67 a buon' ora; tért e adòra VIII 70, XV 27 mattina e sera; doman a. XIV 280 domani a buon'ora.

adoré, adorvé, adopré (ad-operare), v. a., XIII 20, XV 39, XX 76 adoperare, aver mestieri; XVIII 214 far uso.

adoré (ad-orare), v. a., VII 41, 46 adorare.

adós (ad-dorsum), avv., XV 29 addosso.

adųm (ad-unum), avv., I 366, 419 insieme; dût' a. I 629, XVII 230 tutti assieme; èster dĕ plû in a. V 21 essere in più assieme; balé a. XII 129 ballare assieme; fa a. XIV 28 procedere di comune accordo; gni a. XIV 113 radunarsi; cfr. Ascoli, S. L. p. 356 n.

afar(ĕ), pl. -ri, s. m., I 460, 546, XVIII 232, XX 45 affare.

agaiè (aequaliare), v. a., pres. ind. agáiŏ-agáiĕs-agáia-agaiòn-agaiès-agáia; XIV 415 mozzare, troncare.

agĕ, f. ágia (acidus), agg. acido, agro; fa la bòchia ạgia I 392 far la boccaccia; cfr. Ascoli, S. L. p. 99.

agéi (acētum), s. m., XVIII 177 aceto; peté l'a. XIV 116 pungere (delle api e vespe).

agia (acida), s. f., I 394 ribes.

agiè (acidare), v. a.; pres. ind. agiḗiŏ-ḗiŏs-ḗia-òn-ès-ḗia (v. abitè); XIV 684 imbrattare.

agozè (acutiare), v. a.; pres. ind. agúzĕ-ĕs-a-agozòn-agozès-agúza; XIV 586 aguzzare, affilare; cfr. Ascoli, S. L. p. 36; Mussafia, Nordit. M. aguare.

ai = prep. a + art. pl. i.
ái = á (habeo) + i (ego), á (habent) + ëi (illi).
áicia (ted. haitscha), s. f., I 20 carezza; cfr. Mischi, Deutsche Worte im Ladinischen, p. 12.
ála = á (habet) + ëla (illa).
albérc (aat. heriberga), s. m., I 127, IV 39 albergo, ricovero; ciafé a. XIII 12 trovar ricetto; sté ad a. XVIII 149 albergare; cfr. Mussafia, Monum. ant. 216.
albiè (albicare), v. n., pres. 3. sg. albiĕia (cfr. abitè); XVIII 187 albeggiare.
álchia (avica), s. f., I 526 oca.
aldágn, s. m. XXII 9 falciata; cfr. Ascoli, S. L. p. 379 n., 386; G. Paris, Rom. XIX 449, 452; Zeitschrift für rom. Philol. II 313; Krit. Jahresb. I 116.
aldí (audire), v. a. e n., udire; nel presente indic. 3. sg. e pl. e nell' imperat. 2. sg. passa alla prima conjugazione: indic. áldel (= álda ël) XIV 731, álden (= álda an) I 92, 686; imperat. sg. álda I 361, 565, però nel pl. aldídĕ I 301; cfr. Gartner, Raetor. Gram., p. 148; si osservi inoltre l' uso impersonale di questo verbo nel senso di „conviene", come XVI 109, XVIII 136; cfr. Ascoli, S. L. p. 235, 68.
áles = á (habent) + ëles (illas).
alsé (ausus - ausare), v. n., X 8 aver licenza; cfr. Ascoli S. L. p. 367, 67, Mussafia, Mittheilungen aus roman. Handschriften I 22, n. 2, Gartner, Raetor. Gram. p. 148.
alt (altus), usato sostantivamente I 695 cima.
altëza, s. f., altezza, cima.
altòn (auctumnus), s. m., VIII 11 autunno.
ambría (umbriva), s. f., XIV 320, XVII 75, 79, 389 ombra; cfr. Ascoli, S. L. p. 111, Mussafia, Monum. ant. 226.
amoré (ad-molare), v. a., XIV 147, 165, 586 appuntare, aguzzare; cfr. Mussafia, Nordit. M. amolar; Aiol 4344 Des esperons a or bien amorés.
an (unus), pronome indet., si, fr. on.
an (annus), s. m., I 459 anno; an' e an' XIV 19; d'an in an XVIII 142 d'anno in anno, sempre più; la consonante n non è gutturale; cfr. Ascoli, S. L. p. 337; Mussafia, Monum. ant. 215.
an (animus), s. m., non si usa che nella locuzione „s' imbasté l' an" XIX 182 mi basta l' animo; la consonante n non è gutturale, perchè animus - an'mus, dunque n + cons.
ancúgn, s. m., XIV 91; cfr. Ascoli, S. L. p. 371, n. 3, G. Paris, Rom. XIX 452.
andèla (l)amin-it-ella), s. f., XIV 165, XV 126 lama.
ángiol (it. angelo), pl. ángioi XIV 273, XXII 175; a. dĕ vendëta XIV 404, 698 spirito di vendetta.
antenát (it. antenato) XXI 3.
antíc (antiquus), agg.; anticamënter (antica mente: confusione dell' ablativo latino „mente" coll' avverbio „mënter", it. mentre), avv. I 2, 533.

intína (antae), s. f., IX 37 porta ingraticolata, cancello.
intoré (?), s. m., parapetto del vestibulo X 24.
aomënt (augmentum), s. m., XXII 13 aumento.
aòndla (ungula + articolo concresciuto, perciò pl. les aòndles), s. f. I 203 unghia; cfr. Ascoli, S. L. p. 374, 122.
aorósc (Mussafia, Nordit. M. rosco), s. m., XIX 76 rana; arósc, nella valle inferiore.
(a)oṣanza (usantia), s. f., I 457, XIV 72 uso, abitudine; si dice ugualmente bèles aoṣánzes (articolo concresciuto) e bèles oṣánzes; cfr. Ascoli, S. L. p. 13.
aoṣè (ad-usare), v. a.; pres. sg. aûṣë — pl. aoṣòn; XIV 305 avvezzare; gënt bëgn aoṣáda XII 60 persone agiate.
aprofitè (it. approfittare), v. r. e n. I 482, XV 121.
ára (ar(e)a), s. f., I 421, 429, XVI 50, XVII 269, XIX 146 aja; cfr. Ascoli, S. L. p. 368, n. 4.
ára (ala), s. f., X 1, XVII 392 ala.
arágn (araneus), s. m., XIX 6 aragno.
arbasé (re-bassare), v. a. e n.; XIV 182 calare; a. l prīš XV 75 ridurre il prezzo; r. XXII 90; ar = re cfr. Mussafia, Mouum. ant. 229 armour; Ascoli, S. L. p. 220, n. 2; Meyer-Lübke, Gramm. der. rom. Sp. p. 289; Krit. Jahrb. I 115.
arcaróla (arcu-alcóla), s. f., XXII 75 trivello.
ardimënt (it. ardimento), s. m., IV 51, XII 53, XVIII 97.
arestí (aat. rôstjan + a prostetica, cfr. Ascoli, S. L. p. 220, 227), v. a.; pres. sg. arestëš — pl. arestiòn; XXI 54 arrostire; cfr. Mušsafia, Monum. ant. 229.
argentè (argentare), v. a.; pres. sg. argentëiö — pl. argentòn (cfr. abitè); XIV 327 argentare.
argignè (re-ingeniare) = ingignè, v. a., XIV 372 preparare.
ária (it. aria), s. f., in a. XIV 403 in alto.
aricè (ericius - ericiare), v. a., a. l polán XII 15, arricciare il pelo; r. XVI 136.
arikí (it. arricchire), v. a, XX 159.
arjòngö (re-iungere), v. a., I 3, 133, V 28, VII 35, 57, XVII 10 raggiugnere; p. pf. arjont-a I 287.
arkitè (re- quietare), v. a. e r., XIV 45, XV 133, XVI 125, XVII 295 arrestare, fermare, acchetare.
arlérc (ad-largum: assimilazione transultoria), avv., gni ad a. III 29, XX 41 capitare; stracé ad a. VIII 39 apportare (con fatica).
arlevé (relevare), v. a.; pres. sg. arlevëiö — pl. arlevòn (cfr. abitè); V 15, XV 72, XVII 187 allevare, educare; cfr. Ascoli, S. L. p. 531, 227.
armënt (armentum), s. m., XI 9 bestia, parlandosi di bestiame che si attacca al carro, all'aratro.
arpé (aat. arpjan), v. a. e n., V 6, 14, XXII 192 ereditare.
arpejònga, s. f., V 25, 27 eredità.

arpizè (re-piza), v. r., I 285, XVI 29, XIX 93 rampicarsi.
asá (ad-satis), avv., I 196 assai; dër a. XXI 37 precisamente quanto basta.
ascògnĕ (abscondere), v. a., p. pf. ascognú, I 128 nascondere.
ascolté (auscultare), v. a. e n., I 217, XIV 205 sentire, udire.
asegorè (ad-securare), v. a. e r., pres. sg. asegorḗiĕ — pl. asegoròn (v. abitè); XIV 212 assicurare.
askéš (ad-ex-quasi), avv., I 323 quasi; cfr. Mussafia, Prov. 35, p. 140.
asluṃ (ad- aat. sliumo), avv., XVII 364, XVIII 144 presto.
aṣó (haedeólus), fem. aṣóra, XV 26, XVI 38 capretto; cfr. Ascoli, S. L. p. 255, 215.
aspèt (adspectus), s. m., I 128 aspetto.
aspeté (adspectare), v. a. e n., aspettare; a. ért XII 19 non vedere l'ora che.
aspirè (it. aspirare), v. a. e n., XIV 268 desiderare.
astilè (Mischi, Deutsche Worte im Lad., p. 27), v. r., I 412, VIII 33 comportarsi.
asvélt-a (ad- it. svelto), agg., I 9, 286, XXII 11 lesto.
at (it. atto), agg., XII 59 comodo; XIV 4 degno.
at (it. atto), s. m., atto; fa at' XVII 72 trastullarsi; bûr at' XVII 106 perverse azioni; XII 135, XVII 126 gesto; IV 32, XVII 158, 228, 323 azione.
áter, f. átra (alter), agg., altro I 6, 64, 232; zënz' a. I 377 senza più cerimonie; per a. VIII 46 del resto; l'ater dí XVII 20 il giorno dopo; avv. atramënter I 237, 397, 534, XXII 176; cfr. Ascoli, S. L. p. 352, 356, 358, 371 n., 397, 409, 415, 419, 431, 441, 459, 468, 533; Cornu, Phon. du Bagn. p. 8.
atira (aat. atar?), avv., I 49, 258, 461, 665, XIV 575 presto, subito.
avaiè (aequaliatum), s. m., XXI 62 foraggio metà paglia, metà fieno sminuzzato.
avanzé (abantiare), v. a., XXI 44 avanzare, mettere in avanzo.
avára, vára (? cfr. Lad. Idiome, p. 367), s. f., XIV 107, 256, 666 maggese.
avëi (habere), v. a.; pres. ind. á (ái = a + i (ego)) I 231, as I 53, á (ál = á ël, ála = á ëla, án = á an) I 63, òn (òns = òn nòs) XIV 656, ès V 1, á (ái = á ëi, áles = á ëles) I 547; sog. áiĕ XVIII 32, áies XVII 105, áiĕ III 32, ònṣĕ, èṣĕ, áiĕ XIV 47, oppure: ábĕ, ábes, abĕ, ònṣĕ, èṣĕ, ábĕ; imperf. áva ā, áves ās, áva (ável = áva ël I 47, ā I 324, ān = ā-án XX 7) áven ān, áves ās, áva (ávi, ávelcs) I 646, VIII 37 ā XII 69; sog. ès èssa, èsses XXII 166, ès (èsl, èsla) I 214, 509 èssa (èssen, èssel, èsla) I 502, III 8, èssen, èsses, ès XXII 32 èssa XVIII 3; fut. ará, arás XIX 54, ará (arál, arála) XIII 68, aròn, arès V 26, ará (arái, aráles); imperat. (áies), aèdĕ V 9; p. pf. abú I 214 albú avú; kël k'á da gni III 6 l'avvenire; a. valgûn' per só mat VIII 37 prendersi giuoco di qu.; a. val tel chiè XIV 661 avere una cosa che giri per la testa; cfr. Ascoli, S. L. p. 355, 59.

avíṣa (ad-aat. wîs), avv., XIV 29 accuratamente; a. scèc I 379 nell'istesso modo che; a. ûnfat XII 93 perfattamente uguale.
azidënt (it. accidente), s. m., XVII 323.

Bagn (baneum), s. m., XXI 82 bagno, cfr. Ascoli S. L. p. 13, n. 15.
bagnè, v. a. e r.; sĕ b. XIV 178 innumidirsi; bagnè dĕ légrimes XVII 368 bagnato di lagrime.
bagót (Diez II. c. bouc, Lad. Idiome, p. 145), s. m., IX 30, XIV 481 montone; fig. l'erba falciata di fresco ed ancora ammucchiata, „ce qu'on abat d'un coup de faux" VIII 35, XXI 98.
baiè (Diez II. c. aboyer), v. n., XX 53 parlare.
bakëta (it. bacchetta), s. f.; la parola bacchetta in italiano vale anche come segno di Autorità, di modo che „comandare a bacchetta" significa, „con autorità assoluta"; perciò si comprende il significato di „distretto della giurisdizione" che la parola „bakëta" ha in Ladino; XIV 186, 294, 700, XV 56.
baketáda, s. f., XVI 18 bastonata.
bála (aat. balla), s. f., I 672, 677, XIV 161, 397 palla.
balòn (aument. di bála), s. m., XVIII 138 grumo, mucchio.
bampé (vampare), v. a., I 33, XIV 349, 552 accorgersi di qc.; XV 103, XVII 29 aormare, fiutare.
dĕ ban (vanus), avv., I 207, 591, VIII 70, XII 24, XIII 50, XVIII 71, XIX 171, XXII 76 indarno, per niente; cfr. Ascoli, S. L. p. 380, 150 n., Mussafia, Nordit. M. bando; la n non è gutturale.
banc (aat. banch), s. m., XIX 22 panca; VII 14 piazzetta erbosa in mezzo ad una rupe.
bandí, baní (got. bandvjan), v. a.; pres. bandëš — pl. bandiòn; I, 504, 701 rilegare, bandire; cfr. Mussafia, Nordit. M. apandere.
bando (it. bando), s. m., dé b. VII 58 cessare, ritirarsi.
baodiamënt (cfr. Lad. Idiome, p. 147), s. m., VI 7 lagnanza.
baodiè, v. n. e r.; pres. sg. baodiëiĕ — pl. baodiòn (cfr. abitè); XIV 650, XXI 39, 80 lagnarsi, lamentarsi.
barántl (Lad. Idiome, p. 148), s. m., I 642 cappuccino (specie di pino).
barboté (barba), v. a. e n.; pres. sg. barbotëiĕ — barbotòn (cfr. abitè); VI 53, XX 83, 102.
barícia (Lad. Idiome, p. 148), s. f., I 591, XIV 758 tina, tinozza.
bas-a (bassus), agg. basso; usato sostantivamente I 282 pianura.
basé = arbasé (bassare), v. a. e n., IX 26, XVII 1 discendere.
baskīra (vas-vascaria), s. f., I 166 vasellame della gente di montagna.
batĕ (bát(u)ere), v. a. e n., battere; b. col pé I 444 dar de' piedi in terra; I 537, XII 33 suonare; b. a téra XVII 314 stramazzare; b. la falč, battere la falce, perciò XIV 148 bona batûda; b. in tóc' XIV 596 tagliar a pezzi; b. dĕ mèz XIX 69 respingere.
baž (basium). s. m., I 50, XVII 369 bacio.

bažé (basiare), v. a., XVII 346 baciare.
bèc (Diez I. becco), s. m., becco; fa l b. a v. XVII 204 arricciare il muso.
böc (Diez II. c. bouc), s. m., I 185, 187, XIV 737, XV 25 becco.
becá (becarius), s. m., XVI 89, XVIII 135 macellajo.
becamórt (it. beccamorti), s. m., XVII 363.
becaría (it. beccheria), s. f., XIV 453.
béga (it. bega), s. f., XIV 75.
bëgn (bene), avv., dinanzi ad un aggettivo n'esprime il superlativo I 286; I 233 per certo; b. ma I 388 s'intende soltanto; b. kĕ I 12, 136, 420, 429 benchè; sostantivo VII 48.
bëi I 296, bëirĕ (valle di mezzo), bérĕ (Marebbe) (bibere), v. a. e n.; pres. bëi(ĕ) - bëiës - bëi(ĕ) I 399, boiòn - boiès - bëi(ĕ) I 392; imperf. boióva boiō; fut. boiará; imperat. sg. bëi(ĕ) — pl. boièdĕ; p. pf. boiû; I 164, 296, 387, XIII 44 bevere; cfr. Gartner, Raetor. Gramm. p. 138.
beké (Diez I. becco), v. a. e n., I 39, XIX 69 beccare.
bèl-a, pl. bī - bèles, agg., bello; esprime il superlativo dinanzi ad un aggettivo I 46, 56, 150, 152, 317, 534; già, ormai I 77, 242, 461, 489, 531, 639, 659, XI 13; priè b. I 266 pregar cordialmente; bī sûš I 547 soli soletti; cfr. Zeitsch. f. rom. Phil. III 602.
belin-a I 64, bellino.
benedešiòn (benedictio), s. f., XIV 211, XXI 106 benedizione.
benedí (benedicere), v. a. e n., pres. sg. benedëš — pl. benediòn; XIV 244, XX 27 benedire; p. pf. benedí, perciò: val dĕ benedí XIX 175 cosa benedetta, santino; si dice però: benedët crestian, principalmente in esclamazioni.
bérba (mlt. barbas), s. m., zio; titolo d'onore che si dà alla gente vecchia.
bérba (barba), s. f., I 188, 198, VII 16 barba.
bérchia (barca), s. f., XIV 628; gi a b., andar a casa.
berdoré, brodoré, bredoré (per-rutulare), v. a. e n., I 73, 170, 683, 685, XIV 387, 456, 655, XV 128, XX 111 precipitar rovescioni; perciò
berdòres, s. f. pl., soltanto nell'espressione; gi a b. I 105 precipitar rovescioni, precipitare.
bérta (it. berta), s. f., I 293, 678, XIV 372.
beṣé (aat. pisôn), v. n., XII 140 correre, parlandosi di vacche o buoi punti da mosche; da ciò l'aggettivo
beṣeriûs - òṣa, XVII 224 inquieto, pieno di brio.
bina (Lad. Idiome p. 152), s. f., I 448 specie di pane.
bísca (Diez II. a. biscia), s. f., I 104, VI 63, XII 128, XV 23, XX 3 serpente.
bīsçia (Ascoli, S. L. p. 55, 329, 346, 354, 358, 369), s. f., I 439, IX 25 XIV 179, 263, 465, XIX 11, XXI 98, 107 pecora.
bist e òt, espressioni usate da' cocchieri per indicare la parte sinistra e destra; trá b. e òt XX 50 cercar de' sotterfugi invece d'andar la via dritta.

blanc-chia (aat. blanch), agg., I 56, 314 bianco; così pure
blankíč-ícia, agg., XIV 181 bianchiccio.
blastemé (Diez I. biasimo), v. a. e n.; pres. sg. blastëmĕ — pl. blastemòn; I 212, 213, VI 19, XIV 67, XXII 68 profferir bestemmie; perciò blastemáda XIV 71, 154.
blastemòn, aument. di blastëma, IX 39, XVIII 41; cfr. Ascoli, S. L. p. 42, 75.
bláva (Diez I. biado, Zeitschr. f. rom. Philol. III 260, n. 1, Wölflin, Arch. II 251), s. f., anche bláa, blā̃, XIV 254 biada.
blót-a (bellus, bellottus), agg., XIV 233, XIX 14 bellino.
blòt-a (mat. blôz), agg., I 691, VIII 24, XII 110, XVIII 2, 80 schietto, biotto; cfr. Mussafia, Nordit. M. sbiotar.
bluder-bludra (Mischi, Deutsche Worte im Lad. p. 13), agg., nudo; la chiér bludra XVI 91 la carne viva.
bò (bos), pl. bòs, s. m., VIII 15, XIV 548 bue.
boácia (bovacia), s. f., XVI 36, 58 bovina, vaccina.
boánda (bibenda), s. f., XVI 394, XVIII 182 bevanda.
bòchia (bucca), s. f., I 329, 392 bocca; b. lérgia I 220, 635 bocca larga; la b. da(v)érta XVIII 130, afr. geule baée.
bochiòn, aument. di bòchia, s. m., XV 64 fauci.
bocolé (bucca), v. a. e n., pres. sg. bocolëiĕ — pl. bocolòn (cfr. abitè), I 551, XIV 53 sbocconcellare.
bodèl — pl. bodī (botellus), s. m., budello; fig. I 209 capassone.
bòf (it. buffo, buffa), s. m. invariabile, XVIII 100, XXII 130.
bòia (it. boja), s. m., XVI 106.
boké — pl. boká (baucalis), s. m. XX 67 boccale.
bolí (bullire), v. a. (saldare) e n., XIV 475 formicolare; pres. sg. bòl(ĕ)-boliòn.
bolzer (ted. Walzer), s. m., I 409 valsero.
bòn-a (bonus), agg., buono; a bones o rīs XVII 113 colle buone o a viva forza; avv. bonamënter XIV 102 volentieri; XIV 762 probabilmente.
bonáč-ia, agg., VIII 32 bonario.
dè boriáda (Ascoli, S. L. p. 140, 357 n. 7, 371 n., 380; Romania 1876, 18, p. 172), avv., XIV 738.
boržè, brožè (Ascoli, S. L. p. 47 n., Mussafia, Monum. ant. 215; Romania 1876 p. 173), v. a. n. e r., pres. sg. brûš(ĕ), brûč — pl. boržòn, imperat. sg. brûža — pl. boržèdĕ: XIII 44, XIV 87, 689 bruciare.
bosc (Meyer-Lübke, Gramm. p. 139), s. m., I 72, 508, XI 7, XII 45, XIX 75 bosco.
boṣiè (Mischi, Deutsche Worte im Lad. p. 13), v. n.; pres. sg. bûṣiĕ — pl. boṣiòn; imperat. sg. búṣia — pl. boṣièdĕ; XIV 119 formicolare, brulicare; XVII 104, 136 muoversi.
bòt (Diez I. bottare), s. m., I 677, VII 15 colpo di fucile; ten b. I 79 tutt' ad un tratto; a bót' VIII 36 di tratto in tratto; n b. sëc I 674 un colpo secco.

bóta (mat. butze, bôzen = urtare), s. f., XIV 390 botta, percossa; dĕ b. I 598, VI 46, XIV 337, 748 in fretta.

botĕga (it. bottega), s. f. XVIII 233.

bóza (mat. butze), s. f., XII 92 boccia, bottiglia; nella valle inferiore si ha invece la parola angostára, che corrisponde al prov. engrestara, it. inguistara, anguistara; cfr. Casena, Vocab. domestico p. 468, Tobler, Rom. II 240.

božĕgn (Ascoli, S. L. p. 29, 134, 183 n., 497, 497 n.), s. m., bisogno; I 682, XIX 98; mal partito VI 55.

bráia (Ascoli, S. L. p. 370 n., Wölflin, Arch. II 252, Meyer-Lübke, Gramm. p. 44), s. f., I 598, XII 119 brache, calzoni.

bráma (ted. Rahm? con b (= v come in valc, vèster, vigni) prostetica?), s. f., XXII 37 crema.

bráo (it. bravo), fem. bráva, agg., superbo, forte, pratico.

braúra, s. f., XIV 279 baldanza.

bravaté, v. n.; pres. sg. bravatëiĕ — pl. bravatòn (cfr. abitè), I 618 esagerare, vantare.

brëia (Ascoli, S. L. p. 360, 181, Mussafia, Nordit. M. 37), s. f. I 603, X 11 asse.

bría — pl. brīs (Rom. 1876 p. 171, Mall, Prov. Gramm. 13), s. f., XVII 76 fatica, pena; sĕ tó la b. XIV 498 darsi la pena; i n'á b. dĕ di XVI 139 è inutile ch'io dica; dé b. a valg. XIV 461 dar briga a qu.; an n'á b. dĕ savëi XVI 25 non importa sapere.

briè (Diez II. c. braire), v. n.; pres. sg. briëiĕ — pl. briòn; (cfr. abitè); IX 20, 23 muggire, gridare.

brítola (Lad. Idiome p. 157; Zeitschr. f. rom. Philol. IV 1, p. 126), s, f. XIV 616 coltellino da serrare.

bròdĕ — pl. bròdi (aat. broz), s. m., VIII 11 amento del cerro.

bròm (Diez I. bronzo), s. m., XVIII 116, 176 bronzo.

brontoré, v. a. n., sgridare, brontolare; pres. ind. brontòrĕ e brontorëiĕ — pl. brontoròn, I 72.

bròscia, pl. bròsces, s. f., XIV 465 rimasugli di cibi o di foraggio; cfr. it. broscia, sbroscia, che significa brodacchio, minestra lunga e scipita.

bróža (perustia), s. f. XIV 346 brina; cfr. Mussafia, Nordit. M. brusa.

brụm-a (prunus), agg. I 80, 311, VII 49, XIV 161, 196, XVIII 20, XIX 10 celeste, turchino.

bûrt-a, forma congiuntiva bûr-bûrta (Ascoli, S. L. p. 361, 380), agg. I 12, 136, 199, 450 brutto: da b. e da bèl VII 38 da tempo cattivo e bello.

bûš (aat. buh), s. m., XXI 11 bucco.

bûst (Diez I. busto), s. m., XII 97.

bûža (aat. buh), s. f., XIV 374, 395, 493, 518 scavo, profondità.

Ca (eccu' hac), avv., quì, quà.

cacé (coactiare), v. a., XV 125 spingere, introdurre a forza; cfr. Ascoli, S. L. p. 55.

cal - cála, pl. cái - cáles (qualis), pron. interr., XVIII 244 quale.
calamíta (it. calamita) s. f., XIV 118 parafulmine.
calamitè (it. calamità), s. f. XVII 398.
calitè (it. qualità), s. f., XVIII 115, XXI 22.
calónia (it. canonica), s. f. I 474.
can (quando), avv., I 705 quando.
canál, pl. canái (it. canale), s. m. XVIII 159.
candelīr (candelarium), s. m., XII 66 candelabro; cfr. Ascoli, S. L. p. 484.
cant (quantum), agg., dût' cant' I 226 tutti quanti.
capára (it. caparra), s. f., XIV 262, XVI 52 pagamento, fio.
cápo, fem. cápa (it. capo), s. XIV 186, 576, 619, XVII 259.
carëza (it. carezza), s. f. I 20.
carigá, pl. carigás (Mussafia, Nordit. M. caliger), s. m., IV 15 calzolajo.
carṣëma (quadragesima), s. f., XXII 125 quaresima.
cásora (Mussafia, Nordit. M. squassacoa), s. f. XVII 208 coditremola.
castíc (it. castigo), s. m., XVII 329, XXII 169.
castròn (it. castrone), s. m., XXI 107.
catif (captivus?), invar., soltanto colla prepos. da; èster vesti da c. XII 118 essere azzimato; avv. I 471 solennemente.
catiméria (it. cativeria), s. f., I 691, XVI 80.
catòr (coturnix), s. m. XXII 97 pernice bianca.
catvíres, pl. (Schneller, Die rom. Volksm. in Südtirol p. 145), s. f. XIX 94 solletico.
cažo (it. caso), s. m., XVII 152, 176.
cedé (?), v. n., pres. sg. cëdĕ — pl. cedòn, XVIII 132 mancar poco che, fr. faillir, i á cedé tomé = mancò poco che non cadessi.
cëi (cibus), s. m. XVII 289, 294, XXI 44 cibo.
cëies ((super)cilium - cilia), s. f. pl., I 328 ciglia; cfr. Ascoli, S. L. p. 355, 42
cëna (Ascoli, S. L. p. 39), s. f., XXII 16 cena.
cënder (Ascoli, S. L. p. 66), s. m., XX 145.
cënti (Lad. Idiome p. 164), avv. ch'esprime il dubbio X 21.
cër (circa), prep. I 315, 317, 407, 617, XIV 470, XVI 142 intorno; VIII 35, 60, XII 92 riguardo; XII 109 attorno; c. ía I 152, 167 tutt'attorno.
cér ($ce_{r}tus$), agg., fem. cérta, od anche invariabile: n cér òm, pl. cér òmi, fem. na cér(ta) ëla, pl. cér(tes) ëles; I 383, 633, VIII 30, XIV 597, 694, 724.
cërá (circa-ad), avv., soltanto nelle frasi lascé c. XV 112 sparare, e gi c. = scaricarsi, sgrillettarsi.
cercené (circinare), v. a.; pres. sg. cercenëiĕ — pl. cercenòn (cfr. abitè); XXII 5 circondare.
cervèl, pl. cervī (cerebellum), s. m., III 28, XVII 402 intelletto; chiaré dő só c. XVIII 192 cercar di rimettersi il cervello in capo; san dĕ c. XX 44 sano di mente.
cësta (cista), s. f., XVI 83 cestino.

cevīra (Ascoli, S. L. p. 486), s. f., I 402, fr. civière, mil. šivera.
chi = ínchiĕ (Diez I. anche), avv. I 16, 30, 47, 75, 270, 273, 448, 491, 535 anche.
chi (quid), pron. interr. I 332, 395 che cosa; agg I 678; chi kĕ (quid quod), pron. rel. I 301, 615.
chiácia (captia), s. f. XIV 545 caccia; fa la ch. I 178, 227, 629, XXII 140 dar la caccia.
chiácola, tlácora (cla-c) s. f., XIV 154 chiacchiera.
chiacolé (cla-c), v. n.; pres. sg. chiacolëiĕ e chiácolĕ — pl. chiacolòn (cfr. abitè), I 262, 464 chiacchierare.
chiacolòn, s. m., V 20, XVII 160 chiacchierone.
chialdín-a, dim. di chialt (calidus), agg., VIII 13 caldetto.
chialvára (Mussafia, Nordit. M. 138[1], 141), s. f., I 111 nebbione.
chialzá (Ascoli, S, L. p. 288, 363, 383), s. m. invar., XII 100, 120 scarpa.
chiálza (calcea), s. f., I 312, XII 119 calzetta.
chiamin (caminus), s. m., I 117, 176, 254 burrone.
chiamó (Ascoli, S. L. p. 504 n.), avv. I 102, 125, 206, 637, XII 48 ancora.
chiamp (campus), s. m. invar. I 302, 332 campo.
chiampanèla (campan-ella), s. f., IX 19 campanella.
chiamûrč (Diez I. camozza), s. m., I 8, 33; gi a. ch. XIV 725 andar alla caccia de' camosci.
chianéa, pl. chianēs (canalis), s. f., XVI 34 mangiatoja (de' buoi).
chianóa, pl. chianōs (Mussafia, Nordit. M. caneva), s. f., XVIII 115, XXI 22 cantina, canova.
chiántia (cantica), s. f., I 281, IX 14, XVII 297 canzone, racconto.
chiáoṣa (causa), s. f., XV 72 complesso del bestiame d' un contadino; cfr. Ascoli, S. L. p. 500 n.
chiar (carrus), s. m., XIX 123 carro.
chiaradúra (verbo chiaré), s. f. XII 14, XIV 400 guardatura.
chiarchiè (Ascoli, S. L. p. 351, 362, 377, 404, 521, Mussafia, Nordit. M. circar), v. a., pres. sg. chiérchiĕ — pl. chiarchiòn, XIV 730, XVII 56 assaggiare.
chiaré (Lad. Idiome p. 168, Wölflin, Arch. 4, 542), v. a. e n., I 65, 181, 443, XII 73, XIV 311, 733, XVII 203 guardare; imperat. chiára I 229 vedi!; chiára bĕgn I 246 bada bene!; ch. dĕ valc V 5, 27, XIV 353, XXI 32 prender guardia di qc.
chiariè (carrus-carricare), v. a. n. e r.; ch. l stlóp I 670 caricar il fucile; XVI 14, XVIII 197 caricare.
chiária, s. f. XVIII 27 carica.
chiaṣamënt (casa-mentum), s. m., IV 43, gruppo di case o baracche.
chiaṣòta (cas(a)-otta), s. f., XIV 727, XXII 18, 36 capanna di montagna.
chiavëi, pl. chiavëis (Ascoli, S. L. p. 374 n.), s. m., I 202, 319, XII 106, XIV 761 capello.
chiažára (casearia), s. f., IV 5, XIV 33 cascina.
chiažó (caseólus), s. m., I 159, XVIII 158 caccio; cfr. Ascoli, S. L. 365 n.
chiè (Meyer-Lübke, Gramm. p. 466), s. m., I 199, 696, VI 54, 64, VIII 27

capo, testa; èster dal ch. dûr XX 57 aver la testa dura; pérdĕ l ch. XX 140 uscir de' gangheri.

chiér-a (carus), agg., I 189 caro.

chiér (caro), s. f., I 340, XVI 95 carne.

chietin-a (quietinus), agg., I 364 bigotto.

chièz (quid-sapio), pron. sost. e agg. invar., I 460; a ch. òra XVII 173 a qualche ora; chièz k'ël á I 157 quanto ha; dût ch. kĕ I 216 tutto quanto; cfr. Ascoli, S. L. p. 48 n.

chiocòn (Ascoli, S. L. p. 271), s. m., I 518, 524 ubbriacone.

chiòra (capra), s. f., I 27, 75, 183, 284, 551, XIV 183, 538 capra; cfr. Ascoli, S. L. p. 374.

ciacé (captiare: assimilazione transultoria), v. a., cacciare; c. incërc XIV 41 cacciar attorno.

ciafé (Lad. Idiome p. 170), v. a., I 603, 703, trovare, ottenere, ricevere; sĕ c. l sën IV 17 prendersi in odio; incontrare VIII 16; l morin ciáfa l'èga XII 52 si dà l'acqua al mulino; c. l'ária XIV 612 farsi largo; c. sûa pért XVII 27 aver la sua parte.

ciamp-a (Mussafia, Nordit. M. 123 zanco), agg., sinistro; a ciampa I 116, 119, XVII 65 a sinistra.

ciancanté (cfr. Rom. XVII 53: it. sciancato), v. n., I 523 barcollare; pres. sg. ciancantëiĕ — pl. ciancantòn (cfr. abitè).

ciaognè (aat. chouwan), v. a. e n., I 532, VIII 12 masticare.

ciaorié (Schneller, Die rom. Volksm. in Südt. p. 211), v. a. e n.; pres. sg. ciaoriëiĕ — pl. ciaoriòn (cfr. abitè); I 495 andar sognando.

ciarpedé (Rom. XVII 61: it. ciarpare, acciarpare, sost. ciarpa), v. n.; pres. sg. ciarpedëiĕ — pl. ciarpedòn (cfr. abitè); XIV 78 razzolare.

cighè (Mussafia, Nordit. M. zigare), v. n., I 402 cigolare; XVII 228, XIX 12 giubilare.

cigidamënt (onomatopea o ted. zischen), s. m., XII 161 zufolamento.

cigidè, v. n.; pres. sg. cigidëiĕ — pl. cigidòn (cfr. abitè); VI 54 bucinare.

cignè (Mussafia, Nordit. M. cignar), v. n., XXII 103 far cenno colla testa.

cigognè (Schneller p. 215), v. n.; pres. sg. cigognëiĕ — pl. cigognòn (cfr. abitè); XV 119 guajolare.

cïl (coelum), s. m., I 110, 311, IV 26, IX 16 cielo; cfr. Meyer-Lübke, Gramm. p. 466.

cinc, forma cong. cin (Ascoli, S. L. p. 90), num., XVIII 235 cinque.

ciocè (Ascoli, S. L. p. 106), v. a. e n.; pres. sg. ciúcĕ — pl. ciociòn; XIV 471 succhiare; cfr. Meyer-Lübke, Gramm. p. 48.

ciócio (succídia-súccidius: assimilazione transultoria), s. m. I 298. XIV 53, 347 lardo.

ciòl, pl. ciòi (Mussafia, Nordit. M. 31 azolar), s. m., XII 123, 124 cinghione di cuojo.

ciomënt (caementum), s. m., XIV 78, XVI 57 spazzatura.

ciórda (Ascoli, S. L. p. 354), s. f., I 194 letame (di buoi).

ciornitè (agg. ciûrn, Schneller p. 196), s. f., XII 165, XV 88 capogiro, vertigine.

ciòscia (ted. schok), s. f., XIV 775, 776 ciocca.

ciotiè (?), v. n., I 95, 449, XII 61, XIV 733, XVII 77 guardar di soppiatto; pres. sg. ciútiĕ — pl. ciotiòn.

cīr (*cerus), s. m., XXII 7, 102 cerro.

cīra (Ascoli, S. L. p. 357 n., 24), s. f., I 508, 614, XIV 711 ciera, aspetto.

cīs (cis?), avv., I 256, 370, XII 85, XIV 43, XXI 102 primieramente, assai, molto.

cīscia (aat. ziechen), s. f., XIV 754.

ciúc (it. ciocco), s. m., VIII 39 ciocco, pezzo di legno.

ciúf (Schöpf, Tiroler Idiotikon: tschaup), s. m. invar., I 336, VIII 20, XIV 633, XIX 13, XX 68 fiore, mazzetto di fiori.

ciụm (?), s. m., XVII 282 oggetto qualunque (di poco valore).

ciúria (?), s. f., XII 105, 114, XIV 93, 137 berretta, cuffia.

ciûrn-a (Schneller p. 196), agg., XVIII 101 colui che patisce le vertigini.

clómper (ted. Klempner), s. m., I 412 lattajo, acconciapadelle.

có (Ascoli, S. L. p. 109, Zeitschr. f. vergl. Sprachf. XVI 123, 124), partic. interr. I 331 come; part. quantit. I 274 c. gian = quanto volentieri!

cóa, pl. cōs (cubare; cfr. Wölflin, Arch. 4, 554), s. f., XVI 2, 30 nido; XVII 130 ṇidata.

codaròs (cauda-russus), s. m., XVI 45 codirosso.

cofè (cubare?), v. r., IV 8, XII 138, XVIII 206 acquattarsi, accoccolarsi; pres. sg. cúfĕ — pl. cofòn.

coginè (coquinare), v. a., VIII 41 cucinare, far la cucina; XIV 160, XXI 33 rimescolare.

cògora (ted. Kugel), s. f., XIV 669 palla.

cogoré, v. a. e n., XIV 42 voltolarsi; I 685 rotolare; pres. sg. cògorĕ e cogorëiĕ — pl. cogoròn.

còi = con (cum) + i.

còiĕ (colligere; Ascoli, S. L. p. 94 n.), v. a. XIX 13 cogliere; c. sù III 15 rammassare, XIV 77 beccare; c. ciûf VIII 20 coglier fiori; p. pf. coiú-úda.

coioné (Diez I. coglione, Wölflin, Arch. 1, 27; 4, 549), v. a. e n., I 502 canzonare; XVIII 106, 225.

cól (collum), pl. cói, s. m., I 283, 317, VII 12 collo; XII 103 cordicella (attorno al collo).

cól (collis), pl. cói, s. m., IV 4, VII 21, XIV 33 colle, collina.

còl = con (cum) + l (artic.).

còla = con (cum) + la (artic.).

còles = con (cum) + les (artic.)

coleté (culus), v. a. e n., XIV 432, 438 capitombolare; pres. sg. colëtĕ e coletëiĕ — pl. coletòn.

còlm (culmen), s. f. ed agg.; lûna còlma XIV 327, XVII 54, pienilunio, a còlm dĕ lûna XVIII 35; la còlm VII 55 il sommo grado.

colp (colaphus), s. m. invar., I 616, 679 colpo di fucile; ten c. I 31, 440 di repente.
colté (Ascoli S. L. p. 359, 368), v. a., pres. sg. coltëië — pl. coltòn (cfr. abitè), XIV 645 concimare, stabbiare.
coltûra, s. f., I 195, XIV 150, XVI 57 concime, sterco.
comé = con (cum) + mé (pron. pers.).
comešiòn (it. commissione), s. f. XIV 34.
comëtë (cum-mittere), v. a., p. pf. cometú XVI 142 commettere.
comiè (Ascoli, S. L. p. 308 n., 409), s. m., XIV 642 congedo; tó c. VI 13, XVIII 196 congedarsi.
comitè (it. comitato), s. m. XII 167.
comòt-a (it. comodo), agg. XVIII 142.
compágn-a (cum-panis), agg., XIV 138 simile.
compagnè = acompagnè, v. a.; pres. sg. compagnëië e compágnë — pl. compagnòn; I 83, XIV 384, XVIII 263 accompagnare.
compedé (computare), v. a. e n.; pres. sg. compëdë — pl. compedòn; VIII 40, XIV 204, XVII 384 contare.
complí (complire), v. a., pres. sg. complëš — pl. compliòn; XVII 376 compiere.
compré (comparare), v. a.; c. itë XVIII 227 far le provvisioni.
común (communis), s. f., il comune; chaṣa dë c. XIV 121 casa della comunità; fa c. XX 13 tener seduta comunale.
comûnánza (it. comunanza), s. f., XIV 240 folla.
con (cum), prepos.
concé (comptiare), v. a., XIV 755 racconciare, riparare; cfr. Ascoli, S. L. p. 55.
condané (condemnare), v. a., XVIII 164 trovar a ridire sopra qc.
condûgë (conducere), v. a., pres. sg. condûgë — pl. condogeòn; p. pf. condòt-a; c. itë XIV 352 riporre (nel granajo).
conëš (cognoscere), v. a.; pres. sg. conëš — pl. conesciòn; p. pf. conesciú-ûda; I 56, 67, XII 74; conëscen = conësc(e)-an I 56.
confidënt (it. confidente), s. m., XVII 167.
confín (cum-finis), s. m., XVII 202 confine.
confórt (it. conforto), s. m., I 6.
conforté, v. a. e r., confortare.
confûžion (it. confusione) XIV 25.
conòs = con (cum) + nòs (pron. pers.).
conšid(e)rè (it. considerare), v. a., I 62, XXI 18.
consiè (consiliare), v. a. n. r.; pres. sg. consiëië — pl. consiòn (cfr. abitè).
consignè (consignare), v. a.; pres. sg. consëgnë — pl. consignòn; I 581 rimettere.
conté (computare), v. a.; së la c. I 518 parlar fra sé, I 547 far quattro chiacchiere insieme.
contegní (continere), v. a., pres. sg. contëgn — pl. contegnòn; XVIII 105.
contënt-a, agg., I 427 contento, sazio.

convegní (convenire), v. n. r., pres. sg. convëgn — pl. convegnòn; impers. ël sĕ convëgn XII 96 conviensi.
conveniënza (it. convenienza), s. f., XIV 703.
convertí (convertire), v. a. r., pres. sg. convertëš — pl. convertiòn; I 210.
conzèdĕ (it. concedere), v. a., XIV 671.
còpa (cuppa), s. f., XIV 470 vaso da latte.
copé (Diez I. colpo), v. a., I 55, 205, 615, IV 19, VII 16, XIV 391, 407, 528, XVII 322, XVIII 137, XIX 69 ammazzare.
cór (cornu), s. m. invar., I 56, 188, 544 corno.
corá (eccu' illac), avv. che è sempre unito ad un altro avverbio, come c. sû I 630, XIX 116 lassù, c. fóra XIV 132 là fuori, corá itĕ, c. jû.
corán (corium), s. m., XVIII 177 cuojo.
córda (chorda), s. f., XIV 28 cordone; I 196 filandra.
cordèla, s. f., XII 100, 110, XIV 663 nastro.
corí (cooperire), v. a.; pres. sg. cur, cures, cur I 311 — pl. coriòn; p. pt. corí-ída I 5, 12, 77, XII 114, XVII 400, e quért-a IX 22, 42; c. sòt itĕ IV 42 ricoprir (de' suoi rottami); c. dĕ drap XII 65 drappare.
cornáda (cornu), s. f., cornata; sĕ dé cornádes IX 36 fare a cozzi.
cornadúra, s. f., I 498, 503, 564 le corna.
cornídla (cornicula), s. f., XIV 767 cornacchia.
coròna, s. f., I 134 corona; XVI 83 specie di scaffale attaccato alla parete; XXII 163 rosario.
corpèt (corpus), s. m., XII 121 casacca; c. da itĕ XII 122 farsetto.
cortina (cortina), s. f., X cimitero.
corû (colorem), s. m., I 512, XII 116 colore.
cóšo, fem. cóšora (it. cosa, fatto maschile sotto l' influenza del tedesco „ding"), s., XVI 32; non si usa che in certe espressioni, come pûr c. = povero infelice, pûra cóšora = povera infelice; chi fèter c. = che originale!
cospeté (conspicere-conspectum-conspectare), v. a. e n.; pres. sg. cospetëiĕ- pl. cospetòn (cfr. abitè); III 16, IV 16 sgridare.
cospetòn, s. m., I 212 bestemmia; cfr. it. cospetto, cospettone.
costé (constare), v. a., costare; c. soiús XVII 60 far andar in sudore.
costëi (costa), s. m.. XIV 376 costato.
costemé (costumare), v. a., pres. sg. costemëiĕ — pl. costemòn (cfr. abitè); XVII 186 domare; gënt costemada XXII 28 gente (ben)educata.
costum (it. costume), s. m., XVII 281, XVIII 143.
cóta (it. cotta), s. f., VI 48; gënt da la c. XXII 84 clero.
cotán (quo(modo)tantum), pron. interr. e indic.; III 4 pl. parecchi.
cozín (Diez I. cuccio), s. m., cane girovago; fig. XVII 84, 99 giovane nottivago.
crafòn (aat. krapho), s. m., I 340 specie di farinata.
craognè (Mischi, Deutsche Worte im Lad. p. 18), v. a. n., XX 24 altercare; XX 37 biasimare.

crëi (credere) I 59, v. a. n.; pres. 1. 3. sg. 3. pl. crëi XVIII 110, XX 70, XIV 553 — pl. credòn, credès XVII 113, imperat. sg. crëi- — pl. credèdĕ VI 59, fut. credará; credere; cfr. Gartner, Raetor. Gramm. p. 125.

crëp (Ascoli, S. L. p. 25, Mussafia, Nordit. M. 47 creto, Zeitschr. f. vergl. Sprachf. XVI 209), s. m. invar., I 7 rupe, rocca.

crëpa, s. f., dim. di crëp, I 644, XIV 364, 374; fig. XIV 36, 412, 520 testa, cranio (senso pegg.).

crepáces (crepare), s. f. pl., XIV 546 crepaccio, malore che viene ne' piedi dei buoi, delle vacche e de' cavalli.

crepadúra (v. crëp), s. f., XIV 351 massa di rupi.

crepé (crepare), v. a. n.; pres. sg. crëp(ĕ) — pl. crepòn; IV 42, VI 15, XVII 347 spaccare, spezzare.

crepòn (aum. di crëp), s. m., I 245, IV 28, XIII 18.

crëš (crescere), v. a. n.; c. sû XVII 184 farsi grande.

crèsta (crista), s. f., I 340 cresta.

crestál (it. cristallo), s. m., I 151, 329.

crestián-a (christianus), s. m., I, 496, 530, 584, VI 23, 38, XIV 268, XXII 77 amante; VI 47, XIV 306, XVII 190, XX 36 uomo; cristiano XV 79; cfr. Ascoli, S. L. p. 10, 59.

crëta (credita), s. f., credenza, fede; avëi c. a valc XVI 41 essere incapriccito di qc.; cfr. Ascoli, S. L. p. 99.

cri, kirí (quaerere), v. a., pres. kīr I 365, kīres I 336, kīr I 8 — criòn, crīs XVIII 14 kiris XVIII 49, kīr I 437; imperat. kīr — pl. crídĕ, kirídĕ I 303; fut. kiriará o criará; imperf. kirī crī I 22 (3. sg.), sog. cris kiris XIV 482 (3. pl.); p. pf. cri(t) III 32 — ida XV 3, kirí IV 39 — ída I 11; ger. kirían II 7; cfr. inoltre VIII 70, IX 51, XIV 286, 536; la c. I 520 andar in cerca di zuffe; cri sû valc III 32 andar in traccia di qc.

criánza (creantia), s. f., I 209, XIV 239, XV 138, XVI 78 belle maniere.

criè (creare), v. a., pres. sg. criëiĕ — pl. criòn (cfr. abitè), VII 48 creare.

crígna (Schneller p. 231), s. f., XIV 432, 438 canaletto tra il granajo e la stalla, pel quale si getta il fieno.

crist, s. m., XII 42, 45 crocifisso; I 212, IX 39, XIV 154 bestemmia.

cróda (Lad. Idiom. p. 185), s. f., XIV 364 rocca.

crodèl-a (crudelis), agg., XIV 631, XVII 374 crudele.

croziè (it. crucciare), v. a. r., pres. sg. croziëiĕ — pl. croziòn (cfr. abitè); I 335.

crúdĕ-crúdia (it. crudo), agg., XVII 328 insensibile, spietato.

crûž (crucem), s. f., XV 5 croce; I 21 affanno, tormento.

cû (culus), s. m. IX 23; dĕ piz e dĕ c. XIX 96 a scavezzacollo.

cụcĕ-cụcena (Ascoli, S. L. p. 247, 402, 411), agg., I 456, XII 86, 110, 122, XV 47, 48, 107, XXII 90 rosso.

cúco (it. cucco), s. m., XVI 28.

cụgĕ, cụš (coquere), v. a. n., pres. sg. cụš — pl. cožòn, p. pf. cụt-a; XIV 120 cuocere.

cûlt (it. culto), s. m., XXII 83.

cûna (cunae), s. f., I 93 culla.

cụr (cor), s. m., I 21, 426, 567 cuore; dĕ c. XVII 369 di cuore; c. dĕ sas XXII 78 cuore di smalto; zĕnza c. XXII 105 insensibile; cfr. Ascoli, S. L. p. 142.

cûrt-a (curtus), agg., corto I 30, 144; vgl. Meyer-Lübke, Gramm. p. 72.

Da, dad (de-ad), prepos.; indica la maniera I 15, 94, 96, la qualità I 211, 259, 296, 362, 373, 521, la destinazione I 347, la causa I 35, la modalità VIII 33, il tempo I 4, 22, 271, 496, 699, 706, lo scostamento I 7, il luogo XII 54, 77, la conseguenza I 521; si usa col verbo passivo I 6.

dagnòra (de-ad-omnis-hora), avv., I 18, 248, 269, XVI 113, XVIII 182 sempre.

daidè (de-aiutare), v. a., VIII 32, 35, 57, XX 60, XXI 31, 34 ajutare, essere alla mano.

dan (de-ante), prepos. cui tiene dietro per lo più „da“; I 34, 36, 38, XII 158; d. da dût' III 5, XIII 23 più d'ogni altro; d. dal dût XIII 23 innanzi tutto: XIV 403 alla testa di; XVII 354 in presenza di.

dan (damnum, n non è nasale), s. m., IV 23, XIV 719, XV 50, XVIII 148, XX 40 danno; pl. dans e dagns.

dané (damnare), v. a. r., IV 24 dannare.

danfóra (de-ante-foras), avv., avanti, innanzi; gi d. XIV 223, 710, XVII 67 andar innanzi, precedere; gi d. còl bon éžémpio XIV 449 dar il buon esempio.

dant (de-ante), avv., I 116, 137, 183 davanti; d. e dŏ I 309 davanti e dietro, da tutte le parti.

dantīr (de-ante-heri), avv., l'altro giorno; cfr. Ascoli, S. L. p. 357 n.

daorí (de-aperire) XIV 179, v. a.; pres. déorĕ, déores VII 26, déora I 545, XIV 616 — daoriòn, daorís, déora XIV 615; imperat. sg. déora I 540 — pl. daorídĕ; fut. daoriará; p. pf. da(v)ért-a I 420, XVIII 137, e daorí-ída XIV 22; cfr. Ascoli, S. L. p. 60, Gartner, Raetor. Gram. p. 148.

dáscia (Lad. Idiome p. 188, Schneller p. 137, Ascoli, S. L. p. 291 n., 316 n.), s. f., I 384 frasche; XIV 78, IX 51 ramoscello di pino; bósc da d. XXII 3 selva di conifere.

datrái (de-ad-tractus), avv., I 393, 435, 709, VII 15, VIII 48, XVI 14 alle volte.

davagnè, vadagnè (Diez I. guadagnare), v. a. n., V 16, XIV 647 rimaner al di sopra.

daz (it. dazio), s. m., XVIII 220.

dĕ, prepos. che di sovente sta dopo un nome sost. od agg. sostantivato,

onde mettere in maggior rilievo l'idea contenuta nel nome stesso; I 337: cfr. Tobler, Vermischte Beiträge zur franz. Gramm. p. 113.

dé (dare) I 347, v. a.; pres. ind. dá, dás VII 25, dá I 69, 517, 484, dòn, dès, dá I 393, 612; sogg. dáiĕ (influenza del sogg. di avëi, savëi), dáies, dáiĕ V 24, dònṣĕ (damus nos), dèṣĕ (datis vos), dáiĕ; cfr. Mussafia, Mittheil. aus rom. Handschr. p. 23; ma anche dī, dīs, dī, dònṣĕ, dèṣĕ, dī (influenza del sogg. del verbo èster); e come il verbo „èster« oltre sī, sīs, sī fa nel sogg. anche sibĕ, così abbiamo pure díbĕ, dibes, dibĕ, dònṣĕ, dèṣĕ, dibĕ; imperf. ind. déva I 633 (3. ps.) dĕ́ I 20, 30, sog. g. dès; fut. dará; imperat. dá XVII 161, dèdĕ XVI 7; p. pf. dé-dáda VII 58, XIV 211; ger. dan XIV 54; d. na odláda I 30, 69, 393, 484 dare un'occhiata; sĕ la d. bona I 347, 518 darsi bel tempo; d. sëgn V 7 tradirsi; ël dá sorëdl IV 10 fa sole; d. cont dĕ valc V 26 render conto di qc.; l tëmp dá sû VIII 62 il tempo si rifa; la lùna dá tlér XXI 102 la luna è chiara; nin (non inde) d. nía dĕ valc XII 23 non far conto di qc.; d. na bona dáda a na botília XIV 54 far una buona tirata; ti d. da sën a valc XX 86 lavorar con zelo; ël sĕ dá XVII 238 è convenevole; sĕ d. al bal XII 91 darsi al ballo.

debít (debítum), s. m., èster d. a valg. XVII 354 dovere a qu.

dèbl-a (it. debole), agg., XVI 125.

decoraziòn (it. decorazione), s. f., ciafé d. XVII 217 essere decorato.

decoré (decorare), v. a. XVIII 176.

defèt (it. difetto), s. m., XVIII 58, 160, 194.

dëgn-a (dignus), agg., XIII 12 degno.

degòrĕ (Diez II. rigole), anche regòrĕ, v. n., XIV 304, XXII 154 (degòrles-degòr-ëles) gocciolare.

degûn-a (Zeitschr. f. rom. Philol. III 3), sost. ed agg., I 225, 231, 689, XVI 88 nessuno.

delicát-a (it. delicato), agg., X 15.

denan(t) (de-in-ante), avv., I 290 per l'addietro; d. kĕ, cong. prima che.

depëngĕ (depingere), v. a., p. pf. depënt-a; XVII 96 dipingere.

dërt-a (Mussafia, Nordit. M. dreto), agg., retto, giusto; I 185 valente; I 561 conforme al vero; fa d. XVII 167 far bene; bī dërt', no stórt' XVII 364 eretti a piombo; jù d. I 629 ingiù in retta linea; I 599 sincero; na dërta chiacia I 629 una bella caccia; XXII 32 forte; scèc ël è d. XII 84 come è giusto; a dërta sù I 258, XII 140 ritto; l dërt XIV 378 il giusto; a dërta I 116, 119 a destra; in dërt I 600, XVI 111 in linea retta; avv. dër, precedendo un agg. n'esprime il superl. I 46, 63, 257, 474, VIII 66.

dertûra (directura), s. f., non si usa che in certe espressioni, come: fa in d., far come conviensi, èster in d., andar bene: IX 28, XIV 149, XIX 53.

dës (debuissem), senza infinito; v. n.; pres. ind. dës I 399 dësa I 216, dëses, dës dësa, dèsen, dèses, dës dësa; ugualmente nel sogg. (non come dice

Gartner dësi, il che è forma inversa dell'indic.: dës-i(û) = debuissem ego) tranne nella 3. sg. e pl., ove abbiamo dësë; imperf. dóva, o dő; negli altri tempi si usa invece „mesëi"; I 216, 399, 549, V 24, XIV 207, XVI 22, XVII 150, 182, XVIII 241; XVII 192, dovere, si dice che; cfr. Mussafia, Monum. ant. 219, Gartner, Raetor. Gramm. p. 107.

descedé (de-excitare), v. a. r.; pres. sg. descëdë — pl. descedòn; XII 165, XIV 345 risvegliare; XII 135 eccitare; I 216 metter in campo; së d. XVII 91 risvegliarsi; cfr. Mussafia, Nordit. M. desià.

desdrû, desdrûgë (it. distruggere), v. a., pres. sg. desdrúgë desdrûš — pl. desdrogeòn, p. pf. desdrût-a; I 228, XX 136 distruggere.

deṣëna (it. dozzina), s. f., VIII 4, XIV 114.

desené (de- aat. sin), v. a. r., pres. sg. desënë -- pl. desenòn; XIV 68, 117 adirare, irritare.

desenûs-òṣa, agg., I 382, XII 128, 152 irascibile, stizzoso.

desfá (de-ex-facere), v. a., disfare; d. comûn XX 41 levar la seduta comunale.

desfarënzia (differentia), s. f., XII 94 differenza.

desfarenziè, v. a., pres. sg. desfarenziëië — pl. desfarenziòn (cfr. abitè), XIV 369 differenziare.

desfortonè (dis-fortuna), agg., I 59 sfortunato.

desliè (de-ex-ligare), v. a.; pres. sg. deslëië — pl. desliòn (cfr. abitè); XII 106 sligare, sciogliere.

desmentiè (de-ex-menticare), v. a. r., pres. sg. desmëntië — pl. desmentiòn; I 441, X 19 dimenticare.

dešonòr, s. m., XXI 24 disonore.

desparí (it. sparire), v. n., pres. sg. desparëš — pl. despariòn; p. pf. desparí e desparú; XII 167, 176.

desparti (de-ex-partire), v. a., pres. sg. despartëš — pl. despartiòn; XVI 113 separare.

despënsa (de-expensa), s. f., dispensa; së tó la d. I 483 sciogliersi (da qualche obbligo).

despensé, v. a., pres. sg. despënsë — pl. despensòn; I 273 dispensare.

despó (Ascoli, S. L. p. 497, Mussafia, Nordit. M. daspuò), avv., I 133, 547, XVII 57 poi, dopo; I 540 in questo caso.

despóst-a (it. disposto), agg., XXII 83.

desprigè (de-ex-pretiare), v. a., XIV 457, XVIII 74 sprezzare.

destaké (it. staccare), v. a.; paroles destacades XIV 308 parole sconnesse.

destënë (de-ex-tendere), v. a., pres. sg. destënë — pl. destenòn; p. pf. destenû-ûda; XIV 505, 518, 649, XV 134 stendere.

destloté (de-ex-glutus), v. a. r., I 200 pettinare.

destó (de-ex-tollere, v. tó), v. a. r., XVIII 36 distorre, distaccare.

destodè (Ascoli, S. L. p. 36, Mussafia, Nordit. M. distuare), v. a., pres. sg. destúdë — pl. destodòn; X 4, XIV 325 spegnere.

destoné (it. stonare), v. n., pres. sg. destonëië — pl. destonòn (cfr. abitè), I 376.

destorbè (it. disturbare), v. a., pres. sg. destúrbĕ — pl. destorbòn; XIV 117, 368 disturbare, stuzzicare.
destrá (de-ex-trahere, v. trá), v. a., XIV 667 distendere, XV 103 allungare.
desúra (de-supra), avv. sopra.
deventé (de-venire), v. n., pres. sg. devĕntĕ — pl. deventòn; I 59, 429, XII 171, XVII 137, 185 diventare, divenire.
devérs (de-versus), prep., I 42, 444, 686 verso.
deverti (it. divertire), v. a. r., pres. sg. devertĕš — pl. devertiòn; I 168, 322.
devertimĕnt, s. m., I 366 divertimento.
dezigĕ, deziš (it. decidere), v. a. n., I 579, XIV 242, XVII 160.
dezižion (it. decisione), s. f., XIV 26.
dí (dies), s. m., I 23, 271 giorno; dal d. XII 76 fra il giorno.
dī (diu), avv., I 77, 79, 91, 217, 266, 368, 531, 639, VIII 61, XIV 30, XVIII 224 lungo tempo.
di (dicere) XIV 625, v. a. n.; pres. ind. diš I 493, díges I 577, diš I 49, digeòn, digès XIX 61, diš III 23; sogg. dígĕ; imperf. digeóva VI 8, digeŏ I 61; fut. dirá XIV 5 digeará; imperat. di I 53, digèdĕ XIX 63; p. pf. dit I 428 -a I 277; ger. digean; I 160, 219, 221, 277, 428, 463, 539, 565, III 23 dire; I 500 significare.
diolán (Lad. Idiome 222), s. m., VII 6, 54, XVIII 195 grazie.
distenziòn (it. distinzione), s. f. XVII 197.
dlácia (glacies), s. f., I 112, 116 ghiaccio.
dlacé, v. a. n., I 117, 124 gelare.
dlaciòn, s. m., I 268, 700 ghiaccione.
dláșena (Lad. Idiome p. 200), s. f., I 161 mirtillo.
dlighè (de-liquare), v. a. n.; pres. dlèghĕ — pl. dligòn; I 297, VII 12, XIV 161, XVIII 40, 122, XXII 155 sciogliere, liquefare.
dlīža, dlīžia (ecclĕsia), s. f., I 601, XIII 55.
dlònc (de longus), avv., I 5, 110, 136, 202, 285, 341, 674, II 4 dappertutto; dlòn col gerundio corrisponde al francere en I 464, 523, II 12, III 10, 12, VI 9, VII 39, VIII 21, IX 20, XII 49, XIII 39, XIV 587; cfr. Ascoli, S. L. p. 203 n., 271.
dlòngia (de-longa), prep. I 27, 124, 300, 481 presso; avv. vicino, appresso, revè d. I 190, IX 54 avvicinarsi; cfr. Ascoli, S. L. p. 203 n.
dlotí (glutire), v. a. n., XIV 23 inghiottire: cfr. Ascoli, S. L. p. 109, 374 n., 383, 514, Mussafia, Monum. ant. 222.
dŏ, daó, davó (Ascoli, S. L. p. 60 num. 126b), avv. I 138 dietro; I 156, 661, 680, 689 dopo; III 27, XIV 761 più tardi; fa a la dŏ XVI 117 agire in conformità a; prep. XIV 29, XV 85, XXI 43, XVII 298 secondo.
dobliè (duplicare), v. a. r., pres. sg. dobliĕiĕ — pl. dobliòn (cfr. abitè); I 423 muvovere con morbidezza.
dobliús-òșa, agg. I 304 flessibile, pieghevole.
dodé (dolito), v. r., XVI 48 vergognarsi.

dòdeẑ (duodecim), num. I 175.
dòi-dûs (duo), num., I 117, 103; cfr. Meyer-Lübke, Gramm. p. 234.
domán (Ascoli, S. L. p. 472 n.), avv., I 629 dimani; s. m. e f., la d. II 13 lo spuntar del giorno; sù la d. X 17 di buon mattino; sûl d. XIV 386; da d. XXI 99 di buon mattino.
dònca (Diez I. dunque), cong., I 451, 574, XIV 143, XVII 138.
dorè (durare), v. a. n., pres. sg. dúrĕ — pl. doròn; durare, sopportare; I 91, VI 57, XV 129, XIX 114.
dormí (dormire), v. n., pres. sg. dórm(ĕ) — pl. dormiòn; I 3.
dotòr (it. dottore), s. m., XIV 597 medico.
dramé (de-ramus), v. a., diramare; fig. XIV 489, XVII 28 percuotere.
dúbĕ (it. dubbio), s. m., XIV 658.
dúlĕ (Lad. Idiome p. 203), s. m., IX 55 gufo.
dùr-a (durus), agg., XIV 400 grave; I 238 duro di cuore.
dût-a (Ascoli, S. L. p. 336, 371, 398, 445, 526), agg. I 4, VII 47: sûra d. I 201 dappertutto; in dût' XII 139 tutti assieme; in dût XIV 203 in somma; dĕ les dútes XX 7 ogni sforzo: avv. I, 122, 165, X 13 totalmente; I 443, XVI 92 affatto; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 127, 354.

Éa, ē, pl. ēs (apis), s. f., I 379, VIII 28 ape; cfr. Wölflin, Arch. II 242.
édelweis (ted.), s. m., VIII 20 stelle di montagna.
èdma (hebdomas), s. f., XVI 11 settimana; cfr. Mussafia, Nordit. M. dómada.
éfèt (it. effetto), s. m., XVIII 57.
èga, pl. èghes (Ascoli, S. L. p. 300 n., 347, 360, 376, 381, 383, 414, 510 n.), s. f., I 151, 289, 607, XI 6 acqua; èga dĕ vita I 387, XIV 43, 347 acquavite; l'èga kĕ brûža XIII 44 acquavite.
ël, pl. ëi (ille), pron. pers. m.; uomo I 245, XII 117, XVI 19; cfr. Ascoli, S. L. p. 57 n.
ëla (illa), pron. pers. fem.; donna I 396, 486, IX 12, XII 74, 113, XIV 265 XVI 19, XVII 77, XXII 24.
ĕn (inde), pron., innanzi a consonante, nĕ innanzi a vocale, XIV 48 ne.
ergobándo (Mussafia, Nordit. M. arcombè), s. m., XIV 726 arco celeste.
érma (arma), s. f., XIV 145 arma; gi sòt a l'e. VI 16 andar a starsene sotto l'arme.
érmo, mérmo (marmor), s. m., XVII 73, 85 marmo.
ér(t) (ted. hart), avv., contrario; valc mĕ vëgn ér sùra I 264, XIV 99 mi dura fatica; aspeté ért val XII 19 non veder l'ora che; XIX 106 difficile.
ért (ars), s. m., XII 148, XIII 49, XV 4, XVI 38, 74, 87, XVII 312, XVIII, 175 mestiere.
ërt-a (érectum), agg., I 100, 105, 120, 136, 659, XIV 432 erto, ripido.
ežaminè (it. esaminare), v. a., I 29.
(v)èster (essere), v. ausil.; pres. ind. sòn (sònṣi = sumus ego) I 251, 357, 461, ès I 102, è (èl = è ël) I 50, 192, XIV 757 (èla = è ëla), sòn I

241, sès V 21, è (èṣi = è-s-ëi: cfr. Gartner, Raetor. Gramm. p. 122) X 15, XIV 451, 648, XVII 32; sogg. sī sibĕ XIX 59, sīs sibes I 251, sī sibĕ I 100, 234, 561, sònṣĕ (sumus nos), sèṣĕ (estis vos), sī sibĕ XIV 29, 266; imperf. ind. éva ē, éves ēs, éva ē I 193, 290, XVIII 245, éven ēn, éves ēs, éva ē I 6, IV 13, VIII 58, oppure fóva fő (da fui sotto l'influenza dell'imperf. della sec. conj.) I 555, fóves fős, fóva fő I 194, I 43 (fóvel = fova ël), 25, fóven főn, fóves fős, fóva fő I 155 (fóvi = fova ëi), 163, 165 fői (fő ëi); sog. fòs fòssa, fòsses I 238, fòs VI 56 fòssa I 68, fòssen, fòsses, fòssa I 503 fòs I 382; fut. sará, sarás XIX 53, sará (sarála = sará ëla) I 186, 132, 577, saròn, sarès, sará XVIII 71; p. pf. sté I 187 -áda, pl. sta I 248 -ádes; cfr. Gartner, Raetor. Gram. p. 150; èster per XVIII 240, essere in procinto di; in mal èster XII 173 in cattivo stato.

étérn-a (it. eterno), agg. XVI 141.

Fa (facere), v. a., I 4; pres. ind. féž (fégi = féž i) I 274, 349, 362, féges I 332, 352, féž I 68, fageòn, fagès, féž I 72, 463; sog. fégĕ, féges, fégĕ I 364, 430, fageònṣĕ, fagèṣĕ, fégĕ; imperf. fageőva fageő, fageóves fageős, fageóva fageő I 206, fageóven fageőn, fageóves, fageóva I 385 fageő; sog. fagès fagèssa, fagèsses, fagèssa I 306 fagès XVIII 213; fut. fará XIX 57, farás XIX 56, fará XX 77; imperat. fa, 1 pl. fageòndĕ (influenza della sec. pl.) I 629, fagèdĕ I 57; p. pf. fat I 53, pl. fat', fem. fata I 278 -fates; ger. fagean I 178; f. mòstra I 191 far sembiante di; f. bon I 298, XIV 659 far pro, essere vantaggioso; n' avëi nia da f. con valg. VIII 9 non aver che fare con qu.; f. la vižita XIII 6 passar gli esami; f. l bèl a valg. XVI 75 accarezzare qu.; f. na fin a valg. XIV 377 finirla con qu.; fa saltades XIV 741 saltare, spiccar salti; f. itĕ XVII 169 involgere.

fadía (Ascoli, S. L. p. 91, Mussafia, Monum. ant. 221), s. f., I 156, 590, 662, VIII 54 fatica; paiè la f. XVIII 110 essere prezzo d'opera.

fagót (it. fagotto), s. m., XVII 169 pacchetto.

fal (fallere), s. m., fallo; I 188, XVIII 3, 170.

fálda (aat. falt), s. f. XXII 156 piega, falda.

falé (fallere), v. a. n. r., I 345, 417, XIV 359 mancare; f. la chiaṣa VI 60 sbagliarsi di casa; XIV 180 andar male, mancare.

falz-a (falsus), agg., I 248, IX 52 falso, astuto.

famëi (famelicus), s. m., XI 11, XV 27, XVII 383, XX 6 pastore.

fána (ted. Pfanne), s. f., I 414 padella.

fancèla (in-fanticella), s. f., VIII 37, XIV 178, 169, XVII 94, XXI 49 serva.

fant (in-fans), s. m., VIII 60, XIV 169, XXII 9 servo; gran f. XVI 13 il capo de' servi; XVII 5, XXI 45.

fanúcia (dim. di fana), s. f., XIV 159, XXII 22.

fáscia (fascia), s. f., XXII 5 fascia, cintura.

fat (factum), s. m., atto, azione; bī fat' XVII 227 gesta; sùl f. XX 42 in sul fatto.

fáva, fā, pl. faves, fās (faba), s. f., XVIII 48 fava.

favá (fabarius), s. m., XVIII 48 tavolato per accatastare le fave.

fazorèl, pl. -ī (Diez II. fazzuolo), s. m. XII 101 fazzoletto.

fedèl-a (it. fedele), agg. XVII 108, 163, XXII 11.

fení (finire), v. a. n. r., pres. sg. fenëš — pl. feniòn; finire; ëla è fenida comé (con mé) XX 126 sono un uomo perduto.

féor (faber), s. m., XIV 163 fabbro.

fér (ferrum), s. m., VIII 45, XVIII 176 ferro.

ferdúra (frigidura), s. f., XIV 345 gran freddo.

ferladú (flagellator), s. m., XVII 265 trebbiatore.

ferlé, frelé (flagellare), v. a. n., pres. sg. frél(ĕ)- ferlòn; XVI 15, XVII 271, XIX 147, XXI 95 trebbiare, abbattere, flagellare; cfr. Mussafia, Nordit. M. flegél.

fermé, fremé (firmare), v. a. n. r., I 31, 32, 85, 144, 300, 301, 490, 660, XIV 237, XVII 56 fermare, arrestare, ritenere; fermada I 643, XVII 19, 57; pres. sg. frëm(ĕ) — pl. fermòn; cfr. Ascoli, S. L. p. 398 n.

festídĕ (fastidium), s. m., cura XXI 101; avëi f. dĕ v. V 9 aver cura di qc.; VII 52 affanno; sĕ tó f. XVII 382 prendersi cura; tó l f. sùra sé XX 63 rendersi risponsabile di qc.

festodiè, v. n. r., pres. sg. festodiëiĕ — pl. festodiòn (cfr. abitè) XIX 47 prendersi cura.

fèter-fètra (aat. faeddr), agg., XII 132, XVI 24, 120, XVII 282 singolare, strano, stravagante.

fezúra (fissura), s. f., VII 63, XIV 23 fessura, burrone.

fi, pl. fis (filius), s. m., XIV 510.

fi, pl. fis (filum), s. m., XVI 83 refe.

fía (filia), s. f., XVII 286 figlia.

fichiè (Ascoli, S. L. p. 74 n.), v. a., XIV 442, 448, 614 trafiggere, ficcare.

fidè (fidès), v. r., s f. dĕ v. XIV 720 fidarsi di qu.

fin-a (finis), agg., accorto, prudente.

fin, s. f., fine, XIII 72 fine della vita; dĕ f. XVII 258 appieno.

finè (finis), v. a. n. r., finire; fináda I 219, VIII 50, XIV 25 fine; nia nĕ fina I 438 non c'è fine.

finëza, s. f., XXII 12 cortesia.

finta (fingere), s. f., XIV 553 finzione.

fíora, fíoria (febrilia), s. f., XXII 126 febbre.

fit-a (Ascoli, Arch. II 2, 286), agg., na odláda fita I 24, 484 uno sguardo fisso; l'oedl fit I 450, VII 19, pl. i oedli fit' I 28.

fit (Zeitschr. f. rom. Philol. I 4, 519), s. m., XVIII 112, 126, 228 fitto, interesse.

flagièl (flagellum), s. m., XVI 141, XVII 150, 210 flagello, massa.

fláscia (ted. Flasche), s. f., XIV 46 fiasco, bottiglia.

flastré (ted. pflastern), v. a., pres. sg. flastrëič — pl. flastròn (cfr. abitè); I 642 inselciare.

flè (flatus), s. m., I 646, XIV 301 fiato; trá l f. XVII 360 respirare.

flinc (aat. fincho), s. m., IX 49, X 18, XVI 28, XVII 208 fringuello; la consonante l si spiega dall' influenza dell' ital. fringuello, r = l.

flụ (flos), s. f., VII 30, 50, XI 8 fiore.

fogína (Mussafia, Monum. ant. 221), s. f., I 418, XIV 163 officina.

fognè (cfr. it. fogna), anche sfrognè (furca-furconare), v. n., pres. sg. fügně — pl. fognòn; XXII 65 fruconare, sfruconare.

föia (folium), s. f., XIII 59 foglia.

fòla (it. folla), s. f., I 334, XII 135.

fomè (fumus), v. n. a.; pres. sg. fúmě — pl. fomòn; fomáda I 180, 182; XIV 382 sparo.

fòmena (Meyer-Lübke, Gramm. p. 114), s. f. XVII 93, 145, 309 moglie.

fònc (fungus), s. m., XVII 188 fungo.

fònz (Ascoli, S. L. p. 63), s. m., XVII 266, XVIII 214, 250 suolo, pavimento.

fóra (foras), avv. fuori; prep. a, verso; fóra dě, fuori di.

forcèla (furca), s. f. I 133 forcatura.

foré (forare), v. a. n.; XIV 423, 490, 602, XV 130 forare; fig. IV 19 aizzare, stuzzicare.

forèst (forestis), s. m., I 33, 342 forestiero; agg. I 205; cfr. Ascoli, S. L. p. 484—7 per la forma forestír.

forment (frumentum), s. m., XVIII 230 frumento.

forní (Diez I. fornire), v. a., pres. sg. fornëš — pl. forniòn; I 130, XIV 663, XVII 234 fornire.

fóš, fórši (Ascoli, S. L. p. 379 n.), avv., I 335, 488, X 29 forse.

fósa (fossa), s. f., X 9, XXII 173 tomba.

fòsc-fòscia (fuscus, Ascoli, S. L. p. 370 n.), agg. I 78, 81, 203, 319, II 9, XIV 555 nero; la scóla fòscia XIII 5, XIX 129, 136 la scuola di negromanzia; odéi fòsc XII 73 l' offuscarsi degli occhi.

fosé, pl. fosá (fossatum), s. m., I 9, XIII 18 fosso, stretta, gola.

fracacé (it. fracassare), v. a., pres. sg. fracacëič —pl. fracaciòn (cfr. abitè); XIV 522.

fránco-a (it. franco), agg., XII 174 libero.

frankéza (it. franchezza), s. f., I 97; dût f. VII 34 pieno d' ingenuità.

frat (fracidus), fem. fráda, agg., VIII 40, X 11 marcio; XVIII 136, XXI 78 pigro; cfr. Ascoli, S. L. p. 370 n.

frëit-da (Ascoli, S. L. p. 20, 84 n., 174, Meyer-Lübke, Gramm. p. 64), agg., III 7, VIII 50, X 15 freddo.

frèl, pl. frī (Ascoli, S. L. p. 284 n., 304, 348, 383, 486), s. m., XVII 265, 267 trebbia.

frelament, s. m., XVII 270 trebbiatura.

frëm-a (firmus), agg.; meṣorè f. I 184 aggiustar bene il colpo; chiaré f. I 443; XV 111 quieto.

frësc-fréscia (aat. frisc, Ascoli, S. L, p. 370 n.), agg., I 152 fresco, rigoglioso; nëi fréscia XIV 224 neve caduta di fresco; XIV 336, XVII 54 freschetto.

frída (ferita), soltanto nella frase: gni a frida IX 28, XIV 742 venir a capo con qc.; cfr. Ascoli, S. L. p. 21.

fringòn (?), s. m., XIV 610 forca di ferro a manico molto lungo.

friš-a (Diez I. fregio), agg. XII 116 screziato.

frogoré (focus), s. m., VIII 57, X 22 focolare.

front (frons), s. m. e f., I 329, XX 22 fronte.

frût (it. frutto), s. m., XXII 162 frutto, effetto.

fûc (Ascoli, S. L. p. 27, 494; P. Meyer, Mém. de la Soc. de Ling. I 147), s. m., I 10, XIX 123, 133 fuoco.

fụm (fumus), s. m., I 706 fumo.

fụm (funis, Ascoli, S. L. p. 291, 328, 361, 369 n., 401) s. f., XVI 111 fune.

fúra (aat. fuora), s. f., XIV 75, 743 rumore, chiasso.

fûrchia (furca), s. f., VIII 63, XIV 149, 197 forca; cfr. Meyer-Lübke, Gramm. p. 135.

fûria (it. furia), s. f., I 714, XIV 191, 594, XIX 125 furia; véra e f. XIV 138 guerra accanita.

Gábia (it. gabbia), s. f., tegni tĕ g. XVI 144 raffrenare.

gaiért-da (Diez I. gagliardo), agg. XV 91.

galûč (gallus), s. m. invar., IV 8, XVI 40 pollastro.

gáoźa (it. causa), s. f., I 692, XII 55, XIV 14, XXI 91 causa, ragione.

gaožiòn (occasio, per influenza di gáoša), s. f., XIII 55 occasione.

gemé (gemere), v. n., pres. sg. gḗmĕ — pl. gemòn; XIV 166, XIX 120 sospirare, gemere.

gënt (gens), s. f., gente; g. da mont I 116 falciatori di montagna; g. dĕ la planûra I 236 gente che abita la pianura.

gentíl-a (gentilis), agg., I 154, XII 86 tenero, molle, morbido.

ghél-a (aat. gelo), agg., VIII 20, XIV 254, XVII 128, 339, XX 106 giallo.

gherlánda (Diez I. ghirlanda), s. f., XX 118, 143.

gi (de-ire; Ascoli, S. L. p. 346, 349, 382, 443, 445, 482, 494, 518—9 n., Gartner, Raetor. Gramm. p. 159) I 105, v. n.; pres. ind. vadĕ XVIII 227 vai (= vadĕ i) XVIII 228, vas VI 11, va I 96, 299 (val = va ël), 104 (vala = va ëla), geòn, gis, va I 515 (vai = va ëi); sog. vádĕ, vádes, vádĕ XX 103, geòņșĕ, gíșĕ, vádĕ XIV 285, oppure per influenza di avëi: váiĕ, váies, váiĕ XVII 96; imperf. gíva gī, gíves gis, giva gī XXI 30, given gīn, gives gīs, gíva I 386 gī 533; sog. gis XII 27 gissa XIV 66; fut. geará XVII 173; imperat. va I 265, 1 pl. geòndĕ, 2 gídĕ; p. pf. geût, pl. geût' o geûs, XVIII 229, fem. geûda I 510, pl. geúdes; ger. geán I 133, II 22; gi jû I 135 scendere; gi sû I 143 salire; [illegible] rodán I 171 muoversi in giro; gi in tóc' I 172 spezzarsi; g. a fení I 174 andar a finire; ëla ti fòs geûda bëgn I 510 avrebbe meritato; gi

bëgn (parlandosi d' una veste) I 308 andar bene; có vála (= va ëla)? I 331 come va? gi in (ad in) fụm I 706, VIII 44 andar in fumo; gi a dë noet I 533, XVII 98 essere nottivago; sen gi I 515 andarsene; gi a mont VIII 35 andar in montagna; gi dő a valc XII 69 andar in traccia di qc.: ëla va dë la vita XIV 66 si tratta della vita; gi in malóra I 96 andarsene, sparire; XIV 90 andar in malora; gi per strada XVII 85 viaggiare: gi a pè XIX 141 andar a piedi; gi e gni XIX 139 andata e ritorno; gi dërt XX 50 andar direttamente.

giál, pl. giái (gallus), s. m., I 340 gallo, pollastro.

giáma (Diez I. gamba), s. f., I 137, 204, XIV 431, 540, XIX 93.

gian (eccu' iam? cfr. Gartner, Raetor. Gramm. p. 19, 43), avv., I 2, 18, 324, 342, 416, 708, IV 29, VII 51, XVII 189 volentieri.

giaolòn, diaolòn, pl. dialòni, giaolòni (Lad. Idiome p. 221), s. m., XII 155 menta piperita.

giaióra (gracula, per influenza di »gial«), s. f., I 162 specie di gazza.

giarína (gallina), s. f., I 526 gallina; XXII 181 pernice bianca; fig. m. I 87 codardo.

giavé (cavare), v. a. n., XVI 110, XVIII 89 scavare; g. itë XVI 57 infossare; XVIII 69 sotterrare.

ginažio (it. ginnasio), s. m., XVIII 167.

gni (venire) III 6, v. n., pres. ind. vëgn(ë), vĕ́gnes, vĕ́gn(ë) I 166, 264 (vëgnel = vëgn ël), gnòn, gnīs, vĕ́gn(ë), XVIII 246; sog. vëgnë, vĕ́gnes, vĕ́gnë XXII 119, gnònṣë, gníṣë, vĕ́gnë; imperf. gniva I 688, XIV 479 gnī XVII 100, XIV 560; sog. gnis IV 33, XVIII 56 gnissa; fut. gnará, gnarás, gnará I 270, III 18; imperat. vi, gnídë XIV 143; p. pf. gnù(t) III 2, IV 40, XIII 72 — gnùda I 485, pl. gnùt' XII 167 gnùs, gnùdes; ger. gnan VI 45; cfr. Gartner, Raetor. Gramm. p. 160; Ascoli, S. L. p. 107; g. con na bèla I 619 regalarne una bella; ëla vĕ́gn(ë) a këles XIV 89 la cosa arriva a tal punto da; g. jù XIX 165 smontare.

góbë-a (gubbus), agg., X 10, XIII 72 gobbo.

gódë (gaudere), v. a. r., së la gódë I 156 darsi bel tempo; XIII 3, XV 10 godere, fruire, possedere; p. pf. godú-ùda, perciò la godùda I 696 contentezza.

gófa (Diez I. gaglioffo, Mussafia, Nordit. M. gajufar), s. f., VI 20, XIV 773, XX 147 saccoccia.

gòla (gula), s. f., XII 152 ghiottornia; fa la g. a valg. XVIII 70 destar la ghiottornia di qu., fig. far desiderare ardentemente I 667; avëi la g. a valc XVIII 110 desiderare qc.

golús-òṣa, agg., VII 12, XXI 55 ghiotto.

gònf (conflare), s. m. invar., VIII 53 fossa piena di neve, neviera.

gonfedamĕ́nt, s. m., VIII 5 nevischio; perciò il verbo

gonfedé, v. n., pres. sg. gonfedéia (cfr. abitè); I 707, 711, VIII 50; gonfedada alta I 711; cfr. Tobler, Verm. Beitr. p. 62.

gonót (aat. ginôto), avv., I 45, 243, 255, 490 sovente.

gormél (gremium), s. m., I 311, XVII 103, 111 grembiale; cfr. Ascoli, S. L. p. 372, 504; Mussafia, Nordit. M. gremio.

gorò̀n (corium? gr. chorion, da cui it. còrion e còrio „nome della membrana esterna che contiene il feto nell' utero"), s. m., bráia dĕ g. XII 119 calzoni di cuojo.

gót (guttus), s. m., I 448, 462, XVIII 188 bicchiere, gotto.

goté (gutta), v. n., XV 21 gocciolare.

gracedé (crocitare), v. n., XIV 770 gracidare; cfr. Meyer-Lübke, Gramm. p. 353; pres. sg. gracedḗiĕ — pl. gracedò̀n (cfr. abitè).

gracenamḗnt (ted. krachen), s. m., IV 41 fracasso.

gracené, v. n., pres. sg. gracenḗiĕ — pl. gracenò̀n (cfr. abitè); I 84 far fracasso, scricchiare.

gram-a (it. gramo), agg., X 23.

gran-a (grandis), agg., I 72, 84: cfr. Lad. Idiome p. 91; gënt a l' in grana XII 60 persone di alto rango; ëla mĕ sá grana I 624 mi sembra cosa incredibile; avv. granmḗnter I 369.

granára (Ascoli, S. L. p. 368 n., 371 n.), s. f., XII 130, XXII 32 scopa.

granáta (Lad. Idiome p. 224), s. f., I 394 mirtillo rosso.

granèl, pl. granı́ (granum), s, m., XVII 268 granellino.

granížora (granum), s. f., I 90, XXII 139 granello di grandine.

grif (aat. grîfan), s. m. invar., I 655 ferri a punte, affinchè non si sdruccioli sul ghiaccio.

griš-a (mat. grîs), agg., I 197, XII 113, 114, XIV 181, XVII 392, XXII 156 grigio.

grò-gròia (aat. gerob), agg., I 421, VI 19, XII 43 scabroso, rozzo, cfr. Mussafia, Sitz. d. W. Akad. 46, 219 crojo, Meyer-Lübke, Gramm. p. 44.

gròta (it. grotta), s. f., XV 19.

grum (grumus), s. m., XV 108, XVII 189, XVIII 12, XXII 49 grumo, massa, fila.

guánt (Diez I. guanto, Ascoli, S. L. p. 369 n.), s. m., XII 95, 118, XVII 233, XVIII 107, 236, XXII 156 abito.

guardián (it. guardiano), s. m., V 25.

gücer (ted. Kutscher), s. m., XIX 130, 156 cocchiere.

guér (gubernum), s. m., governo, cura, maneggio; fa l g. a valg. XVII 179 assistere un ammalato; XXI 101 prendersi cura.

guira (aat. ġeweri) I 51, diritto di pascolo; taglia pel medesimo.

gûsto (it. gusto), s. m., XVII 290.

l 1) (ego) forma atona; 2) articolo plur. masch.; 3) dativo del pron. pers. di terza pers. m. e fem.; 4) accus. del pron. pers. di terza pers. m. pl.

ía (via), avv., cër[ía I 152 tutt' attorno; ía per I 516 lì per; ía e ca I 543 qua e là; in ía, in là; sûra ía II 6 lì sopra; ía dṓ XII 111 di dietro;

ía per téra XIV 676 lí sulla terra; unito ad un verbo corrisponde all' italiano »via«, al tedesco „weg«.

iádĕ (Ascoli, S. L. p. 77, 108), s. m., pl. iádi e iádeš; ten i. XII 51 di repente; n i. I 270, XIV 469 una volta; n i. o l'ater XIV 771 una volta o l'altra; sú l'iádĕ XIII 24 durante il viaggio.

iágher, pl. iágri (ted. Jäger), s. m., cacciatore.

idéa (it. idea), s. f., XIX 50, XII 150 idéa, intenzione.

iéna (it. iena), s. f., XIX 76.

ignó (in-nec-ubi), avv., I 171 in nessun luogo.

il = i (illi, illis) + l (illum, illud).

ịló, da iló (Mussafia, Rom. II 119, 34), avv., lì.

ilominè (inluminare), v. a. n., pres. sg. ilominḗiĕ — pl. ilominòn (cfr. abitè), X 29, XV 47 rischiarare.

imbasté (Diez I. basto), soltanto nella frase s'imb. l'an (animus) dĕ XIX 182 credersi capace di.

imortál-a (it. immortale), agg., XIV 213.

impè, in pè (in-pes), prep., I 227, 609, XIII 11, XIV 162 invece; sost. sté i. I 606, XVIII 101 restar in piedi, salté sú i. I 34 sobbalzare; cfr. Ascoli, S. L. p. 534.

impermḗt(ĕ) (in-promittere), v. a., XXI 21 promettere; s'i. XXII 176 sperare, promettersi; pres. sg. impermḗt(ĕ) — pl. impermetòn; p. pf. impermetú-úda.

impianté (it. impiantare), v. a., pres. sg. impiántĕ, ed impiantḗiĕ, pl. impiantòn; i. la béga IV 34, XIV 675 incominciar la bega.

impiè (Mussafia, Nordit. M. impiar), v. a. r., pres. impḗiĕ — pl. impiòn (cfr. abitè); X 5, XX 81 accendere.

implì, implenì (implere, in-plenus), v. a., pres. sg. implĕš, implenḗš — pl. impliòn, impleniòn; XII 92, XIV 768, XVIII 207.

impó (Mussafia, Nordit. M. ampo'), avv., I 99, 420, 626 tuttavia.

impònt (in-punctum), avv., XVIII 75 appunto.

imponté (in-punctum), v. a. r., I 603, XVIII 54 puntellare; la i. con valg. I 520 misurarsi con qu.; XII 158 appoggiare; s'i. XIV 485 puntellare i piedi contro la terra.

imprèža (it. impresa), s. f., XVI 24.

(da) impró (de-ad-in-prope), avv., XII 16, XVII 79, XIX 27 vicino, presso.

imprònta (it. impronta), s. f., XXII 184.

inant (in-ante), avv., avanti; gi i. I 133 andar avanti; IV 40.

inaó, inṓ (Ascoli, S. L. p. 60, 61), avv., XIV 230, XV 141 indietro.

inaoș̀è (v. aoș̀è), v. a., XI 13 avvezzare.

incḗnĕ (incendere), v. n., VI 56 mordicare (di ferite), stizzire.

incḗr(c) (in-circa), avv. e prep., I 46 intorno; gi i. VIII 29, XVII 98 andar attorno; dút incḗrc XIV 706, XVI 117, XVII 291, XVIII 84 tutto attorno.

(da) incërá (de-ad-in-circa-ad), avv., VIII 48, XVII 274 distante (da un luogo).

incercené (in-circinare), v. a., pres. sg. incercenéiĕ — pl. incercenòn (cfr. abitè), XIV 127, 252, 638 circondare; cfr. Ascoli, S. L. p. 523.

ínch(iĕ), chi (Diez I. anche), cong., I 161, 167 anche; i. nĕ I 578 nè, I 658 neppure; cfr. Wölflın, Arch. II 241.

inciornì (v. ciûrn), v. a., XVII 255, 258, 275, 339 stordire: pres. sg. inciornḗš — pl. inciorniòn.

incochiè (inculcare), v. r., XVI 70, 71 propr. calcar entro, usasi per indicare una specie di dolore, che si sente nelle gambe dopo una corsa in giù per un pendio.

incómper-pra (it. ingombro), agg., I 410, XII 89 goffo, sgraziato.

incrḗna (Mussafia, Nordit. M. 202³, Beiträge zur Ethnologie von Ostladinien p. 36), s. f., XXII 59 rocca dentata.

increpé (v. crëp), v. r., XVIII 92, smarrirsi in mezzo ad una rupe in modo da non potar andar più nè avanti nè indietro; pres. sing. increpḗiĕ — pl. increpòn (cfr. abitè).

incrḗš (in-crescere), v. impers., ël m' incrëscĕ XII 18 sono nostalgico.

incû (Mussafia, Nordit. M. ancuo, Foerster, Aiol, Gloss. enqui), avv., oggi; al dí da i. VIII 72 al giorno d' oggi.

indleté (in-delectare), v. imper., I 369, XII 68, XXII 22 piace, diverte.

indesfidè, desfidè (in-de-ex-fidare), v. n., I 580 sfidare.

indiaolé-ada (in-diabolatus), agg., XIV 18, 474, 684 indiavolato, diabolico.

indṓ (in-de-avorso), avv., I 94, 95, 437, 473, III 31, XII 171, XIV 709 di bel nuovo; gni i. XIV 473, XIX 153 ritornare.

indobliè (v. dobliè), v. a., piegare; indobliádes IX 34 flessibili.

indoré (in-de-aurum), v. a., pres. sg. indorḗiĕ — pl. indoròn (cfr. abitè); VII 42, 47, XIV 331 dorare; XVIII 247 ricamare ad oro.

indós (in-dorsum), avv., XIII 28 addosso.

inḗnter (in-inter), avv. e prep., IX 21 frammezzo.

infetaziòn (it. infetto), s. f., XIV 690 infezione.

infidè (in-fidare), v. n., I 578, XIV 722 osare; s' i. al bas XXI 13 osare scendere al basso.

ingáli (in- ted. jählings), avv., XVII 153, 250, XIX 39, XXII 115 tutt' ad un tratto, finalmente.

ingiért (aat. gërno + t analogico: tért, ognért, ért), avv., VI 14, XVIII 117, XXII 30 di mala voglia.

ingignè (ingenium), v. a. r., I 182 preparare; i. pró XIV 157, XVIII 136 far de' preparativi; p. pf. XIV 287, XV 28, XXII 112 pronto.

ingombé (Diez I. combo, Rom. XVII 52, Zeitschr. f. roman. Phil. V 244, Meyer-Lübke, Gramm. p. 43), v. a. r., XVI 85 arroncigliarsi.

ingòrt e ingórt-dia (it. ingordo), agg., XVII 295, 494, XVIII 30.

ingrascé (in-crassus), v. a. r., XVIII 123 ingrassare.

ingravé (in-grava, Diez II. grève), v. a., XVIII 72 inghiajare.

ingromè (v. grụm), v. a. r., i. adụm XV 93 aggrumare.

injonedlé (in-geniculum), v. r., pres. sg. injonédlĕ — pl. injonedlòn; XIV 702, XV 81 inginocchiarsi.

injòngĕ (in-iungere), p. pf. injònt-a XIV 372 ingiunto.

inkín (it. inchino), s. m., VII 34, 44.

inkína, kina (Ascoli, S. L. p. 398, Mussafia, Nordit. M. inchin), cong. I 323 fino a; i. mai XIV 176 perfino; i. ṣëgn XVIII 139 finora.

inkinè (it. inchinare), v. r., VII 36 far inchino.

inòm (in-nomen), s. m., I 19 nome; avëi (per) i. I 324 chiamarsi; cfr. Ascoli, S. L. p. 336, 355, 356, 366, 373 n., 376, 379, 384, 398.

inrè (in-rarus; cfr. Ascoli, S. L. p. 268, 275), avv., da i. I 106, IV 10, XII 76 di rado.

inresé (in-rixari), v. r., I 556 incappricciarsi di qc.; pres. sg. inrésĕ — pl. inresòn.

inrevè, inroè (in- aat. hriuwan), v. r. impers., pres. sg. ël m'inrúa, sog. inrúvĕ, inrù, imperf. inreváva, inrevā, inroáva; fut. inroará, inrevará; XVII 117 rincrescere.

inṣaolà (ego-non-sapio-ubi-illac), avv., III 29 chi sa dove!

inscí, inscè (in-sic), avv., I 4, 61, 160 così; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 58, 64; inscí kĕ I 372 come se.

insciúda, ansciúda (Zeitschr. f. rom. Philol. V 119), s. f., I 496, VIII 69, XII 86, XIV 348, 469, XV 136, XVII 205 primavera.

insignè (in-signum), v. a., insegnare; XII 42 indicare; pres. sg. inségnĕ — pl. insignòn.

insnoét (in-ista-nocte), avv., I 575 questa notte.

insòm (in-summum), avv. e prep., sù i. I 258, 654, XII 131 sulla cima; VIII 54 nella parte più elevata; itĕ i. I 315 la parte più interna.

instés-a (iste-ipse), pron., I 168, 308, 680 stesso.

intan (in-tantum), avv., I 62, 511, 548, III 24 intanto; XVI 81 però.

intané (v. tana), v. r., XXI 10 intanarsi, appiattarsi.

intardivè (in-tardivus), v. r., XII 30 fermarsi oltre il tempo convenevole; pres. sg. intardivéiĕ — pl. intardivòn (cfr. abitè).

inténĕ (intendere), v. a. r., intendere; sĕ n'i. I 242 accorgersene.

intercoré (in-torculum), v. a. r., XII 142, XIX 103 attortigliare; pres. sg. íntercoréiĕ — pl. intercoròn (cfr. abitè).

intír-a (intéger), agg., I 23, 173, XII 48, XIV 579, XVIII 231; cfr. Ascoli, S. L. p. 96, 357 n., 507.

intoné (in-tonare), v. a., XVIII 258, XIX 167 intonare; pres. sg. intonéiĕ — pl. intonòn (cfr. abitè).

intopé (intopare), v. r., XIV 393 venir a capo con qc. (con difficoltà); cfr. Mussafia, Nordit. M. 212[2]; cfr. it. intoppo = ostacolo alla continuazione del cammino.

intórgĕ (in-tórquere), v. a. r., torcere; s'i. sù XIX 106 attorcersi; cfr. Ascoli, S. L. p. 90; p. pf. intórt-a.

intrámi-es, trámi-trames, tramidòi-tramesdûs (intra-ambo), num., I 149, 163, 478; cfr. ait. intramendue, tramendue.

intrighè (it. intrigare), v. a., XVIII 121 complicare, imbarazzare; pres. sg. intríghĕ e intrighéiĕ — pl. intrigòn; cfr. Mussafia, Monum. ant. 233 triga.

invalgó (in-v-alicubi), avv., XVII 112 in qualche luogo.

invarciè (in-aat. twer), v. a. r., XXII 19 accecare; pres. sg. invarciéiĕ — pl. invarciòn (cfr. abitè).

invér (hibernum), s. m., VIII 43 inverno.

invérs (in-versus), prep., I 299 verso.

invidiè (invidiare), v. a., XXI 77 invidiare; pres. sg. invidiéiĕ — pl. invidiòn (cfr. abitè).

inviè (invitare), v. a., XVII 101, 201, XVIII 78, 157, XXII 9; pres. sg. inviéiĕ — pl. inviòn (cfr. abitè).

invoké (it. invocare), XIV 80 imprecare.

inzescú (in-cessare-culus), avv., XVIII 102 a ritroso, rinculando.

iodíz (it. giudicio), s. m., prudenza.

istè (aestas, Ascoli S. L. p. 222, Mussafia, Monum. ant. 222), s. m., VIII 13, 25, XIX 7 state.

íta (vita), soltanto in certe frasi, come: fa bẹla ita I 76, 609, XIV 214, 600 divertirsi, giuocare (di ragazzi).

ít(ĕ) (intus), avv., I 109 dentro; da i. I 129 di dentro; fig. n'avëi nía i. XXII 27 essere insipido; dût è da itĕ XXII 111 tutto è riposto nel fenile.

iû (ego), pron. pers. form. assol.; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 233.

iûst-a (it. giusto), agg., I 187.

Jeté (iectare), v. a. r., gettare; sté jeté I 27, XV 22 essere sdrajato.

jinè (Ascoli, S. L. p. 51, 446, 508 n., Mussafia, Nordit. M. zezunar), v. n., XVIII 210 digiunare.

joblèrĕ — pl. joblèri e joblèrz (jubilare), s. m., I 413, 431, XII 137, 175 sonatore.

joé, jové (iuvare), v. n. r., pres. sg. jṓ jóvĕ — pl. joòn jovòn; I 592, XX 8, XXII 117 giovare.

jomè (mat. sumen), v. a. n. r., XVIII 220 indugiare: XXII 39 mancare; pres. sg. jumĕ — pl. jomòn.

jomelín (gemellus), s. m., XIV 509 gemello.

jon-a (iuvenis), s. e agg., I 61, 327, 391 giovane.

jonédl (geniculum), s. m., VII 45, XIV 696, XVII 399 ginocchio, Meyer-Lübke, Gram. p. 306.

jòngĕ (iungere), v. a., p. pf. jònt-a; XVIII 162, XXII 10 congiungere.

jór (ex-aura), s. m., I 383 volo.

joramént (iuramentum), s. m., dé j. XVII 324 giurare.

joré (ex-aurare, cfr. fr. s'essorer, prendre l'essort; Ascoli, S. L. p. 61, 357),

v. n., I 381, XIV 115, 470, 386, 470, XVI 34 volare; j. súra jû XV 43 volar dall' alto in basso; dlon jorán XVII 270 volando: joráda I 678, XV 47.

jotè (ted. schütten), v. a., vuotare, versare.

jû (deosum), avv., giù; in jû I 24, 92; èster jû I 287 trovarsi nella pianûra; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 80.

jû (iugum), s. m., XXII 2 giogo d'un monte; cfr. Ascoli, S. L. p. 91.

jûc (iocus), s. m., XII 83, XIII 36 giuoco; fa só j. XIX 90 far sua parte; cfr. P. Meyer, Mém. de la Soc. de Ling. I 147; Ascoli, S. L. p. 494 n.

jûn = jû in.

Kĕ (quod), 1) pron. relat.; 2) cong. che, comparativa I 33, causale I 51, VI 52, XVIII 111, temporale XIV 183, XVII 366, locale I 263, 339, 415, finale; s'unisce sovente a particelle interrogative in proposizioni dipendenti: can kĕ, olá kĕ, inscí kĕ, dő kĕ, dan kĕ.

kël-a, pl. ki-këles (eccu' ille), 1) pron. dimost. sost. ed agg., 2) unito a „kĕ" fa le veci del pron. relat.; ki ëi I 245 quegli uomini; per kël I 279 perciò; kël bĕl Dī IV 21, 30 Iddio; per kḗles chiáșes I 514 per le diverse case; tĕ këla IV 37 in quella; cfr. Ascoli, S. L. p. 402.

kerdé (quiritare), v. a., pres. sg. kërdĕ — pl. kerdòn; I 596, XIV 131, 294, XVI 75, XVII 194, XVIII 237, XX 52 chiamare.

kérta (charta), s. f., I 611 carta da giuoco.

këš-kḗsta, pl. kiš-kḗstes (eccu' iste), pron. dim. accentato; keš-kesta, pl. kiš-kestes, pron. dim. atono; I 19, 50, 53, 56, 63, 218, 221, 245; per këš I 148, 318, 462 perciò; cfr. Ascoli, S. L. p. 75, 352 n.

kes = kĕ sĕ XIV 60.

kīdl (aat. kegil), s. m. XIV 668 birillo.

kidlára, s. f., XIV 665, 672 giuocoliscio.

kidlè, v. n., XIV 662 giuocar a' birilli.

kiló (eccu'-illic-ubi), avv., I 56, 127, 332 qui; cfr. Mussafia, Monum. ant. 228.

kina (v. inkina), cong. e prepos., I 110, 142, XVII 367 fino; cfr. Ascoli, S. L. p. 398 n.

kirí (v. cri).

kīt-a (quietus), agg. I 554, II 13 cheto, tranquillo.

L (ille), 1) artic. sg. masch.; 2) pron. pers. acc. masch. sg. forma atona.

la (illam), 1) artic. sg. fem.; 2) pron. pers. acc. fem. sg. forma atona.

la (illac), avv. lì; la fóra, la sû, la itĕ, la sûra, la jû; perciò ki dĕ lā fóra I 388 propr. coloro di là fuori, cioè la Pustería.

lač (laqueus), s. m. invar., laccio; cfr. Ascoli, S. L. p. 90.

ladré (latrare), v. a., I 440 abbajare, latrare.

lagrimè (lacrima), v. n., XIX 48 lagrimare; pres. sg. lagrimḗiĕ — pl. lagrimòn (cfr. abitè).

laldé (Ascoli, S. L. p. 299, 459—60, 471—3: 386), v. a., VIII 66, XIV 282, 673 lodare.

lana, s. f., lana; val da l. XV 42 qualche lanuto.

laoré (laborare), v. a. n., lavorare; XIV 434 malmenare; XIV 462 combattere.

laoránt, s. m., I 419, XVIII 63 lavorante.

lapró (illac-pro), avv., I 298, IV 43, VI 19 assieme con; XIV 14, XVIII 81, XIX 12 inoltre; XXI 51 companatico.

largiè (Ascoli, S. L. p. 149 n., 370 n., 383), s. m., I 202, VIII 12, XII 160, XX 82 resina di larice.

largúra (largus), s. f., XIV 354 spazio esteso.

*larifari, XII 32 lappole, bagatella.

lascé (laxare), v. a. n., I 121, XIV 44 abbandonare; sĕ l. I 264, 438 lasciarsi, separarsi; I 279 cessare; sĕ l. itĕ VIII 36 prestarsi; lascé la bona noet XII 35 dar la buona notte; l. da pért XIV 701 lasciar da parte, abbandonare; l. jû XVI 79 deporre; I 26, XVIII 264 fare; l. priè XVII 171 far pregare; lascèmĕ I 57 = lascèdĕ mĕ; lascé dĕ fa I 76 cessare di fare.

lastòn (accresc. di lasta, it. lastra, lat. emplastrum), s. m., VII 57, XIV 533.

laúr (laborem), s. m., I 316, III 25, XVIII 176 lavoro.

laváč (lapaceus), s. m. invar., XVIII 46 lappola.

léc (lacus), s. m., I 124, 125, III 18 lago, pozzanghera.

lecordé, recordé (recordare), v. a. r., XVII 365 ricordare.

lĕgn (lignum), s. m., XVI 29 legno.

légrema (lacrima), s. f., XIX 31 lacrima.

lĕ́nga (lingua), s. f., slongiè la l. XII 128 vibrar la lingua.

lérc-lérgia (largus), agg. (e sost. fem. la lérc = piazza, posto); I 316 largo, fa l. I 430 far largo; avëi l. VII 60 aver posto: èster l. XVIII 112, essere piazza; la lérc XVIII 122 il posto.

lérĕ (latro), s. m., XIV 744, XVII 83 ladro.

lérež (larix), s. m. invar., XX 116, XXII 60, 101 larice.

les (illas) 1) artic. fem. pl., 2) pron. pers. fem. pl. acc.

lĕ́scia (Ascoli, S. L. p. 532), s. f., I 154 esca.

leṣír-a (leviarius), anche liṣír, agg., I 8, 37, 137, 257, 286, 641, IV 12, VIII 18 leggiero; XI 10 di facile digestione; XII 169 soave.

lèt (lectus), s. m., I 531 letto; XVIII 198 alveo d'un fiume.

levé (levare), v. a. n. r., pres. sg. 1 pers. lĕ́ lévĕ, 2 lĕ́s léves, 3 léa léva, pl. levòn; I 545, X 10, XV 86 alzarsi; XII 108 produrre; XIV 575 sortire; l. l chiapèl XIV 701 levarsi il cappello; la leváda XV 102 altezza; l. dĕ sèla XVII 248 gettar di sella.

levína (Diez II. c. avalanga), s. f., I 654, XIV 732 valanga; cfr. ted. Lavine.

liač (lignaceus), s. m., XVI 47, XVIII 54 pezzo di legno, stecca; chiastèl dĕ l. XX 81 rogo.

lágna (lucanica), s. f. XIV 50, 255 salsiccia: cfr. Ascoli, S. L. p. 75 Mussafia, Nordit. M. lugániga.

librè, delibrè (liberare), v. a., I 489; pres. sg. librḗiĕ — pl. libròn (cfr. abitè).

liciorḗnt-a (rilucens), agg., XII 119, XIV 158, 199, XVII 4, XVIII 70, 107, 250 rilucente, nitido.

liè (ligare), v. a., pres. sg. lḗiĕ — pl. liòn; XVI 86, XVII 392.

ligĕ, li (legere), v. a. n., pres. sg. li līš, lis līges, li līš, pl. ligeòn; imperf. ligeóva ligeṓ; fut. liará ligeará: p. pf. līt-a, III 4, VII 56, XII 146, XIV 38 leggere, scegliere; li jû XIV 129 legger su, far lettura; cfr. Ascoli, S. L. p. 209.

ligher-līgra (Ascoli, S. L. p. 357, Meyer-Lübke, Gramm. p. 230, 490, Wölflin, Arch. II 237), agg. I 46, 506, 587, X 19, XVII 50 allegro.

ligna (linea), s. f., XIV 70 fila; a l. XVII 266 in fila.

ligrḗza (v. lígher), s. f., XXII 10 allegrezza.

likè (aat. lecchôn), v. a., pres. sg. lèc — pl. licòn; XIV 471, XIX 107 leccare, lambire.

limiscèl (Mussafia, Nordit. M. giemo, Gartner, Raetor. Gram. p. 74), s. m., XXI 65, 67, 69 gomitolo.

lingáz (lingua), s. m., V 1, XVII 306 linguaggio; XIV 313 parole.

linzó (linteólum), s. m., lenzuolo: XXII 110 lenzuolo, che si adopera per portar fieno.

litiga (it. litigare), s. f., XIV 592 litigio.

lízĕ-ia (aat. lîsi), agg., I 100, 120, 254 sdrucciololoso; XVII 265 forbito.

lizḗnza (it. licenza), s. f., con l. I 219 con permesso!

locḗnt-a (lucens), agg., I 151 rilucente.

lòchia (aat. luckâ), s. f., cancello d'una siepe; I 330 ἕρκος ὀδόντων; XV 114 apertura; cfr. slochiè, sdentato, afr. eslochier, Foerster, Cligés, ann. 1925 (*lot(d)icare).

lódĕ (it. lode), s. f., XXII 103.

lógĕ (aat. lôsan), v. a., p. pf. lót-a, XIV 389 sfittare.

lominús-ò̦sa (luminosus), agg., I 325 luminoso; XII 103 rilucente; XIII 34 ardente.

lònc-lòngia (longus), agg., I 103, 143, 187, XIV 28; del l. XXII 4 per lo lungo.

lònč (longius), avv., I 146 lontano: da l. I 73, XII 169, XX 123 da lungi; lònč e lérc I 291, XIII 10, XIV 128 per lungo e per largo; cfr. Ascoli, S. L. p. 371 n.

lorḗnt-a (dt. lodern?), agg., I 420, XIV 274, 689 rovente.

lotrán-a (luterano), s. ed agg., XIII 52.

lotròn-a (Mischi, Deutsche Wörter im Lad. p. 20), s., I 527, II 4, III 27, V 7, XIII 38 ribaldo.

lû (lupus), s. m., I 13, XIV 263 lupo.

lûc, pl. lûš (Ascoli, S. L. p. 484 n., P. Meyer, Mém. de la Soc. de Ling, I

147), s. m., V 3 podere; XII 77, XVIII 43 luogo, sito; XXI 1, 47 maneggio.

lúdro-a (ted.), s. e agg., XVI 96 diabolico, perverso.

lụm (lumen), s. f., I 514, XII 131, XVII 408 lume, segno.

lûš-a (Mischi, Deutsche Wörter im Lad. p. 20), agg., I 628 molle, liquido.

lûšo (it. lusso), s. m., XVIII 252.

Ma (magis), avv., I 108 soltanto; rinforza l'imperativo e l'indicativo IX 24, XVII 101; cong. ma kĕ, ma dĕr kĕ = purchè.

macaròn (it. maccherone); fig. sciocco XVII 116, XIX 16.

maèstra, sottintendi režina, I 532, XII 160 pece de' calzolai.

magári (it. magari), I 55 da parte mia; I 234, 390, XII 99 fors' anche; XIV 658 quand' anche.

magīra (Foerster, Aiol Gloss. maisiere), s. f., I 174, IX 27 maceria, pietrame.

magòn (Mussafia, Nordit. M. magon), s. m., XVII 295, XVIII 137, XXI 42 stomaco.

maioránza (it. maggioranza), s. f., XII 84.

maiú, m. f., pl. maiús m. f. (maior), agg. comp., I 224 maggiore; invece anche maiorant-a.

mal (malus), s., agg. e avv.; I 57; IX 8 sventura; orëi m. a valg. XXI 6 voler male a qu.; I 230, 293 malamente.

malán-a (malus; cfr. it. malanno = disgrazia, malattia, grave danno), s. m. e f. IV 14, 19, XIX 102, 158, XII 13, 270, XVI 94 diavolo; pl. maláns e malán' XX 88; fig. XX 14, 31 essere dannoso.

maladḗt-a (maledictus), agg., XII 149, XVII 166, XVIII 9 scaltro, furbo; da m. I 466 da furbaccio; XIV 312 maledetto.

maledí (maledicere), v. a., pres. sg. maledëš-malediòn; p. pf. maledí-ida; I 6, XVII 204.

malodḗi (malevidere), non si usa che nel p. pf. malodú-úda, XX 10 veduto di mal occhio.

malóra (mala-hora), non si usa che colla prepos. „in“ in certe frasi, come: paré in m. XIV 90, 680 scacciare, gi in m., perire, rovinare.

man, pl. mans (manus), s. f., I 129, 195, XII 129 mano; pl. XXI 8 forze.

mána (manua), s. f., I 351, XIV 352, XVI 135, XVII 266 covone di biada segata.

manacé (minae), v. a. n., I 79, 211 minacciare.

manára (Mussafia, Monum. ant. 224), s. f., XIV 605, 608 scure.

mánchia (mancus), s. f., mancanza; n' oréi m. valg. I 497 non voler perdere qu., avḗi m. valc XII 144 aver meno una cosa; valc mĕ vëgn m. XIV 79 una cosa mi lascia in secco (asso).

manchiè, v. n., I 568, XVII 217 mancare; nia nĕ mánchia I 620 è tutto in ordine.

mánco, agg. invar. ed avv., I 659 meno; chiamó m. XII 28 ancora meno: l m. XII 164 il meno.

máně (manicus, cfr. Ascoli, S, L. p. 76 n., Foerster, Aiol Gloss. manche), s. m. XII 131 manico.

manegé (it. maneggiare), v. a. r., pres. sg. manegḗiě — pl. manegeòn (cfr. abitè) XII 145, XIV 244, XVII 185, XVIII 114.

mangiadûra (manducare), s. f., XV 24 provvisioni.

mangiatíva, s. f., XIV 51 provvisioni.

mangiè (Ascoli, S. L. p. 66, 279, 523 n., cfr. Mussafia, Nordit. M. majaron), v. a. n., I 160, 164, 348, 394 mangiare.

mánia (manica), s. f., I 313, XII 104 manica; cfr. Ascoli, S. L. p. 74.

manīra (it. maniera), s. f., I 164 maniera, modo; plĕgn dĕ m. XVIII 193 ben allevato.

manṣòn (Meyer-Lübke, Gramm. p. 46), s. m., IV 4, XIV 260, XV 27, XXI 108 manzo, bue giovane.

mántež (*mántex), s. m., XIV 164; órghi da m. XII 153 armonica.

mantegní (manus-tenere; v. tegní), v. a., XIII 71 mantenere.

mantèl (mantellum), pl. mantī, s. m., mantello: fig. VII 37 rifugio.

maolamënt (onomatopea), s. m., XII 17, XVI 116, 125 miagolío.

maolé, v. n., pres. sg. maolḗiĕ — pl. maolòn (cfr abitè); XVI 80, 104, 119 miagolare.

maráč (malus-malacius), s. m., XVIII 168 tifo.

marcadḗt-a, ha il medesimo significato come maladët, e non n'è che un eufemismo (cfr. in franc. corbleu, corbieu, sambleu, morbleu, ventrebleu) I 213 cospetto!

marchiè (mercatus), s. m., pl. marchiá, mercato; fa n bon m. XX 148 far un buon affare.

marḗna (merenda), s. f., I 661, XVIII 263 pranzo, desinare.

marízia (malitia), s. f., XVI 49 malizia.

marné (v. marëna), v. n., pres. sg. marënĕ — pl. marnòn; XV 34 pranzare.

marscé (aat. marcha), v. a., pres. sg. mérscĕ mérš — pl. marsciòn; XIV 617 marcare.

martèl, pl. martī (martellum), s. m., XII 33 martello.

martelé, v. a. n., pres. sg. martelḗiĕ — pl. martelòn (cfr. abitè); XIV 130 percuotere col martello.

martergé (martyrium), v. a., pres. sg. martergḗiĕ — pl. martergeòn (cfr. abitè); XVI 101 martirizzare, tormentare.

mása (Mussafia, Nordit. M. massa), agg. invar ed avv., I 100, 236, 241, 266, 419 troppo.

mat-a (Diez II. a. matto) s. ed agg., I 337 sciocco, pazzo; èster m. dĕ balé I 356 andar pazzo di ballare; VIII 28 baldanzoso; l tëmp è m. VIII 49 fa un tempaccio da impazzirne; XIV 115 infuriato; m. da rabia XIV 370; l chiè è dût mat XII 160 non aver più testa.

matáda, s. f., I 54, 167 spasso, scherzo; I 502 sciocchezza.

matiè, v. n., pres. sg. matiḗiĕ — pl. matiòn (cfr. abitè); XXI 84 perdere il tempo in cose frivole.

matorlín-a, s. ed. agg., XVII 84 fantastico.

máza (matea), s. f., I 101, 139, 227, XIV 307 bastone; m. dal tlalt, bastone ingorbiato.

mazé, v. a. n., bussare, battere; m. itĕ I 655 cacciar dentro; m. térmoi XIV 29 piantar delle biffe; m. in tóc' XIV 410 tagliar a pezzi; XIV 426, XVII 263 stramazzare; cfr. Ascoli, S. L. p. 54.

mazóco, pl. mazóki, s. m., XIV 83 balordo.

mazòn (accresc. di máza), s. m., I 177.

mažon (mansio), s. f., VIII 9, 58, XIV 153, 580 fenile.

mé (malum), s. m. sg., I 413, XIV 495, XV 119, XVI 103, XII 168 dolore, male.

mé (me), pron. pers. 1. pers. acc. sg., forma tonica; mĕ (mĕ), pron. pers. 1. pers. sg., forma atona.

mḗda (amíta; cfr. Ascoli, S. L. p. 230 n., 511, Mussafia, Nordit. M. ámeda), s. f., zia, titolo d'onore III 13.

medèmo-a, pl. medèmi-es (Canello, Rivista di Fil. rom. I 217), pron. dim., XIV 741, XX 132, XXII 83 medesimo.

mèfo (Mussafia, Nordit. M. meffè), avv., I 396, 537, 730 appunto.

mëis, pl. mëiš (mensis), s. m., XVII 39 mese.

mel = mĕ + l (pron. pers. 3. pers. acc. sg. masch., forma atona).

mḗnder - mḗndra, pl. mḗndri-mḗndres (minor), agg. comp., XVI 45 minore; cfr. Ascoli, S. L. p. 47.

mené (minare), v. a. n. r., pres. sg. mḗnĕ — pl. menòn: I 244, 600, XIV 556 menare, condurre: m. na vita salvergína VIII 8 vivere come un selvatico; VIII 69 pullulare, germinare; spedire XIV 270, 536, XXII 98; XXI 96 far il mestiere di carettiere; m. a. chiaṣa XXI 105 ricondurre a casa la greggia (dal pascolo); m. pichiè XIX 62 far compassione; XXII 138 apportare.

mënt (mens), s. f., I 6, XII 172, XIV 297 mente; dé a m. XIX 11, XX 141 por mente; ad a m. (= ad amḗnt) XIV 129, XVIII 179 a memoria.

mḗnta (mentha), s. f., I 336 menta.

mḗnter (it. mentre), kël m. XIV 123 in quel mentre; keš m. XIV 696 sull'istante: mḗnter kĕ, cong. mentre che.

mentí (mentire), v. a. n., pres. sg. mënt — pl. mentiòn; I 220 mentire.

menú-da (minutum), agg., XV 134 minuzzato.

menût (minutum), s. m., XVIII 235 minuto.

mér (mare), s. m., XVII 209 mare.

mércia (marcere), s. f., XIV 667 marcia, marciume; in quanto all' agg. mérć-ia cfr. Ascoli, S. L. p. 99 n.

meritè (meritum), v. a., I 225, XVII 198 meritare.

mérmo = érmo (marmor), s. m., XVIII 248 marmo.

mervóia (mirabilia), s. f., I 40, 349, 625, XVII 72, 128, 279 maraviglia.

méš (mansio), s. m., XVIII 64, XXI 27 tenuta, podere d'un villano; cfr. Mussafia, Nordit. M. 224.

mḗsa (missa: cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 117), s. f., messa; m. dita XIII 57 transubstanziazione; m. grana I 597 messa solenne.

mḗṣa (mensa), s. f., tavola; senté jû pró m. XVIII 261 mettersi a tavola; porté in (sûn) m. I 339 portar in tavola.

meṣán-a (medianus), agg., XX 115; avv. meṣanmënter.

mesḗi (ted. müssen, per analogia di avḗi, odḗi) XIV 100, v. n., pres. sg. mḗsa mës I 281, mëses XVII 134, mës mësa I 396, 554, 572, XVII 166, mesòn I 626, mesès XIV 771, mës mësa I 606; sog. mësĕ, mḗses, mḗsĕ, mesònṣĕ, mesèṣĕ, mḗsĕ; imperf. mesáva mesā XIII 14; sog. mesès mesèssa; fut. mesará; ger. mesán XIV 726; p. pf. mesé XVII 250, mesada VIII 7; I 264 dovere; m. da valg. VII 62 dover separarsi da qu.; cfr. Gartner, Raet. Gram. p. 163.

meṣéria (miseria), s. f., XVI 82 miseria; XVIII 3 povertà; I 693 disgrazia.

meṣorè (mensura), v. a., pres. sg. meṣûrĕ — pl. meṣoròn; misurare; I 37, 184, 186, XIV 407, 452, XV 110, XVII 273 mirare; I 656 calcolare.

mèst-a (Ascoli, S. L. p. 530, Mussafia, Nordit. M. desmestigare), agg., I 15, 207, XIV 660 manso, domesticato.

mestī́r (ministerium), s. m., XVIII 181 mestiere.

mḗt(ĕ) (mittere) I 521, v. a., pres. sg. mḗtĕ — pl. metòn; p. pf. metú I 37, 231, -ûda mettere; m. val tĕ strada a valg. I 231 dar briga a qu.; m. a vérda XIV 378, 397 far attenzione; m. man valc XIV 320 cominciar qc., sè m. in strada XII 38 mettersi in cammino, m. in malóra XIV 375 mandar in rovina; m. l'òra XIV 32 fissar l'ora; sĕ m. con valg. XVII 38 misurarsi con qu.

mèz-mèṣa, pl. mèč-mèṣes (medius), agg., II 1, XXI 44, 79; t'a mèz I 107, 377, 475 nel bel mezzo; in mèz a VII 55 in mezzo a; prepos. a mèz I 120, 302, XIV 742 nel mezzo, fra; sost. mèz = metà.

mèža (ted. Masse), s. f., XIV 122, 501, 561 massa, folla.

mi (meus), forma congiuntiva; mī, forma assoluta, pron. poss. masch. sg. e pl., pron. pers. (mihi) I 50 colla prep. a.

mía (mea), pron. poss. fem. sg., pl. mīs.

miágn (μιαίνειν, it. miasma), s. m. pl., XVIII 42 pozzanghere.

mīch, mī (melius, cfr. Ascoli, S. L. p. 368 n. 3), avv., I 102, 223, XIV 433.

mīl (mel), s. f., XXII 16 miele.

min (onomatopea), XVI 75 voce, con cui si accarezza un gatto.

mindechiè (? - de - caput), avv., VIII 19, XII 127, XIV 54, 383, XX 158 di tratto in tratto.

minè (aat. meinan), v. a. n., I 501, III 32, XII 16, XVIII 6 credere, riputare; cfr. Ascoli, S. L. p. 367 n.

mira (it. mira), s. f., XIV 480.

miráco (it. miracolo), s. m., XXII 161.

miû (meliorem), agg. m. e f., pl. miûs, m. e f., VII 12, XI 6, XIV 630, XV 56 migliore.

mò (modo), cong., I 48 ma; m. kĕ I 183 ma chè.

mocè (Diez II. c. musser), v. n., pres. sg. múcĕ — pl. mociòn; imperat. múcia! XIV 483, XXI 8, XXII 142 scampare.

mocoré (mucus), v. a., pres. sg. mocoréiĕ — pl. mocoròn (cfr. abitè); I 611 insudiciare.

móda (modus), s. f., modo, maniera; moda.

modè (mutare), v. a. r., pres. sg. múdĕ — pl. modòn; cambiare; dût sĕ múda I 486 tutto cambia; XIV 501, XXII 62.

móia (aat. muohi), s. f., XVII 351, XX 62 rincrescimento.

mól (mollis), s. m., III 7 umidità; agg. mól-a, I 122, 169, XIV 680, XV 21, XXI 30 bagnato, umido.

mòn (mundus), s. m., X 6, 25, XIV 213, XVI 82, XVII 208 mondo.

mònia (monacha), s. f., XIV 282 monaca, suora; masch. mònĕ; cfr. Ascoli, S. L. p. 76 n.

mònt (mons), s. f., I 94 monte, montagna.

montigèla, s. f., XXII 13 monticello.

móra (mola) s. f., XIV 165 mola.

moradú (murator), s. m., XVII 363 muratore.

mórdĕ (mordere), v. a. n., XIX 69 mordere; m. adụ́m IX 54 divorare; p. pf. mórt-a I 664, oppure mordú-úda VI 20, XX 5.

moré (murus), v. a., XVII 330, 377 murare, cingere di mura.

morín (mola), s. m., XII 52 mulino.

moriná (molinarius), s. m., IV 6 mugnajo.

morjèl-a (morbidus), agg., I 312, 662 tenero, delicato, piacevole al tatto; man morjèla IX 45 mano sciolta.

móro-a (it. moro), s., I 81.

moròna (mora), s. f., I 317, XII 102, 109, XIII 47 catena, catenella.

mòscia (musca, cfr. Ascoli, S. L. p. 74 n.), s. f., XIV 463 mosca.

mosciodé (Ascoli, S. L. p. 44, 81, Mussafia, Monum. ant. 225), v. a. r. n., pres. sg. moscédĕ — pl. mosciodòn; I 215, VIII 41, XIV 120, XVII 130 rimescolare; XVII 74 muovere.

mostré (monstrare), v. a., I 131, XIV 125 mostrare, far mostra.

móto (it. moto), s. m., XIV 567 cenno.

mòz-a (Rom. XVII 62), agg., I 627 mozzato.

mụ, mụiĕ (movere), v. a. r., pres. ind. mụ mụ́i, mụs mụ́ies, mụ mụ́i, movòn moiòn, movès moiès, mụ mụ́i; sg. mụ́iĕ; imperf. moióva XII 127, XIV 444 moiŏ; fut. moiará; imperat. mụ mụ́i, moèdĕ moiède, p. pf. mụt-a; XVII 74, 90, 125; cfr. Gartner, Raetor. Gram. p. 119, 125, 138.

múia ((ampo)-mola), s. f., I 161 lampone.

mûr (murus), s. m., XX 58 muro.

mụ́ria (morior), s. f., XIV 609 peste.

mûs (Diez I. muso), s. m., I 37, 195, 305, XII 85, XIV 628, XVII 128, XIX 31, 107 faccia.

mụ́sa, s. f., IX 52, XVI 86 muso, ceffo, avëi na ria m. XX 51 essere una lingua maledica.

mụt (Zeitschr. für rom. Philol. V mutilus?), pl. mitòns, s. m., VII 62 ragazzo; pl. VIII 58, XIV 169; vèdl m. XIV 42 zitello.

mūt (modus), s. m., XVIII 88 agiatezza; avëi l m., essere benestante; cfr. Ascoli, S. L. p. 365 n.

mụta (vedi mụt = ragazzo), pl. mitans, I 66, 302, 505, XIV 169 ragazza.

mûžiga (it. musica), s. f., XIV 566, XVII 297.

N (unus), art. masch. indeterminato.

na (una), art. fem. indeterminato.

nanú (in-annus-novus), s. m., XVIII 227 capo d'anno.

násce̮ (nascere), v. n., p. pf. nasciú-úda XIV 417, 620, XXII 177.

nascént, s. m., XVII 132, 172, 184, 321 poverino.

nascúš (it. nascosto), nascóst; in n., nascostamente; fa in n. XII 87; XXI 104: cfr. Ascoli, S. L. p. 66.

n(ĕ) (inde), innanzi ad una vocale, ĕn, 'n innanzi ad una consonante, it. ne; VIII 22, XX 155, 158.

nĕ (non), negazione; nĕ-kĕ I 160, 180, 392 non-che, soltanto.

nḗi (nix, cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 466), s. f., I 45, 116, 297, XX 113 neve.

nés (nasus), s. m., I 328 naso.

nĕs (nos), pron. pers. 3. pers. pl. obl., forma cong. XII 48, XIV 282, 671 ci.

nĕs = nĕ vĕs, pron. pers. 2. pers. pl. obl., forma cong. XII 2 non vi.

nèscia (Ascoli, S. L. p 366 n.), s. f., svenimento; gni da n. I 485, tomé da n. XIV 304 cader in deliquio.

nët-a (nitidus), agg., XII 36, 151 netto, pulito; n. nía I 398, IV 23 nient' affatto.

neté, v. a., pres. sg. nḗtĕ — pl. netòn; XV 83, XXII 58 liberare, purificare.

nevḗi (nivere), v. n., pres. nḗi, imperf. nevṓ, fut. nevará, p. pt. nevú, VIII 50 nevicare; nevúda I 706 caduta di neve.

nevéra, s. f., VIII 6, 44 nevi.

nevíč-nevícia (Ascoli, S. L. p. 368 n., Mussafia, Nordit. M. novizo), s. XXII 167 sposo-a.

nía (Ascoli, S. L. p. 185 n., 397—8, 533), pron. nulla, niente; negazione (+ nĕ); I 68, 633 nulla; I 144, 541, 576 non; nia nĕ fina I 438 senza fine; nia nĕ fala I 480 non c'è che dire; scèc nia nĕ fòssa I 553 quasi nulla importasse; nia dĕ manco XIV 514 nulla di meno; cfr. Mussafia, Monum. ant. 225 nujo.

niciόra (Mussafia, Rom. II 119, 74^d, Meyer-Lübke, Gram. p. 295), s. f., I 162 pinocchio.

nídla (ted. zu-niegeln), s. f., XIV 768 chiavistello.

nío (Mussafia, Nordit. M. 82 nivol), s. m., nebbia: n. brụm XVIII 20 firmamento; n. in téra XXII 127 nebbia.

nióra (Zeitschr, f. rom. Philol. I 516, Meyer-Lübke, Gram. p. 77, 242), s. f., I 12, 71, 80, IV 11, XIV 104, XXII 122 nuvolo.

nodé (Schuch. I 175), v. n., I 592 nuotare.

nodri (nutrire), v. a., pres. sg. nodrḗš — pl. nodriòn; XII 90 nutrire.
noet (nox), s. f., I 273, 533 notte.
nonziè (it. annunziare), v. a., pres. sg. nonziĕiĕ — pl. nonziòn (cfr. abitè); IX 2.
nóra (Rom. Stud. X 182), s. f., XVI 40 nuora.
nóš (noster), pron. poss. masch. sg., forma cong.; nóst, forma assoluta.
nósta (nostra), pron. poss. fem. sg.; pl. nóstes.
nót(o) (ted. Noth), s. m., avëi n. XIV 162, XVII 292 essere affaccendato.
nóta (it. nota), s. f., XII 80.
nóza (nuptia), s. f., I 472 nozze.
nụ-noeva (novus), agg., nuovo; I 278, 469, 655, VI 42, XIII 36, XIV 464.
númer (numerus?), s. m., I 617, III 17, XIV 503 numero, quantità.
númera (ted. Nummer), s. f., VI 6 numero.
nůš (nostri), pron. poss. masch. pl.

O (aut), cong., o.
obedí (obedire), v. a. n., pres. sg. obedḗš — pl. obediòn, I 58 obbedire (obedëscen = obedëš-an).
ocèl, pl. ocí (avicellus), s. m., XIV 765 uccello.
odḗi (videre), v. a., I 18 vedere; pres. ind. vèghĕ vèg (vèghi = vèg iů) I 242, 244, vèghes, vèga I 71, 146, 181, 263, 505, vèghen (= vèga an) I 109, 119, 452, odòn XVII 134, odès II 5, vèga VII 40, XIV 604: sog. vèghĕ, vèghes, vèghĕ IV 11, odònṣĕ, odèṣĕ, vèghĕ; imperf. odóva odṓ, odóves odṓs, odóva odṓ I 175 (odóven = odóva an, odóvel I 45 = odóva ël); sog. odès odèssa; fut. odará; imperat. vé-odèdĕ; p. pf. odů I 698 — úda I 186, 474, VIII 68; o. fóra I 626 veder chiaro, così pure: odëi dërt I 244; s' o. segú VII 40, XIV 357 vedersi al sicuro; ël sta da o. III 25 è incerto.
odláda (oculus), s. f., I 24, 30, 206, 326 occhiata.
odlina (acicula), s. f., I 201, IX 22, XXII 7 foglie aciculari.
odòndra (hirundo), s. f., XVII 209 rondine.
oedl, pl. oedli (oculus), s. m., I 28, 32, 325, XII 146, XIX 10 occhio.
ofrí (offerre), v. a. n., pres. sg. ofrḗš — pl. ofriòn; p. pf. ofrí-ída, e ofért-a, XXII 164 offrire.
ògĕ, òcĕ (Ascoli, S. L. p. 356 n.), v. a., pres. sg. ògĕ òcĕ, òges, ògĕ òcĕ, ogeòn; p. pf. òt-a; XIII 56, XXII 112 volgere.
ognért-a, onért-a (Mischi, D. W. im Lad. p. 21), agg., XII 99 molesto; VIII 31 scortese, cattivo; XVII 36 incomodo; XXII 44 insensibile.
olá (ubi-illac), pron. int. e correl. (+ kĕ), I 334, 376 dove; olá kĕ mai VIII 13 dovunque; da olá = olá, oppure = donde; cfr. Ascoli, S. L. p. 67.
òla (Ascoli, S. L. p. 177 n., 346, 373, 381; Foerster, Cligés LVII ole), s. f., XII 156, XIV 120 pentola, olla.
òlp (vulpis), s. f.; si dice la òlp, invece di l' olp, di modo che il valore

di v, quantunque dileguato, persiste; I 13, 126, IV 39, IX 52, XVII 250 volpe.

olté (volutare), v. a. r., I 444 rivolgere; s'o. I 672 cambiarsi; o. fĕgn VIII 36 = ògĕ fĕgn.

òm (homo), pl. òmi, s. m., XIV 37, XVII 311 uomo; VI 52 marito.

òma (mamma ?; la òma, persistendo ancora il valore della m dileguata), s. f., V 6, VII 38, 62, IX 6, XXII 81 madre.

ombólt (homo + ted. bolt, cfr. Benecke, Wörterb. I 221), s. m., XIV 36, 93, 122, XX 15 capocomune.

òna (Lad. Idiome p. 275), s. f., èster tĕ na ria o. I 519 essere mal disposto; revè tĕ na ria o. I 700 capitar male; XVI 84 ghiribizzo, passione.

òngĕ (ungere), v. a., ugnere; p. pf. ònt-a; da ònt XVIII 68 cibi conditi con istrutto (che si mangiano principalmente ne' giorni festivi e nelle loro vigilie); cfr. Mussafia, Nordit. M. onto sotil.

onoré (honos), v. a., pres. sg. onorëiĕ — pl. onoròn (cfr. abitè), XIV 707 onorare.

òra (hora), s. f., I 103 ora; I 537 orologio; a vign' òra I 250, VIII 68 ad ogni ora; ël è gran' òra IV 33 il tempo preme; VII 8 gironi d'acqua che si formano gettandovisi delle pietre schiacciate; a l'òra XVI 114 all'ora appuntata; I 270 l'ora destinata; da kël'òra (incá) I 697 da quel momento in poi.

óra (opera), s. f., III 25 lavoro (d'una giornata); XIV 450 mestiere; paiè l'o. XIV 89 pagar la giornata; fa n'o. XIV 225.

ordí (ordire), v. a., pres. sg. ordéš — pl. ordiòn, XVII 174 metter in assetto.

ordinè (ordo), v. a., pres. sg. ordinéiĕ — pl. ordinòn (cfr. abitè); XVII 351 comandare; XIV 314 schierare.

ordúra (viridis; la ordúra, v. òlp, òma), s. f., I 288, XI 7 frutta.

orédla (Wölflin, Arch. II 246), s. f., I 75, 413, XII 169 orecchio.

oréi (volere), v. a., pres. ind. ó (òi = ó iù) I 462, ós I 98, 494, 497, ó I 497, (óla = ó ëla) I 86, (ón = ó an) I 411, oròn (oròns = oròn nòs) I 371, orès I 324, XII 137, ó I 534 ói = ó ëi XVIII 5; sog. òiĕ, òies, òiĕ XII 47, orònșĕ, orèșĕ, òiĕ; imperf. ind. oróva oró, oróves orós, oróva VI 1 oró IV 18, orón XIV 134, orós oróves, oróva IV 7 oró XII 31; sog. orès I 562 orèssa (orèssi = orèssa iù) I 267, 560, orèsses, orès orèssa XXII 70 (orèsla = orès ëla) I 550, orèssen, orèsses, orès orèssa; fut. orará; imperat. òi (òimĕ = òi mĕ) I 269; orèdĕ; p. pf. orú-úda, I 375, XVII 301; ger. orán XIV 81; I 159 volere; o. bon a valg. I 269, 573, 584, XVII 318 voler bene a qu., amare; o. n bon da mat a valg. I 582, VI 1 andar matto (pazzo) di qu.; cfr. Mussafia, Mittheil. aus rom. Handschr. I 104 bene.

orèla (hora), s. f., tempo; avëi dĕ la o. (la orèla, per derivazione erronea da *volere) I 63, 233, XII 69, XXI 72 aver tempo; d'o. cûrta VI 30 di passatempo, dilettevole; sĕ paré ia la orèla VII 24 ammazzar la noja.

órghĕ, pl. órghi (organum), s. m., organetto; o. da mántež XII 153 armonica a manticino.
oritè (veritas; la oritè, cfr. òlp), s. f., I 240, 559, XIV 553 verità; cfr. Ascoli, S. L. p. 371 n.
orlè (ululare), v. n., XIII 46 gagnolare; XIV 379, 456, XV 127 urlare.
ormòn, romún nella valle di mezzo, ((v)ermo, invece di vermis; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 289), s. m., X 15, XV 105, XVII 130, 134, XVIII 224 verme.
ortè (Diez I. urtare), v. a., pres. sg. úrtĕ — pl. ortòn; I 282 incontrare; nĕ la o. XVII 105 capitar male.
òs (vos), pron. pers. 2. pers. pl.
óš (voster), pron. poss. 2. pers. sg., forma cong., óst forma assol., pl. ûš; fem. ósta, pl. óstes.
oṣánza (usus-usantia), s. f.; la oṣanza (influenza di òlp, oritè, orèla), I 529, 602, XVII 285 uso, abitudine; v. aoṣánza.
ospá (vesparius), s. m., XIV 118, 367 vespajo.
óst, ostí (hospes), s. m., XV 75 oste.
ostiáda (hostia), s. f., XIV 455 bestemmia.
ostíra (v. óst), s. f., VII 32 ostessa.
òta (volvere, la òta, cfr. òlp), s. f., volta; plù òtes I 47, 154 diverse volte; dé o. XIII 40 dar di volta; na òta XIV 352 per ora; d'atres òtes XIV 739 altre volte; la òta XV 55 quella volta, allora; vign'òta XVIII 5 ogni volta.
ożoradú (visulator), s. m., VIII 59, XXI 109 chi dà la profenda alle bestie.
ožoradûra, la ožoradúra (come la òlp, la oritè), s. f., XIV 249 profenda delle bestie.
ožoré, v. a., XV 69, XXI 96 dar la profenda.

Pa (franc. pas?), particella rinforzativa I 131; in propos. interrogative I 332, 338, XII 137, XVII 103; cfr. Les Essais de Montaigne, éd. p. P. Coste III, VI, p. 147 Et moy, suis-je dans un bain? suis-je pas plus à mon aise que toy? coll'imperativo I 183, 266; coll'indicativo I 540.
paiamént (pacare), s. m., VII 25 ricompensa; fig. ciafé I p. XVII 252 aver le sue; XXI 58.
paiè (pacare), v. a., pres. sg. páiĕ — pl. paiòn; la p. chiéra I 114, VIII 46, XIV 135 pagarla cara, p. mal XVII 319 pagar di trista moneta.
paíš (Ascoli, S. L. p. 352 n., 364 n., 373 n., 376 n., 455 n., 491), s. m. invar., I 288, IX 2 paese.
pála (pala), s. f., I 106 pendío in forma di pála: I 654, XIV 399, 432, 468.
palatòn (pala), s. m., VIII 63 pala da letame.
paláz (it. palazzo), s. m., XVII 18, XVIII 162.
palòta (pala), s. f., XXII 20 paletta.
palpé (palpare), v. a., XIV 651, XVIII 102.
palsé (pausare), v. n., I 28, 148, 462, 661, XVI 9, XVIII 202, XIX 146 riposare.

páncia (it. pancia), s. f., XIV 615.

panícia (panicea), s. f., orzo mondato, zuppa fatta d' orzo mondato; fig. tomé tĕ la p. I 589 cader nell' impiccio.

pantán (pantanum), s. m., IX 22, XIV 556 fango, pantano.

paoròns (papulum, pabulo), s. m. pl., siero; fig. I 388 bevanda torbida.

pára (Ascoli, Arch. II 2, 282, S. L. p. 275, 485), avv., assieme con; XIV 681, XVI 118; chièz kĕ va zënza p. VIII 64, XIV 561 l' accessorio; balé p. XII 132 ballare con qu.; gi p. XIV 15 andar insieme, essere alleato di qu.

paráda (parare), s. f., rivista militare; VII 44, XV 12 sfarzo, fasto.

paraíš (Mussafia, Monum. ant. 226), s. m., XVIII 251, XIX 171 cielo.

paránchia (palanga), s. f., I 563, IX 27 palanca.

paré (parare), v. a. n. r., I 636 preservarsi, difendersi; XIV 478, 598, XVII 37, XIX 112 respingere; p. ía (dĕ mèz) XIV 472 scacciare; p. a chiáṣa X 3 condurre a casa; p. jù XIV 557 spinger in giù; p. dan da sé XIV 564 cacciar innanzi a sé; p. a mangiè XXI 99 condurre al pascolo; sĕ p. XIV 60 prevalere; XVII 126 difendersi; XX 49 ricusare; sĕ p. la sòn I 532 far passare il sonno; XIV 276 impedire; cfr. Mussafia, Nordit. M. parar.

parḗi (parēre), v. a. n., pres. ind. pé, pés, pé I 115, 329 (pél = pé ël) 52, péla (= pé ëla) 65, paròn, parès, pé XIV 17; sog. péiĕ, péies, péiĕ, paròṇsĕ, parèṣĕ, péiĕ; imperf. paróva parṓ, paróves parṓs, paróva I 179 parṓ XII 143; sog. parès parèssa; fut. parará; p. pf. parú-úda; parere, sembrare.

parḗi (Meyer-Lübke, Gram. p. 489), s. m., XII 159, XVI 29, XVII 269 parete; cfr. Ascoli, S. L. p. 15 n., 363 n., 488.

parómora (Lad. Idiome p. 282), s. f., I 162 mora prugnola.

partí (partire), v. a., pres. sg. partḗš — pl. partiòn, I 289, XIV 193 dividere.

partída, s. f. XIV 284 parte, divisione.

partorí (parturio), v. a., partorire; fig. XVII 388 spiegare, produrre; pres. sg. partorḗš — pl. partoriòn.

parúda (parēre), s. f., apparenza; fa p. I 352, 373 dare nell' occhio, far specie; dĕ p. I 185 d' apparenza.

pas (passus), s. m.; a bon p. (várĕ) XVII 226 a passi veloci; XVIII 12, XIX 99 braccio, auna.

pasánt (passus), s. m., VIII 3 passaggiero.

pascentáda (pascere), s. f., I 294 pascolo.

pascenté, v. a. n., pres. sg. pascentḗiĕ — pl. pascentòn (cfr. abitè), XI 11, XIV 261; cfr. sp. apacentar.

pasciantadú, s. m., XXI 110 pascolo in forma pendente.

pasciú-úda, agg., IX 17 satollo.

pasé (passus), v. a. n., I 9, 124, 295 passare, varcare; XII 49 passare accanto a; pasé cënt an' III 2 più di cento anni fa.

pašiòn (it. passione), s. f., XII 150; n'avëi p. XIV 437 non perdersi d'animo; XVIII 34 cattiva inclinazione.
past (pascere), s. m., XIV 55 banchetto.
pastorḗč (pastor), s. m., I 596, IX 25, XXI 106 gregge.
páta (pacta), s. f., IX 11, XIV 202, XXII 49 gruppo; XV 92, 94 massa informe.
patí (patire), v. a. n., VI 21, XIV 503 patire, soffrire; p. la sûta XIV 233 far tempo troppo secco.
patròn-a (patronus), s., I 447 padrone.
patròntascia (ted. Patronentasche), s. f., XIV 44 giberna, valigia.
patúč (pacta), s. m. invar., XII 95 stoffa; XVIII 29, 260, XIX 55 cose di poco valore.
pavaró (pavor-pavoreólus o forse da faba-fabareólus-e per via d'assimilazione transultoria pavareólus), s. m., XIX 174 folletto, spauracchio in in un campo seminato di fave.
pavé (Mussafia, Nordit. M. pávero), s. m., papavero, p. ghél (o anche p. dĕ Pûz) I 5 papavero selvatico.
paz-a (Rom. XVII 71), agg., XIV 684, XXII 110 sporco, sudicio.
pazëda (mat. pazeide), s. f., VIII 38 secchia.
pè, pl. pīš (pes), s. m., I 9, 85, 323 piede; a pè XII 112 al lembo; j'a pè I 142 in fondo; XIV 335, XV 17, 139 falde d'una montagna; impè, in pè = in piedi; impè dĕ = invece di; cfr. Ascoli, S. L. p. 357 n.
pé, pl. pa (pālus), s. m., XVIII 163 palo, piuolo.
pëč (Mussafia, Nordit. M. apezz), s. m., IX 51, XXII 7, 59 pino, abete.
pèdia (pedica), s. f., XIV 717 pedata.
pḗgna (Diez II. a. pignatta), s. f., IX 24 pozzanghera.
pëi (pilus), s. m., pelo (in generale); fig. III 19 aspetto.
pḗigher, pḗigra (Ascoli, S. L. p. 325, Canello, Rivista di fil. rom. I 218, Mussafia, Monum. ant. 226), agg., I 650 lento.
pèl (pellis), s. f., I 197, III 3, XIV 538 pelle; XIV 628 carnagione.
pḗna (poena), s. f., I 21, 663, 692, VII 52 affanno, tormento.
pené, v. n., XVI 140 penare.
penetḗnza, penitḗnza, penetḗnzia, s. f., I 50, 605, XII 96 penitenza.
pensé (pensum), v. a., I 236, 271, 525, 669 pensare.
pentí (poenitere), v. r., pres. sg. pḗntĕ — pl. pentiòn; XIII 51, XVII 144 pentirsi.
per, prepos., coll'infin. tien luogo d'una proposizione (per lo più causale), I 308, XII 9, 13, XIV 461, 571, XV 126, XX 40; p. mé I 55, 364, in quanto a me, da parte mia; p. l bèl I 66 riguardo la bellezza; p. respósta I 40 qual risposta.
pér, (Ascoli, S. L. p. 275, 485), s. m., I 373, 407, 429, 453, 709 pajo, coppia.
për (pirus), s. m., XII 67 pera.
pèra (petra), s. f., I 147, 642 pietra.
perchí (per-quid), perchè?, p. kĕ = perchè (cong. causale).

pérdĕ (perdere), p. pf. perdú-úda; perdere; s' odḗi perdú XVII 139 vedersi vinto.

persòna, s. f., persona; s. m. nel senso di uomo singolare, bizzarro XIV 313.

pért (pars), s. f., parte; jù p. I 123, 144, 259 all'ingiù; sù p. XVI 85 in alto; na p. I 529, XVIII 214 una parte, alcuni; da vigni p. I 105, 118 da ogni lato; in gran p. I 561, XII 78 in gran parte.

peržòn, prežòn (prehensio; cfr. Ascoli, S. L. p. 59), s. f., XVII 14, 207 prigione.

pëš (piscis), s. m. invar., I 591 pesce.

pesé (pensum), v. a. n., pres. sg. pḗsĕ — pl. pesòn; I 515 pesare.

pesimè (ted. besinnen?), v. n., pres. sg. pesimḗiĕ — pl. pesimòn (cfr. abitè), IV 27 titubare, essere dubbioso.

pèso (pejor), agg. comp. invar., I 812, XVI 94, 116 peggiore.

pesóc-chia (pensum), agg., I 410, X 31, XII 91, XVI 47 pesante, grave; XVI 66 penoso.

pèst (ted. »Best«), s. m., XIV 663 premio.

pesté (pistus), v. a., pres. sg. pḗstĕ -- pl. pestòn; pestare, tritare; p. fóra la terdéca I 344, 470 specie di ballo, in cui si dà fortemente de' piedi in terra; VII 23 mettere il piede su qc.; cfr. Ascoli, S. L. p. 64.

peté (?), v. a. n. r., pres. sg. pḗtĕ — pl. petòn; battere, percuotere; p. n sbalz I 7 spiccar un salto; p. n scíor I 35 far un fischio; p. del cù dṓ sù IX 23 scalciare; p. l'agḗi XIV 116 pungere (delle api e vespe); p. crist' e blastemades XIV 154 profferire delle imprecazioni; p. ten parḗi XVI 59 battere contro una parete; p. n bót XXII 133 scoppietare.

petlé (ted. betteln), v. a. n., pres. sg. pḗtlĕ — pl. petlòn, XVII 36 pitoccare.

pḗtler, s. m., XVIII 145, 256 pitocco.

péž (pax), s. f., I 17, 57, XIV 21 pace.

pèz, pl. pèč (Diez I. pezza), s. m., pezzo; da n p. incá I 22, 242 da qualche tempo in poi; dṓ n p. I 553 dopo qualche tempo; da n p. XIV 21 da lungo tempo; n p. sòt jù XVII 26 alquanto più ingiù; in pèč XIV 447, 596 a pezzi.

pèza, s. f., brandello; p. da cól XII 101 monile.

piáno (it. piano), s. m., XVIII 238.

pic (picus), s. m., IX 49, XVI 28 pecchio.

pič-piča, picera (Diez I. piccolo), agg., I 235, 543, 567, 275, 329, 368, XV 99; gran e pič VIII 68, IX 3 grandi e piccoli; i pici XVI 2 i pulcini; i pici dĕ la òlp IX 53 le volpicíne; da pič in sù XI 13 fin dall' infanzia; i pici XVII 161 i bimbi; XVII 181 piccolo ragazzo.

pič (peius; cfr. Ascoli, S. L. p. 268 n. 488, 518), avv., XVI 94, 116 peggio.

pichiadú-ésa (peccator), s., XVII 377 peccatrice.

pichiè, pl. pichiá, s. m., peccato; mené p. XVII 404, XIX 62, 179 far compassione; pichiè kĕ XXII 25 peccato che; cfr. Ascoli, S. L. p. 43 n., Foerster, Aiol n. 1858.

pīdl, pl. pídli (pediculus), s. m., XIV 670; cfr. Ascoli, S. L. p. 374.
piè (Ascoli, S. L. p. 368 n.), v. a. r., pres. sg. péiĕ — pl. piòn; I 552, XVI 31, 35, 86, XX 154 acchiappare; sen p. vía I 44, XII 172 mettersi in cammino; p. l jór I 383 levarsi a volo; p. sù pért VIII 65 incamminarsi all'insù; p. jû XII 50 cominciar la scesa; p. tĕ valc XIV 568, XVII 124 afferrare qc.; sĕ lascé p. XVI 78 dar nella trappola; p. itĕ XIX 79 toccare; p. a man XX 29 intraprendere.
pighér (aat. pichar), s. m., I 384 arnio.
pikè (Diez I. piccare), v. n., XIV 424 penzolare.
píla (πυρὰ), s. f., I 300 catasta di legna, pira.
pilícia (pellis), s. f., III pelliccia; XII 10 pelo; cfr. afr. pelicier (verbo).
pingolè (pendiculare), v. n., pres. sg. pingoléiĕ — pl. pingolòn (cfr. abitè), I 319 penzolare.
piòn (pilare), s. m., XV 48, XVIII 198 zampillo, pispino.
piria (aat. peri), s. f., I 161 fragola.
piscè (onomatopea), v. n., pisciare, pispinare; fig. XV 115 sgorgare.
píta (onomatopea), s. f., XIV 76 gallina.
pitè (pipitare), v. n., VI 9, 15, XVII 345, XIX 29, 35, 119 piangere.
pítĕ (pecten), s. m., I 200 pettine.
pitóc (it. pitocco), s. m., XVIII 194.
piz, pl. pič (Diez I. pizza), s. m., I 23 cima, punta; I 359, 480, 518, XIV 755 canto, cantuccio.
píza, s. f., I 10, 30, 116, 170, XIV 198, XV 91 punta, cima; XXII 141 cima d'un albero.
pizáda, s. f., I 8, 35, 674, XIV 182 cima.
piziè (pictiare), v. n., XII 150, XVIII 32 pizzicare.
plan-a (planus), agg., da pl. I 671 a voce bassa; XVI 135 poco a poco; I 627, XIV 549 lento; sost. m., I 282, VII 5, XII 45. 166 pianura.
planét (πλανήτης), s. m., pianeta; ligĕ l pl. a valg. III 4 dir la buona fortuna a qu.
plaz (plateus?), s. m. invar., I 602, XIV 123, XVIII 219 piazzetta (presso una chiesa o casa); s. f. pláza (platea).
plĕgn-pléna (plenus), agg., I 40, 71; lùna pléna I 511 plenilunio.
plóia (pluvia; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 426), s. f., I 90 pioggia.
plo(v)án (plebanus: in quanto all'influenza della cons. labbiale cfr. it. somigliare, dovizie, zufolare), s. m., I 597, IV 16, XX 53 pievano.
plû (plus), avv. ed agg., più.
poblikè (it. pubblicare), v. a., pres. sg. poblikéiĕ — pl. poblicòn (cfr. abitè) XVII 374.
podéi (potere), v. a., potere; pres. sg. pó I 370, pós I 273, pó (póla = pó ĕla) I 237 (pón = pó an XIV 646), podòn I 98, 363, podès I 59, pó; sog. pósĕ o póiĕ (analogia di oréi = volere), póses póies, pósĕ XVII 360 póiĕ, podònṣĕ, podèṣ(ĕ) XVIII 31, pósĕ póiĕ; imperf. podóva podó

VII 7, podóves, podóva I 177 podő I 48, 541; sog. podès V 12, XXII 38 podèssa I 562, XVI 63; fut. podará; p. pf. podú I 459, XIV 600.

poína (Schneller, Die rom. Volksm. p. 166), s. f., XXII 8 ricotta.

polán (pilus-*pilamen; cfr. afr. pelain, Foerster, Cheval. as. 11. Esp. n. 3746), s. m., I 197, XII 15 pelo (in generale ed in particolare).

polifè (políf = capelli irsuti; pilus?), v. a., pres. sg. polifḗië — pl. polifòn (cfr. abitè), I 509 prender per il ciuffo.

pòm (pomum), s. m. invar., XII 67 mela.

pònë (ponere). v. a. r., pres. sg. pònë — pl. ponòn; p. pf. ponú; së p., coricarsi; pònë valg. mettere a letto qu.; fig. I 670, XII 166, XVIII 202 stendere per terra.

pongín (pullus), s. m., XXI 53 pollastro.

ponké (Lad. Idiome p. 295), v. n., I 258 farsi strada traverso qc., ove vi siano delle difficoltà da superare.

pònt (punctum), s. m., XVII 180, XX 74 punto; kiló sta l p. XX 74 qui sta il punto.

pònt (pons), s. m., VII 63 ponte.

pontoalmënt, avv., XVII 332 puntualmente.

pópol (it. popolo), s. m., V 14, X 32.

pópo (cfr. Lad. Idiome p. 296), pl. pópi, s. m., XVII 383 bocciuolo.

pòra (Ascoli, S. L. p. 285, 290, 501), s. f., I 140, 286, XIV 86, 724 cura, avëi p. dë valg. I 582, 687, XXII 38 darsi pensiero di qu.; cfr. Zeitschr. f. rom. Philol. III 500.

poriná (pullus), s. m., IV 8 pollajo, posatojo.

poròm (per-homo), avv., XIV 671 ad ognuno.

pórt (portus), s. m., X 32 porto.

pórt, pl. pórteš (porticus), s. m., VI 46 corridojo.

porté (portare), v. a., portare; XIV 401 produrre; p. dant XVII 138 spiegare.

pošánza (it. possanza), s. f., I 210.

póst (ponere), s. m., I 263, 448, XII 42, XVIII 71 posto; a bon p. XVI 79.

pósta, s. f., a p. XXII 81 a bella posta; XXII 83 fila, serie.

pósta, s. f., posta; strada dë p., strada postale; XIV 612 nunzio, messo.

posté (positum), v. r., I 38 porsi, mettersi.

potḗnza (it. potenza), s. f., XIV 718 spirito.

pré, pl. prá (pratum), s. m., I 294, VIII 7, XXII 9 prato.

premiè (praemium), v. a., pres. sg. premiḗië — pl. premiòn (cfr. abitè), XVII 287 premiare.

prëš (praesto), avv., I 186, XIV 312, 677 presto; I 485, VII 63 quasi.

prèscia (pressa), s. f., VI 38, XV 129, XIV 302 fretta.

pretḗne (per-tendere), v. a., p. pf. pretenú; XVII 108 pretendere.

prèža (prehensia), s. f., XIV 124 presa (di tabacco).

priè (precare), v. a. n., pres. sg. prëië — pl. priòn; I 266 pregare.

prígo (it. pericolo), s. m., I 255, XII 174, XIV 350, 547, XV 109 pericolo; cfr. Ascoli, S. L. p. 20.
prigorús-òṣa, agg., I 143 pericoloso.
prīš (pretium), s. m. invar., XVII 284 prezzo, valore.
pró (pro), prep., I 126, 348, 378, 486, 613, VIII 61 presso; p. mḗṣa I 398 a tavola; p. d'ël I 614 presso di lui; p. cḗna XI 6 a cena.
prṓ (Ascoli, S. L. p. 244 n., 330, 354 n., 404, Mussafia, Monum. ant. 227, Grundriss der rom. Philol. 477), pl. prṓi, s. m., I 318, XIV 206, XVI 510, XIX 4 prete.
proé, provè, porvé (probare), v. a. n. r., pres. sg. prṓ próvë, prṓs próves, prṓa próva, proòn porvòn provòn; I 559 provare; I 207, III 21, XVI 21 tentare; I 132, XVIII 97 sperimentare; XIII 60 soffrire; së p. I 88, 590, XII 24, XIV 63, XXII 76 fare il suo possibile; prṓla I 88 = próa ëla, próvel I 590 = próva ël.
própi (propius), avv., XVII 105 propriamente, davvero.
proponimḗnt (pró ponere), s. m., XIII 62 proposito.
pròs-a, pl. pròš-pròses (probis), agg., I 360, 534, 540, VI 1, XVII 178, 188, 260, 318, XIX 130; IV 22, V 1, 6, XXII 165 probo, buono, onesto.
prụm-a (Meyer-Lübke, Gram. p. 61), num., I 603 primo; imprụma, avv., XVI 133 in sulle prime.
pûc-chia (Meyer-Lübke, Gram. p. 237), agg., poco; I 228; dan p. XVIII 86 poco fa; cfr. Ascoli, S. L. p. 495.
pûr-a (pauper), agg., I 36, 114, 128, 245, 588 misero, povero; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 237.

Rabiús-òṣa (rabiosus), agg., XII 152, XIII 48 rabbioso.
ráiš, raíš (radix), s. f. invar., VIII 10, XIII 20 radice; cfr. Mussafia, Monum. ant. 228.
rajoné (Ascoli, S. L. p. 30 n., 38 n., 367), v. a. n., I 47, 279, 627, VII 51, XVIII 239 parlare.
ran (ramus), s. m., III 15 ramo secco.
raporté (it. rapportare), v. r., XVII 300.
rās (cfr. Mischi, D. W. im Lad. p. 22), s. m., XIII 28 specie di stoffa liscia di lana.
rascé (rasicare), v. a., IX 53 raschiare.
ráta (ted. rathen), s. f., calcolo, conclusione; dṓ la r. XIV 630 presso a poco.
ráza (it. razza), s. f., I 102 origine; I 228 specie, genere; in senso sprezzativo XIV 144.
recèvë (it. ricevere), v. a., p. pf. recevú XV 143.
recordé, v. a. r., IV 47 ricordare.
recórt (it. ricordo), s. m., XVIII 21.
redònt (Ascoli, S. L. p. 222 n., Mussafia, Monum. ant. 229, Grundriss der rom. Philol. 476), avv., r. jû XVIII 87 direttamente giù.

redús-òṣa (Ascoli, S. L. p. 365 n., 387), agg., rovescio; l vënt da r. XXII 129 favonio.

rejòn (ratio), s. f., XIII 11, XXI 41 ragione; XIV 27 pretesa; XVI 132 parere.

remèdĕ (it. rimedio), s. m., zënza r. XIV 498, 639 senza scampo.

remóršo (it. rimorso), s. m., XXII 109.

rendení (re-in-tinnire), v. n., pres. sg. rendenëš — pl. rendeniòn; I 35, 674, VII 5, IX 15, XIV 589 risonare, echeggiare; rendenida XIV 183, 390, 654 risuono.

renové (it. rinovare), v. a., pres. sg. renovéiĕ — pl. renovòn (cfr. abitè); XXII 94.

rëpa (ted. Rippe), s. f., I 646, XIV 376, 425, XV 118 costa, fianco.

reṣodé, redoṣé (re-dorsum), v. a., XIV 460 rovesciare, gettare a terra.

resólt-a (it. risolto), agg. XVII 141.

resorí (resurgere), v. a. n., pres. sg. resorëš — pl. resoriòn, II 14 risorgere, rinascere; VII 11, XIV 348 ricreare.

resoscitè (it. risuscitare), v. a. n., XXII 92; pres. sg. resoscitéiĕ — pl. resoscitòn (cfr. abitè).

respèt (it. rispetto), s. m., plëgn dĕ r. XVIII 193 rispettoso.

respògnĕ (respóndere), p. pt. respognú, respóst; I 230, XIX 65 rispondere.

resté (restare), v. a. n., I 52, 86, 183, XVII 159 restare, rimanere.

restlé (rastrellum), v. a. n., pres. sg. rèstlĕ — pl. restlòn; VIII 34, XXI 95, XXII 35, 110 rastrellare, raccogliere il fieno.

rètĕ (reddere), v. a., XV 144 rendere (réten = rétĕ-an).

retiráda (it ritirata), s. f., XIV 648.

revè, roè (Ascoli, S. L. p. 464 n., Meyer-Lübke, Gram. p. 61), v. a. n. r., pres. sg. rû rúvĕ, rûs rúves, rûa I 114 rúva I 190 rûl (rûa ël) III 22, XII 173, rûn (rûa an) XVI 134, pl. revòn roòn, revès roès, rúa I 603 rúi, rûvi (rúva ëi) XVII 15, 20; sog. rúiĕ (influenza di áiĕ, òiĕ, sáiĕ) rúvĕ XVII 72; imperf. reváva revā roáva roā; sg. roès roèssa revès IV 33 revèssa; fut. revará roará II 22; p. pf. roè XVII 226 revè III 26, pl. roá revá I 145, 263, fem. roáda reváda I 601; ger. reván IV 33, VIII 54 roán; I 126, 145, 320, XII 112 giungere; r. sòt itĕ I 114 capitar sotto qc.; I 601, XXII 145, XXI 45 finire; rifl. VI 25 finire.

revegní (revenire), v. n., pres. sg. revégn(ĕ) — pl. revegnòn; p. pf. revegnú-úda, XVII 343 rinvenire.

revína, roína (rovina), s. f., I 243, XIV 357 avversità; I 442, XIV 558 danno; XVIII 23 rovina.

reviš (Beiträge zur Ethnol. von Ostlad. p. 58), s. m. invar. XIII 32 prato.

režína (resína), s. f., VIII 12 resina.

ri (ridere), v. n., pres. sg. ri, ris, ri, riòn, riès, ri; sog. rī, rīs, rī, riònṣĕ, rièṣĕ, rī (ie = ī, come in sī, sīs sī); imperf. rióva riṓ; sog. riès rièssa; fut. riará; imperat. ri-rièdĕ; p. pf. rit ri, fem. riúda rida ẹ rita; I 402

ridere; I 87 beffarsi; sĕ dé na riúda I 695 prorompere in risa; sĕ la ri XIV 333, XIX 85 ridersela; ri dad alt XX 98 crosciare un riso.

rī-ria (reus), agg., I 53, 206, 248, 468 cattivo; I 74 pericoloso; I 156, 316, 662 grave; dĕ ki dër rī I 520 dei più perversi; a rīs o a bones I 668 voglia o non voglia; l' avëi ria VIII 43, XIX 104 trovarsi in cattivo stato; l rī bót I 694 il colpo fatale; na té ria Maròra IV 15 una tal Marebbana (che non era nulla di straordinario); na té ria númera VI 6 un semplice numero; IX 30 turbulento.

riáč, riát- riácia, riáta (peggiorativo di rī), agg., I 255, X 14 perverso, cattivo.

ric-a (aat. rîchi), agg., I 307 ricco; avv. ricamĕnter XVII 233.

rísa (ted. riss), s. f., fessura, spaccatura I 660, XIV 22.

ríva (ripa), s. f., I 465 pendío, declivio.

rivál (it. rivale), pl. rivai, IV 28.

ró, pl. ròs, cfr. bó-bòs (aat. rôr), s. m., XVII 358, 406 canna, tubo.

róa, rŏ, pl. rŏs (rovina?), s. f., I 5, 106, 173, 642 frana, pietrame; XIV 581, XV 134.

róda (rota), s. f., cerchio I 408; giravolta I 469, 680, XII 79; ruota XVI 138; orbita, giro XIV 109.

rodé, v. a. n. r., I 42 girare; I 405, 423 muoversi in giro; r. i oedli I 26 girare gli occhi; l chiè mĕ róda XII 161 mi gira il capo; XII 71 ballare.

ródĕ, s. m. XVII 379 rivolgimento.

rodèla (Ascoli, S. L. p. 349, Lad. Idiome p. 311), s. f., I 664 distesa di fieno.

roéṣa (Ascoli, S. L. p. 359 n., Rom. Stud. X 179), s. f., XVII 288 rosa.

romblenamĕnt (ted. rumpeln), s. m., XII 55 strepito.

ròmpĕ, rompí (rumpere), v. a. n. r., pres. sg. ròmpĕ — pl. rompiòn; p. pf. ròt-a I 516, rompí-ida; r. fóra I 79, XIV 594 prorompere, scatenarsi; XIV 425, 520; 729.

romú (Ascoli, S. L. p. 47—8), s. m., rumore XIX 150; gni a r. XVII 32 altercare.

rònc, vb. ronchiè (Ascoli, S. L. p. 144, 383, 386), s. m., XVII 206 rinterro.

ròs-a (russus), agg., IV 24, XIV 87 rossiccio.

róst, ròst (aat. gi-rôsti), s. m., I 340, XIV 53 arrosto, da ciò

ròst-a, agg., I 305, XIV 628 rubicondo.

roté (ructare), v. n., IX 38 spezzar co' denti.

rozòn (accresc. di róza: Diez I. rozza), s. m., XVI 16 rozza.

rû (rivus), s. m., VIII 72, XIII 17 ruscello.

rúgea (Ascoli, S. L. p. 95, 95 n., 212, 212 n.), s. f., XIV 157 ruggine.

rụ́ta (ted. ruthe), s. f., I 304 ramicello, bacchetta.

Sa = sú a.

sábĕ-sábia (sapidus), agg., I 94, 395, 708 civettino; cfr. Ascoli, S. L. p. 369 n.

sábla (Diez I. sciabla), s. f., XIV 147 sciabola.
sabláda, s. f., XIV 441 sciabolata.
saíta (Mussafia, Monum. ant. 231), s. f., I 74, 675, VII 35 folgore, saetta.
sála (ted. (rinn)sal), s. f., XVI 34 doccia, scolatojo.
sálf (?), s. m. invar., VIII 18, XVII 389, 396 camera, stanza.
salodè (salutare), v. a. n., pres. sg. salúdě — pl. salodòn; I 41 salutare; XIV 281 accogliere.
salt (saltus), s. m., ten s. VI 45 in un salto.
saltamént, s. m., XX 99 il salterellare.
saltòn (accresc. di salt), s. m., I 190, 295.
salté, v. n., saltare; I 367 correre; I 172, 284 balzellare; s. sù I 34 sobbalzare: na saltáda VI 44 una corsa; salté dő a valc I 233 dar la caccia a qc.
salút (salus), s. m. I 49, saluto.
salvár(ě)-ra, salvária (silva), agg., I 99, 109, 261, XIV 228, 594 selvatico; XXII 65 rozzo, incolto; cfr. Ascoli, S. L. p. 44, 81, 398 n.
salvergín-a, s. ed agg., I 108, 569 bestia salvatica; I 34, 42 selvaggio: XIV 292 selvatico.
san-a (sanus), agg., I 46 sano; I 183, 646 illeso; XIV 39, 497, XVII 50 in buono stato; cfr. Ascoli, S. L. p. 372, 372 n; pl. m. sagns e san'.
san, sant (Ascoli, S. L. p. 165 n., cfr. afr. sain e saint: Foerster, Aiol n. 3607), s. m., I 379, 380 sciame.
sangoné (sanguis), v. n., pres. sg. sangonéiě — pl. sangonòn (cfr. abitè); sanguinare; sangonáda IX 32 perdita di sangue.
saníš (sanies), s. f., XVI 11 striscia livida.
sanlascé (sanguis-laxare), v. a., pres. sg. sanlascéiě — pl. sanlasciòn (cfr. abitè), XIV 618 salassare.
santiámen (sanctus-amen), s. m., XV 110 momento.
saorí-ída (saporitus), agg., I 108, 265, 702, XIV 660, XVII 178 affabile, mansueto; XII 41 facile; XIV 312 praticabile; avv. III 24, XVII 20, 189, 245 facilmente.
saoròn (sabulo), s. m., XVIII 106, 197, 228 sabbia.
sartorésa (sartor), s. f., I 310 cucitrice.
sas, pl. saš (saxum), s. m., I 106, 173, 642 sasso.
sasín (it. assassino), s. m., XIV 750, XVII 83.
sasòn (accresc. di sas), s. m., IV 2 sasso grande, macigno.
savaiè (sapicare), v. n., XII 144 simulare, fingere: pres. sg. saváiě — pl. savaiòn.
savéi (sapére), v. a. n. impers.; pres. ind. sa (sai = sa iů) I 246, 478, 491, sas I 338, sa (san = sa an) I 538 (sal = sa ël) I 334, 414, 558 (sála = sa ëla) I 64, 624, savòn, savès XIV 136, sa VIII 40; sog. sáiě sápě XVII 168; imperf. savóva XIII 45 savő XIV 99; sog. savès XX 29, XVIII 215 savèssa; fut. saprá savará (3. pl. saprále = saprá ëles I 395); p. pf. sapú-úda; I 165 sapere; I 64, 414, 558, 624, VI 54, XX 124 sembrare; san bëgn

I 538 s'intende; s. bon XIII 45 piacere, andar a gusto: ëla mĕ sa ria XIV 99 mi sembra difficile; s. bèl I 334, XIV 438 provar piacere; s. da fa valc XVI 31 essere pratico di qc.

sažòn (Mussafia, Monum. ant. 230), s. f., I 250, 699 stagione.

sbalz (βαλλίζειν), pl. sbalč, s, m., I 7 balzo; fa n s. I 38 spiccar un salto; accresc. sbalzòn I 560.

sbalzé (Ascoli, S. L. p. 109), v. n., balzare; s. in pè I 85, s. sú I 663 balzar su; IX 37, XX 121.

sbaré (it. sparare), v. n. (a.), XIV 269, 451, 528, 641, 707; XV 112 tirar un colpo.

sbáva (Meyer-Lübke, Gram. p. 48), s. f., XII 152 bava.

sbecarí (Diez II. c. bouc), v. a. n., esercitare il mestiere di macellajo: fig. XVI 89 trucidare, scorticare; pres. sg. sbecarḗš — pl. sbecariòn.

sbochiè-áda (ex-bucca), agg., lingua maledica; XXII 29 indecente.

sbodelé (ex-butellus), v. a. n., pres. sg. sbodeléiĕ — pl. sbodelòn (cfr. abitè); XIV 605 sventrare.

sbojè (Mussafia, Nordit. M. busar), v. a., pres. sg. sbûjĕ — pl. sbojòn; I 118, 516, VIII 27 bucare, pertugiare.

sbònf (ted. Schwung), s. m., dĕ sb. II 6, XIV 583 con impeto.

sbonfáda, s. f., XIV 488 impeto.

sboráda (boreas, cfr. Wölflin, Arch. II 254), s. f. (dal verbo sborè), VIII 46 buffera.

sbordoné-áda (Lad. Idiome p. 154 bordon), agg., VIII 22 cencioso.

sborlè (? cfr. Lad. Idiome p. 317), v. a. n., pres. sg. sbúrlĕ — pl. sborlòn; XIV 82 spingere.

sbriscè (Lad. Idiome p. 318), v. n., I 140, XV 88 scivolare; cfr. Mussafia, Nordit. M. 206[5].

sbroké (aat. brechâ), v. a. n., XIV 578 prorompere con violenza.

sbụ́ra (v. sboráda), s. f., XXII 137 buffera.

scagn (scamnium), s. m., XX 19, XXI 81 sedia.

scalīra (scala), s. f., XIV 466 mangiatoja graticolata delle pecore e dei cavalli.

scarté (Lad. Idiome p. 319), s. m., VIII 42 specie di farinata.

scarzé (Ascoli, Arch. II 2, 280), v. a., pres. sg. skérzĕ — pl. scarzòn; I 80, XIV 276, 749, 760, XVI 36 smembrare, dilacerare.

scasé (ex-quassum), v. a. n. r.; I 510 briscolare, dar delle bufte; XIII 47, XIV 336, XX 143 riscuotere; sĕ s. XIV 402, XXII 127 rabbrividire; cfr. Ascoli, S. L. p. 524—5.

scèc, scèkĕ = inscí kĕ (in-sic-quod, v. inscí), cong., I 8, 23, 68, 150, 166, 284 come, come se.

sceké (it. seccare), v. a. n., ëla mĕ scéca I 346 ho disdetta; I 542 inquietare; XVI 47, XVIII 208 molestare.

scèta (it. setta), s. f., XIV 140 razza.

sciábla (Ascoli, S. L. p. 515, 516), s. f., I 315, 316, XII 104, XIV 219, 222, 428 spalla.

scialdé (ex-calidus), v. a. n. r., VIII 55, X 22 riscaldare; sĕ s. I 567 accendersi; XVII 387 intenerirsi.

sciáldi (ex-valde?), avv., I 342, 461, X 20, XII 78 molto.

sciampé (ex-campus), v. n. r., I 437 scampare.

scikè-áda (ted. geschickt), agg., I 229 savio; fa da scicádes I 391, 398 far le saccenti.

scikĕza, s. f., XVII 218 saviezza.

scincònda (ted. schenken), s. f., VII 10 regalo.

scinkè (ted. schenken), v. a., XIV 48, XVII 321, XXI 64 donare, regalare.

sciòr-a (it. signore-a) VIII 29, XVII 109, XIX 7; I 28, 229, XVII 231, 235 signore-a; cfr. Ascoli, S. L. p. 47.

scíor, pl. scíorz (sibilus), s. m., I 35, IX 55 fischio.

sciorè, v. n., XIV 385, XX 112, XXII 67 fischiare; cfr. Ascoli, S. L. p. 104, Mussafia, Prov. 34, 134.

sciorè (ex-aura), v. a., XVIII 106 gettare; cfr. Mussafia, Prov. 31, 122.

scóco, palafreno; fig. XIV 84 signore snervato.

scodèla (scutella), s. f., I 339 scodella.

scògnĕ ((ab)scondere), v. a. r., p. pf. scognú-úda; I 21 nascondere; I 216, 230, 664, XIV 290, 317.

scolté (v. ascolté), v. n., pres. sg. scòltĕ scútĕ (dall' inf. scûté) — pl. scoltòn scûtòn; I 220, XVII 157, 325 tacere; I 235, 361, XVIII 185 sentire; cfr. Ascoli, S. L. p. 367 n.

scomencé (ex-cum-initium), v. a. n., pres. sg. scomĕncĕ — pl. scomenciòn; I 469 cominciare; XIV 82 accattar brighe.

sconánza (ted. schonen), s. f. riserva; fa sc. I 459 far a meno.

scònĕ, sconé, v. a., I 333, III 8 evitare; I 572, 670 far riserva di qc.

scorĕnt-a (obscurus, influenza degli agg. in-ĕnt), soltanto in scorĕnta noèt I 637, XII 22, XIV 721 notte oscura.

scoriáda (ex-corium, cfr. afr. escourgiée), s. f. XIV 747, XVI 15, 52 sferza.

scoriè, v. a., pres. sg. scoriĕiĕ — pl. scoriòn (cfr. abitè); XVI 10, 17 sferzare.

scoritè (obscuritas), s. f., XIV 338 oscurità.

scortelé (cultellus), v. a., pres. sg. scortelĕiĕ — pl. scortelòn (cfr. abitè), I 681, scorteláda XV 48 coltellata.

scoṣè (ex-causa), v. n., pres. sg. scúṣĕ — pl. scoṣòn; I 754 aggradire, piacere.

scrái (aat. scrîan), s. m. I, 681, 686 grido.

scraiamĕnt, s. m,, XIV 75 gridío.

scraiè, v. n., I 376 gridare; XIV 495 mettere guai; s. dŏ III 16 ingiuriare.

scraiòn (accres. di scrái), s. m., I 212, 612.

scrichiamĕnt (v. scrichiè), s. m., I 434 il balzare, saltellare.

scrichiè (Lad. Idiome p. 324), v. n., I 46, 168, IX 23, XII 71, XVII 207, XXII 56 saltellare.

scúṣa (excusare), s. f., XVI 88 scusa.

scúscia (Lad. Idiome p. 193 descoscè), s. f., XIV 616 guscio.
sdlomené (Ascoli, S. L. p. 370 n.), v. a. n., pres. sg. sdlomònĕ — pl. sdlomenòn; I 318, XIV 42 riprendere.
sdlominè (ex-lumen), v. n., I 74, 317, 512, II 10, VII 47, XII 51, XIV 158, XVII 3 rilucere, brillare; perciò
sdlominamḗnt, s. m., rilucentezza XVIII 234.
sdraiè (aat. strewjan), v. r., I 662, XII 166, XIV 496, XVI 102 sdrajarsi.
šĕ (si), cong., se; šĕ mai kĕ I 48 purchè; šĕ nó V 28, XIV 60 se no, altrimenti.
sé (sal), s. m., XVI 95, XVIII 230 sale; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 466.
sĕ, pron. rifl. congiuntivo.
sĕc-chia (Ascoli, S. L. p. 370 n.), agg., I 83, III 15 secco (del suono); XIX 166; frësc s. XIV 336 freddo secco.
secònd, secòndo (it. secondo), num., I 82.
secrḗt (secretum), s. ed agg., VII 49, XVII 165 secreto.
sḗda (seta), s. f., XII 110 seta.
sḗdla (Ascoli, S. L. p. 369), s. f., I 414 secchia.
seghitè (it. seguitare), v. n., pres. sg. seghitḗiĕ — pl. seghitòn (cfr. abitè); XIV 492, XX 102.
sĕgn (signum), s. m., segno; fa s. XIV 565 far cenno; s. dĕ véra XIV 573 allarme; da bon s. XVII 184 promettendo bene; XII 124 contrassegno.
ṣĕgn (de-signo?), avv., I 1, 49, 63, 75, 429 adesso.
sègra (sacra), s. f., I 341, 363, 457 sagra; destorbè la s. XIV 499 disturbare la festa.
segú-úda (securus), agg., I 232 sicuro; pórt segú X 32 buon porto; XXII 67 probabile; savëi na segûda XVIII 215 essere sicuro d'una cosa; tan segû kĕ I 573 così come (trattandosi d'un giuramento).
sĕi (sitis), s. f., I 149, XVI 81 sete.
ṣèlo (it. zelo), s. m., I 479, 713, XIV 576, XXII 106.
sḗmena (Ascoli, S. L. p. 30, 488), s. f., XIV 316, 364 viottolo, sentiero.
sen = s'en, se ne.
sĕn (aat. sin), s. m., I 205, XIV 92, 333, 481 rabbia; tel sĕn XII 15 nella rabbia; da sĕn XVIII 14 da senno.
ṣené (?), v. n., pres. sg. ṣḗnĕ — pl. ṣenòn: I 381, XIV 70, 115, 370, 470 ronzare; I 658, VI 54, XXII 135 passar fischiando.
senté (Mussafia, Nordit. M. sentar), v. a. r., I 25, 150, 604 mettere a sedere; s. a chiaval XIV 224 andar a cavallo; cfr. Ascoli, S. L. p. 63, 201.
sentḗnza (sententia), s. f., prononziè na s. XVII 305 dare una sentenza.
sentí (sentire), v. a., s. l vin XII 38 essere un po' brillo.
senzī́r-a (it. sincero), agg., I 400 schietto; deventé s. XII 171 tornar in se; XIV 84 uscito dall'ebbrezza; I 529, XVII 80 sensato; I 566, XVII 310 leale; avv. senziramḗnter I 399; cfr. Ascoli, S. L. p. 488; perciò il sostantivo
senzeritè, sinzeritè I 132.

sepolí (sepelire), v. a., pres. sg. sepolḗš — pl. sepoliòn, I 198, XIV 324 seppellire, nascondere.

sëra (serus), s. f., I 535 sera; in sëra XVII 133 jersera.

sëré (sera), v. a. n., I 115, 594 serrare; s. itë XIV 591 circondare; s. sù XVI 33 chiudere; VII 4 rinchiudere; séra e zéra X 14 far una serra serra; s. da itë XII 24 rinchiudere.

sërégn-éna (serenus), agg., XIX 17 sereno; vëat da s. XXII 129 aquilone.

serví (servire), v. a. n. r., pres. sg. servḗš — pl. serviòn; servire; XVII 236 far gli onori.

servidú (servitor), s. m., VIII 60 servo.

sešúr (it. susurro), s. m., I 170, 175, 683, XII 52, XIV 743 strepito, rumore.

sët (septem), num., XII 139 sette.

setú (Ascoli, S. L. p. 47, 524), s. m., I 661, VIII 27, XXII 38 segatore, falciatore.

séva (saepa), s. f., XVIII 54 colonna, piuolo.

sfadiús-ọ̀sa (v. fadía), agg., I 144, VI 44, X 26, XI 13, XV 7 faticoso.

sfénë (ex-findere), v. a. r., p. pf. sfenú-úda; IV 27 spaccare; IV 37, IX 19 fendere, rompere; s. lḗgna XXI 96 far legne.

sflindernè (ted.), v. n., pres. sg. sflindernḗië — pl. sflindernòn (cfr. abitè); XII 112 svolazzare.

sfloterné (ted. flattern), v. n., pres. sg. sflonternḗië — pl. sfloternòn (cfr. abitè); XII 127 sventolare.

sfogaté (focus), v. n., pres. sg. sfogatḗië — pl. sfogatòn (cfr. abitè), attizzare; sparare XIV 492, sfogatada XIV 12 incendio, tizzone.

sfolé (follis), v. a., VIII 27 schiacciare; s. la nëi, i gònf VIII 53 spingersi traverso la neve.

sfomiè (ex-fumus), v. a., pres. sg. sfomiḗië — pl. sfomiòn (cfr. abitè); affumicare XIV 53.

sforzamḗnt (fortis), s. m., XVIII 98 sforzo.

sfridè (G. Paris, Rom. VII 121, XI 440; Foerster, Zeitschr. f. rom. Philol. V 109), v. a. n. r., pres. sg. sfrḗidë — pl. sfridòn; XIV 43 rinfrescare; fig. XVI 58 asfissiare.

sgaré (afr. esgarer; cfr. Foerster, Aiol Gloss.), v. a., pres. sg. sgárë e sgarḗië — pl. sgaròn; XVI 48 spaurire, scacciare.

sgiavé (ėx-cavus), v. a. n., XV 20 scavare.

sgnápa (parola appartenente al dialetto veneziano, dal ted. Schnapps), s. f., XIV 730 acquavite.

sgoloṣé (v. gòla), v. n., pres. sg. sgoloṣḗië — pl. sgoloṣòn (cfr. abitè); XXI 16 spiluzzicare.

sgraziè-áda (ex-gratia), agg., IV 44 disgraziato.

sgrič (v. sgricè), s. m., XIX 111 ribrezzo, dal verbo rifl.

sgricè (aat. grûwison), sentir ribrezzo.

sgriciús-ọ̀sa, agg., I 527, XVI 108, XVIII 96, XXII 134 stomachevole, schifoso; sgriciorús-ọ̀sa I 196, XIV 490.

sī, sog. del verbo essere, 1. 3. sg. 3. pl. pres.
sī (saepes; cfr. Ascoli, S. L. p. 39, Meyer-Lübke, Gram. p. 241), s. f., XVII 120 siepe.
siára (secála), s. f., XVIII 230 segala; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 496.
sichiè (siccus), v. a. n., pres. sg. sĕ́chiĕ — pl. sichiòn, seccare; s. adụm XVII 390 raggricchiare; XX 144 arrostirsi.
siè (secare), v. a. n., pres. sg. siĕ́iĕ — pl. siòn (cfr. abitè); VIII 33, XXI 95, XXII 35 falciare.
signál (signum), pl. signái, s. m., I 513, II, XIV 718, XVII 389 spettro.
signè, v. a. r., pres. sg. sĕ́gnĕ — pl. signòn; I 549 segnare; XII 44, 49, XX 80 far il segno della croce.
sigú = segú.
siòr (senior), s. m., I 597, XIV 309 signore (titolo); del resto sciòr o signúr.
ṣirè (desiderare), v. n., XIV 190 formare pratiche segrete, cercar d'ottenere qc. con astuzia.
sitè (Lad. Idiome p. 330), v. n., XV 123 abbordare qu. bruscamente, attaccare.
skelét (ted. Skelett), s. m., XVII 390 scheletro.
skīra (aat. scara), s. f., I 528, XIV 464, 479 schiera, ciurma.
skirláta, skiráta (Mussafia, Nordit. M. schilato), s. f., IX 50 scojattolo.
skivè (aat. skiuhan), v. a. r., I 252, 657, XVII 83, XXII 82 evitare, fuggire.
slambrotamĕ́nt (v. slambroté), s. m., XVIII 180, XX 84 discorso inintelligibile.
slambroté (Lad. Idiome p. 330), v. a. n., pres. sg. slambrotĕ́iĕ — pl. slambrotòn (cfr. abitè), XVI 114, XX 84 parlar presto ed inintelligibilmente.
slargiè (ex-largus), v. a. r., pres. sg. slérgiĕ — pl. slargiòn (cfr. abitè); I 648, XIV 203, 231, 553 slargare; I 636 traboccare.
slitáda (aat. slito), s. f., corso in islitta; I 142, 712 sdrucciolata.
sliziè (Mussafia, Nordit. M. slisegar), v. n., I 256 sdrucciolare.
smalté (maltha), v. a. n., pres. sg. smáltĕ e smaltĕ́iĕ — pl. smaltòn, VI 42 intonacare, immaltare.
smalz (ted.), s. m., XVIII 68 strutto.
smalzé, v. a. n., XIV 756 condire con istrutto.
smóia (ex-moles, mola), s. f., XIV 581 smotta.
smórza (ex-mordere), s. f., XIV 585 tagliaferro.
snaṣé (ex-nasus), v. a, n., pres. sg. snaṣĕ́iĕ — pl. snaṣòn (cfr. abítè); VIII 21 annasare.
snèl-a, pl. snī-snèles (ted.), agg., avv. I 33, VII 37, XVII 48, 164 snello.
sniorè (v. níora), v. a. r., pres. sg. sniorĕ́iĕ — pl. snioròn (cfr. abitè); XXII 124 annebbiare.
snortlé (ted. schnarchen), v. n., XIV 156 russare, ronfare.
só (suus), fem. sûa, pl. m. sû, fem. sûs; ma si òma (= sûa òma) V 8, XXII 81.
socodí (Ascoli, S. L. p. 109, 180 n., 506; cfr. prov. secodre, Mall, Prov. Gram. p. 15), v. a., pres. sg. socodĕ́š — pl. socodiòn; VII 20 ajutare, assistere.

socrĕ́t (secretus), s. ed agg., VII 51 saputello, saccentuzzo.
soĕ́nz, sovĕ́nz (Ascoli, S. L. p. 48—9, 49 n., Mussafia, Rom. II 119), avv., I 12, 30, 318, III 26, VIII 30, XII 155 sovente.
sòfl (sufflare), s. m., X 17 soffio.
soflamĕ́nt, s. m., XX 100 zufolamento.
soflé, v. n., I 443, 707 soffiare; VIII 51, XIV 164, XIX 101, XX 112 zufolare.
sofoiè (suffocare), v a. r., XVI 56, XVII 107, XXII 109 soffogare.
soiús (Ascoli, S. L. p. 47), s. m., IX 4, 40, XII 159 sudore; dùt in s. XIV 304 tutto bagnato di sudore; verbo: soiè = sudare.
sòl, sù, fem. sòla, pl. sùš-sòles (solus; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 136), agg., I 222, XIV 58; bī sùš I 547 da solo a solo; avv. I 108, e
solamĕ́nter I 271, solmĕnter I 633.
solènĕ-a (it. solenne), agg. XV 140.
sólit (it. solito), avv., per s. o solitamĕnter XIII 12, XXII 17 di solito.
sóma (it. soma), s. f., XVIII 27, 29, 80.
sòma (summa), s. f., XVI 4 somma, mucchio.
somené (semen), v. a. n., pres. sg. somĕ́nĕ — pl. somenòn; I 201 seminare; I 379, VIII 28 sciamare; cfr. Mussafia, Monum. ant. 232.
somiè (somniare), v. a. n., pres. sg. somiĕ́iĕ — pl. somiòn (cfr. abitè); I 275, 555, XVII 91 sognare.
somiè (similare), v. a. n., pres. sg. somĕ́iĕ — somiòn, XIV 70, 435, XVII 14 rassomigliare.
sòn (somnus), s. m., sogno; tel s. I 558 sognando; pl. sogns XIV 335.
sòn (somnus), s. f., I 532, XVII 394 sonno.
sòn (sonus), s. m., XII 169, XIII 47 suono.
soné (sonare), v. a. n. suonare; XIX 171 sembrare.
sorá (cfr. Foerster, Aiol Gloss. solier; Lad. Idiome p. 335), s. m., XIV 472 solajo, terrazzino; cfr. Ascoli, S. L. p. 381 n.
sorára (supra-area), s. f., I 353, 404 aja (superiore).
sòrc (Ascoli, S. L. p. 525), s. m., XVIII 230 grano turco.
sorédl (Ascoli, S. L. p. 513), s. m., I 95, VII 47, XIV 343, XVII 83 sole.
sorícia (sorex), s. f., XII 12, XIV 760 sorcio.
sór(t) (sors), s. f., XII 115 sorta; XIV 450 genere, natura.
sórt (it. sorte), s. f., XIV 242, XVII 181.
sòt (subtus), prep. ed avv., I 198 sotto; a piè, alle falde I 245, II 2; sòt l tĕmp I 86 esposto al temporale; sù sòt XII 66 su sotto (soffitta); dĕ s. e dĕ sùra XVI 16 da capo ai piedi; n'orĕ́i s. XX 49 non voler mettere mano a qc.; s. e sùra XIV 744 sossopra.
sòt-a, agg., XVI 110, XVIII 42 basso, profondo.
sotí-íla (subtílis), agg., XXII 101 sottile, tenue.
sotmĕ́tĕ, somĕ́tĕ (subtus-mittere), v. a. r., p. pf. sometú-úda, XVI 63 sottomettere.
sozèdĕ (it. succedere), v. n., I 704, XIX 84; p. pf. sozedú-úda.

spalanké (it. spalancare), v. a., pres. sg. spalankḗiĕ — pl. spalancòn (cfr. abitè); VI 46, XV 107.
spantiè (ex-pantex), v. a., pres. sg. spantiḗiĕ — pl. spantiòn (cfr. abitè), XIV 532 schiacciare.
spáo-spávia (ex-pavidus), agg., XIV 263 timido (ombroso, selvatico).
spari (v. despari), v. n., pres. sg. sparëš — pl. spariòn; p. pf. sparí-ída, e sparú-úda; I 690, 697, XIX 115.
spavḗnt (ex-pavere), s. m., spavento, orrore VI 3, XVIII 96, XXII 134.
spazé (Mussafia, Nordit. M. spazarla), v. n. r., VI 37, XIV 169 spicciarsi, affrettarsi.
spazīr (ted.), gi a sp. XVIII 232, XIX 28 andar a passeggio.
spazirè, v. n., pres. sg. spazirḗiĕ — pl. spaziròn (cfr. abitè), VIII 19 passeggiare.
spéc (Wölflin, Arch. I 133), s. m., XVI 47, XVIII 208 spago.
spedí (expedire), v. a., pres. sg. spedḗš-spediòn, XIV 278 mandar fuori; s. in l'ater mòn XVI 65 mandar nell'altro mondo.
spedicè (ex-peditiare), v. a., pres. sg. spedicḗiĕ — pl. spediciòn (cfr. abitè), I 10, 113, XIV 448, XVII 276 spezzare, spezzettare.
spedré (ex-petra), v. a. n., pres. sg. spḗdrĕ — pl. spedròn; III 11 lapidare.
spḗiṣa (expensa), s. f., X 15 vitto, cibo; XIV 502 spesa.
spḗnĕ (expendere), v. a., p. pf. spenú-úda; spendere; XVIII 189 regalare.
spḗngĕ (ex-pingere), v. a. n., p. pf. spënt-a; IV 40, XVI 96, XVIII 154 spignere, rimuovere.
spḗnta, s. f., XIV 488 spinta, urto.
spérdĕ (ex-perdere), v. r., spaventarsi; fa na sperdúda a valg. VII 16 spaventar qu.; cfr. Aiol. Gloss. esperdu.
sperimḗnt (experimentum), s. m., XVII 251 sperimento.
spës-a (spissus), agg., I 198, XIV 468, 477, XXII 127 denso, fitto.
spía (aat. spëha), s. f., XIV 278, 350 esploratore.
spicolè (it. speculare), v. a., pres. sg. spicolḗiĕ — pl. spicolòn (cfr. abitè) I 652.
spīdl (speculum), s. m., I 296, XVIII 176 vetro; XVIII 249 specchio.
spiè, v. a., pres. sg. spiḗiĕ — pl. spiòn (cfr. abitè); I 11, XX 153 spiare, scorgere.
spieghè (it. spiegare), v. a., XVII 134.
spinè (spinalis), s. m., I 44, 139, 320, XV 118, XVIII 199 schiena.
spinús-òṣa (spinosus), agg., I 421, XVII 266 spinoso, scabroso.
spiòn (accresc. di spía), s. m., XIV 302 esploratore.
spíṣo (ted.), s. m., XVIII 118 ribrezzo.
spiz-a (ted. spitz), agg., XIV 198 appuntato; chiapèl spiz XII 125; XV 93, 108 terminando in punta.
spiza, s. f., I 118 pietra acuta, tagliente.
spiza, s. f., IV 17 ragazza dappoco.

spizè, v. a., I 655 appuntare; sp. les orḗdles I 75, XIV 149 tendere gli orecchi.
spizorè, v. n., pres. sg. spizorḗiŏ — pl. spizoròn (cfr. abitè), I 153 spuntare, germinare.
splondrè (onomatopea: plun), v. n., IV 11 far fracasso, rimbombare; pres. sg. splúndrĕ e splondrḗiŏ — pl. splondròn.
splondròn, s. m., XIV 381, XVII 337 detonazione.
spó = despó (v. sopra), avv., I 82, 138, 181, 234 poi.
spodè (sputare), v. n., pres. sg. spúdŏ — pl. spodòn, XVI 137, XIX 159 sputare.
spòngĕ, spòncŏ (ex-pungere), v. impers., XX 124 (spònč = spòncĕ) sentire de' dolori lancinanti.
sponté (ex-punctum), v. n., XXII 87 spuntare.
sporòm (aat. sporo), gi a sp. II 12, XIX 136 andar di galloppo.
sporomé, v. a. n., pres. sg. sporomḗiŏ — pl. sporomòn (cfr. abitè); II 5, IV 26, 31, XIII 37 (andar in fretta), XIV 441, 457, XVII 35.
sporvél (aat. sparwari), s. m., sparviere; fig. XVII 104 persona di cattiva apparenza; cfr. Ascoli, S. L. p. 61, 129b.
sprigorè (ex-periculum), v. a. n. r., XIV 12 spaventare; XVII 42 scacciare.
sprinza (ted.), s. f., innaffiatojo; fig. XIV 459 fucile (di poco valore).
sprinzè (ted.), v. a. n., XV 116, 268 schizzare; fig. I 113, 172, 176, 684, XIII 18 scender in fretta (trans. precipitare).
squáda (scuvada, scopata: Ascoli, S. L. p. 103), s. f. X 3 scopata; fig. I 184 schiera (di bestie salvatiche, che inseguite prendono la fuga).
squadra (it. squadra), s. f., XVII 5.
stagn-a (Ascoli, S. L. p. 96), agg., XIV 544 fermo, solido, forte.
staké = destaké (it. staccare), v. a. r., I 112, 169.
stála (stabulum), s. f., VIII 47, 64 stabbio.
stalòt, s. m., XIV 466 stabbiuolo.
stanc-chia (Dîez I. stancare), agg., I 316, 461 stanco, lasso.
stankéza, s. f., XV 90 stanchezza.
staziòn (stare), s. f., XIII 24 stazione, luogo di fermata.
sté (stare), v. n., I 216 stare; pres. ind. sta (stai = sta iů) I 368, 563, stas, sta I 176, stòn, stès, sta XIV 85; sog. stáiĕ (come avëi = áiĕ) XVII 98, o stibĕ (influenza di sibĕ, forma secondaria di sī (siam)); imperf stéva VIII 13 stḗ I 23, 27, stḗles = stḗ ëlcs VIII 22, stḗvi = stéva ëi XIV 702) (come éva ḗ del verbo èster); sog. stès stèssa; fut. stará; imperat. sta I 554, stèdŏ XX 60, p. pf. sté I 187 — stáda I 689, pl. sta I 248 — stades; ger. stan; sté fóra dī I 266, 368 tardar a rivenire XV 37 mancare; XIII 3 abitare; sté + a + verbo nell' infin. = Verbo nel modo, in cui si trova „sté" I 495, VIII 56, XX 60; sté a sorḗdl XV 97 soleggiarsi; sté bĕgn XXI 69 essere agiato, VIII 22 tornar bene; sté mal XVII 98, XXII 28 non convenire; sté a chiaṣa I 708 rimanere a casa sua.

stḗla, stḗra (Zeitschr. f. rom. Philol. I 519, Meyer-Lübke, Gram. p. 117, 524), s. f., I 176, XIV 329 stella.

stḗnta (extenta, cfr. Ascoli, S. L. p. 17 n²), s. f., I 588, XIV 537, XXII 45 miseria, povertà.

stentins (intestina), s. m. pl., XIV 424 intestini.

stérc-stérscia, pl. stérš-stérsces (ted. stark), agg., I 101 forte, robusto.

stīga (ted. Stiege), s. f., VI 45 scala.

stíma (it. stima), s. f., XIV 100.

stimè (aestimo), v. a. n., IV 29, XIV 98, 300 ubbidire; V 12 stimare.

stinè = destinè (destinare), v. a., XXII 167.

stizè (ex-titio), v. a. n., I 172 sfavillare, rilucere.

stlafé (Mischi, D. W. im Lad. p. 27), v. a. n., XXI 72 chiacchierare, diffamare.

stlára (ex-clathri), s. f., XII 120 fibbia.

stlefé (?), v. (a.) n., pres. sg. stlèfĕ — pl. stlefòn; XVI 53 chioccare; XVII 337 scoppiare, far fracasso; st. dű̀t adụm I 676 risuonare da tutte le parti; st. a mèz ia XXII 131 fracassare pel mezzo.

stlefòn (accresc. di stlèf), s. m., XVII 338 strepito, fracasso.

stlèt-a, mareb. slét-a (ted. schlecht), agg., cattivo, vile; èster masa st. a valg. I 241 non contar per un altro; XIV 451 vile; ël m'è masa st. XXI 80 m'infastidisce.

stlinghinamḗnt (ted. klingeln), s. m., II 1 tintinnio, strepito.

stlinghinè, v. a, n., pres. sg. stlinghinḗiĕ — pl. stlinghinòn (cfr. abitè), IX 18 scampanellare, suonare.

stlipòn (Mussafia, Nordit. M. 112 stropar), s. m., XVII 291 turacciolo.

stlóp (scloppus), s. m. invar., I 37, 139, 670, XIV 236 schioppo.

stlopeté, v. a. n. r., pres. sg. stlopḗtĕ — pl. stlopetòn; XIV 11 schioppettare, sparare; st. dṓ a valg. XIV 358 far fuoco sopra qu.; stlopetáda I 16, 36 schioppettata; ciafé na st. XIV 513 essere colpito da una palla; tĕ na st. XIV 580 in un batter d'occhio.

stlotè (ted.), v. a. n., pres. sg. stlụ́tĕ — pl. stlotòn; st. alt IX 24 schizzar in alto.

stlù, stlùgĕ (claudere), v. a. n. r., pres. stlù stlúgĕ, stlùs stlúges, stlù stlúgĕ, stlogeòn; sog. stlùgĕ; imperat. stlù — stlogèdĕ; p. pf. stlùt-a; XIV 234, 579 chiudere.

stofè (ted. „stuf"), v. a. n. r., pres. sg. stúfĕ — pl. stofòn; I 54 venire a noja, XVIII 184 rilassarsi.

stofús-òṣa, agg., XVII 28, XIX 108 importuno; XXI 56 indiscreto; XXII 24 curioso.

stomé (stomachus), v. a. n., I 561, III 7, XII 27 indovinare; dal sost.

stòmĕ (stomachus), soltanto nell'espressione: ël mĕ vëgnĕ stòmĕ e simili sentir voglia di recere; fa gni st.. fare stomaco, nausea.

stoṗé (stuppa), v. a., XIV 81 ọtturare, nascondere.

stórgĕ (Ascoli, S. L. p. 90), v. a. r. n., p. pf. stórt-a, I 104 curvo, storto; I 454 piegato ad arco; fig. I 215, 450 cattivo; XIII 72 scrignuto.
stortè (?), v. a. n., pres. sg. stúrtĕ — pl. stortòn, XXII 111 immagazzinare gli ultimi cereali o l'ultimo fieno.
strabáč (Diez II. a. pazzo), s. m., IV 52, VI 21, 25, XIV 659 strapazzo.
strabacé, v. a. r., XII 40, XV 111 strapazzare, abusare, trattare male.
strabúrt-a (extra-bruttus), agg., XIV 718 bruttissimo.
straciaría (ex-tractus), s. f., XVIII 1 miseria.
stracé, v. a. n., XVIII 213 strascinare; st. tĕ valc XXII 108 tirarsi dietro qc.; XVI 12 affaticarsi; p. pf. XIV 305 logoro; XXII 41 spossato.
straciòn, s. m., XVIII 64 povero diavolo.
strági (it. strage), s. m. pl., VI 8 gesti ed atti sconvenevoli.
stragrán-a (extra-grandis), agg., XIV 441, XVII 372 stragrande.
strambáda, p. pf. del verbo strambé (Mussafia, Nordit. M. stramo), I 525 eccesso, sciocchezza.
stramèṣa (ex-intra-media), s. f., I 378 tramezzo.
stran (stramen), s. m., VIII 60, XIV 78, 754, XVII 270, XIX 4 paglia.
straògĕ, straòcĕ (v. ògĕ), v. a. r., I 543, XIV 686, XV 127, XVII 125 rivolgere, voltolarsi.
straòta, s. f., XV 99 rivolgimento.
strascinè (it. strascinare), v. a. r., XVI 84 trasportare.
stravardé (extra- aat. wârten), v. a. r., pres. sg. stravérdĕ — pl. stravardòn; I 48, 358, V 20, guardarsi da qc.; XIV 264 preservare; stravardès = stravardèdĕ-ves X 28.
strḗngĕ, strḗncĕ (stringere), v. a. r., p. pf. strënt-a (stretto); XVII 346 stringere; I 107, 123, 134, 419, XIV 201, XXII 28 stretto.
stría, pl. strīs (Canello, Riv. di filol. rom. I 216), s. f. strega; IV 24, XVII 115, XX 23 parola ingiuriosa.
striòn, s. m., XIII 1, 20, XX 9, 30 stregone.
strionamḗnt, s. m., XIII 64 stregoneria.
strionḗč, s. m., XIII 9 stregoneria; érbes da st. XIII 15 circée.
strísciora (Diez II. a. striscia), s. f., XII 97 striscia.
stritamḗnt (ted. streiten), s. m., XVIII 60 litigio.
stritè, v. n. r., XIV 65 discutere; XIV 67 altercare.
strûc (ted.), s. m., XIII 28 specie di stoffa di lana.
struṃ-a (ted. stumm), agg., I 401, 483, XVI 130 mutolo.
stúa, pl. stûs (aat. stûpa), s. f., XII 65, XVIII 226 camera, stanza; cfr. Mussafia, Nordit. M. stuovèr.
sú (susum), prep., sa = sú a; avv. I 34.
šúgo (it. succo), s. m., XVI 3, 14, XVII 237, 281 buona creanza.
sûl = sû + art. masch.
sûn = sû in.
súra (supra), prep. ed avv., sopra.
sûrt-da (surdus), agg., XII 165, XIV 110 sordo, ottuso.

sùst (Diez I. sostare), s. m., XIV 308, XVII 369 sospiro, gemito.
sùt-a (suctus), agg., III 7, XXI 30 asciutto, secco.
súta, s. f. XIV 233 secchezza, asciuttezza.
sveltéza (it. sveltezza), s. f., VII 8.
svergognè (ex-verecundia), v. a., pres. sg. svergognéiĕ — pl. svergognòn (cfr. abitè); XVII 320 svergognare.

Tablè, pl. tablá (Ascoli, S. L. p. 58 n., 515), s. m., VIII 47, XVII 210, XXII 66, 141 fenile.
tac (Diez I. tacco), s. m., XII 11 macchia; XVIII piazzetta.
tacé (Lad. Idiome p. 352), v. n., I 705 piovere dirottamente; I 657 gocciolare (quando le gocce con scroscio cadono a terra da alta rupe).
tachia (Diez I. tacco), s. f., XVI 10 macchia, lividezza.
tachiè, v. a., XVIII 194 macchiare.
táia (talea), s. f., XVII 62 albero cimato.
taiapères (talea-petra), s. m., IV 6 tagliapietre.
taiè (talea), v. a. n. r., XIV 438 tagliare: XVIII 108 fendere; XII 48 diboscare.
taiént-a, agg., XIV 147, 446 tagliente; n frësc taiént XIV 336 un freddo pungente.
také (Diez I. tacco), v. a. n. r., I 171, XXII 122 fermarsi; I 202 appiccare; I 384, XII 111, XIV 568 attaccare; XII 160 appicciare; i la t. a valg. XIV 144, XVII 30 misurarsi con qu.
talpína (talpa; cfr. Mussafia, Nordit. M. topinara), s. f., VIII 10 talpa.
tan (tantus), agg. sostantivato I 6; tan-tan I 193, 194 tanto-quanto; kël t. I 577 quel tanto; vigni t. XV 99 di tratto in tratto; avv. modale I 574 instantemente, I 229 quanto; t. (bëgn) kŏ I 327, VII 39 non menoche; tan = tratan (intra-tantum), prep. I 595, VIII 43, IX 4, XV 47 durante.
tarloiè (trans-lucicare), v. impers. 3 sg. tarloiéia (cfr. abitè), balena; perciò tarloiáda I 82 folgore.
tarlúi (Ascoli, S. L. p. 203, 238, Mussafia, Nordit. M. lúsene, Schneller p. 256, Lad. Idiome p. 354), s. m., I 80, 89 fulmine.
tās (it. tasso), s. m., IV 39.
táscia (ted.), s. f., I 157 giberna.
taván (tabanus), s. m., XIV 70 calabrone.
tĕ (tē), forma congiuntiva del pron. pers. di sec. pers. nom. od acc.; raddoppiamento del soggetto: tû tĕ I 220 tu; tĕ mĕ I 149; cfr. Rimes Ladines p. 64, nota 2.
tĕ, t' (intus), prep., I 3, 21, 31, 141 in; t'a mèz XII 66 nel mezzo.
té (tē), pron. pers. ass. sec. pers. acc.
té (talis), agg. congiuntivo invar.; forma assoluta tal-a, pl. tai, tales; I 54, 175, 527, 551, 582, XIV 739 tale, XII 71 (lat. quidam); na tála

I 623 cosa simile; dĕ ta XIII 12 gente simile; maratía tala I 88 malattia tale.

tèč (tacitus), s. invar., XX 54 imbecille.

tegní, tigni (tenere), v. a. n. r., pres. ind. tḗgn(ĕ), tḗgnes, tḗgn(ĕ) I 141, tegnòn tignòn, tegnís tignís, tḗgn(ĕ) I 268, XIX 89; sog. tḗgnĕ, tḗgnes, tḗgnĕ I 628, tegnònsĕ, tegnísĕ, tḗgnĕ; imperf. tegníva XII 5 tegnī III 9; sog. tegnís tegníssa; fut. tegnará XIII 67; imperat. tḗgn(ĕ) I 493, tegnídĕ V 1; p. pf. tegní XIV 593, però influenza italiana in sostegnûs XIV 57; ger. tegnán XIV 307; t. per mat III 9 prender per matto; t. l tëmp VIII 45 affrontar la burrasca; t. itĕ XIV 593 raffrenare; la t. a valg. XVII 249 tener fermo contro qu.; t. cònt V 19 far conto; t. sûn valc XII 5 far caso di qc.; t. a la sûa XIV 62, 76 incaparbire, star alla dura; l tëmp tḗgnĕ XXII 120 il tempo è costante; sĕ t. sû dërt I 141 sostenersi; sĕ t. da na pért XIV 366 dirigersi verso un lato; sĕ t. sû XIX 89 arrestarsi, fermarsi.

tḗma (timeo), s. f., paura I 214.

temḗi (timeo), v. a. r., pres. sg. tḗm(ĕ) — pl. temòn; p. pf. temú-úda; I 36, 147 (tḗmi = tḗm(ĕ) ëi), V 28, II 4, XII 88.

tëmp (tempus), s. m., tempo; I 79, 91, 705 temporale; còl tëmp XV 20 a lungo andare.

tempèsta (tempesta), s. f., I 71, 89, 147, VIII 6, XVII 68, 268 grandine.

tempiè (tempus), v. n., pres. sg. tempiḗia (cfr. abitè), XIV555 piovere continuamente.

tempramḗnt (it. temperamento), s. m., VIII 66, XVII 328.

tempré (tempero), v. a., pres. sg. temprḗiĕ — pl. tempròn (cfr. abitè), XIV 145, XV 32 dar la tempra.

tĕn = tĕ (intus) + art. indet.

tḗnĕ (tendere), v. a., p. pf. tenú-úda, tendere insidie; XVI 138 montare.

terdéca (onomatopea), s. f., I 344, 470 specie di ballo; soné la t. XXII 20 battere la misura di questa danza.

terḗgn - ḗna (terrenum), agg., terreno, sul quale la neve è ormai sciolta I 640.

térmo (terminus), s. m., XIV 29, 59 biffa.

tért (tardus), agg. ed avv., I 131, 293, XIV 757, XV 27 tardo.

terziána (tertianus), agg. sostantivato, VI 40 chi è del terzo ordine d'una regola di frati, terziario.

tët (tectum), s. m., XVI 29 tetto.

težór (it. tesoro), s. m., XVIII 140.

ti (tibi), soltanto preceduto dalla preposizione a, I 49, 269, 271, 369.

tígra (it. tigre), s. f., XIX 76.

tinta (ted. Tinte), s. f., XIV 555.

tiradụ́m (tirare-ad-unum), s. f., VIII 35, XXII 11 donna rastrellante.

tíro (it. tiro), s. m., XIX 138, 140 spazio, cammino.

tiza (Ascoli, S. L. p. 36), s. f., I 33, 514 tizzo, favilla.
tizè, v. a. n., VIII 41 accendere il fuoco; XIV 160 attizzare.
tlakernamént (onomatopea), s. m., XVII 269 crepitío.
tlalt (Ascoli, S. L. p. 357, Meyer-Lübke, Gram. p. 240), s. m., VII 3 chiodo, punta.
tlamé (clamare), v. a. r., I 43, 125, 138, III 26, VIII 72, XIII 17 chiamare; tlamáda XVII 8 chiamata.
tlap (Diez II. c. clap), s. m., I 614, XXII 24 gruppo; IX 27, XVII 384 schiera, gregge; cfr. Mussafia, Monum. ant. 230; il medesimo significato ha
tlapáda, s. f., I 608, XI 9, XIV 259, 477 e
tlaperéč, s. m., I 439.
tlaréza (clarus), s. f., XIV 569 chiarezza.
tlér-a (clarus), agg., I 151, 296 chiaro; XIV 500 diradato.
tlesúra (clausura), s. f., I 441, IX 28 prato assiepato.
tlina (Ascoli, S. L. p. 379 n.), s. f., I 199, XII 106 criniera, capelli arruffati.
tlocoré (aat. klochôn), v. a. n., pres. sg. tlocoréiĕ — pl. tlocoròn (cfr. abitè); I 539 picchiare, bussare.
tó (tuus), fem. tûa; pl. m. tû, f. tûs.
tó (tollere), v. a., pres. ind. tól, tóles XVII 169, tól I 283, toròn XX 63. torès XVI 2, tól I 610; sog. tólĕ, toròngĕ; imperf. toróva XV 57 torô XIX 112, XIII 38; sog. torès torèssa; fut. torará; imperat. toe, torèdĕ XIV 146; p. pf. tût I 696 -a; ger. torán XIV 604; I 191, XII 68 prendere; I 696 levar via, scacciare; XIV 287 occupare; XV 57 stendere per terra; XVI 135 assumere; XIX 139 calcolare; la t. I 98 incamminarsi; t. la strada I 599, 641, VIII 52, XVII 21; la t. chiantáda (= chianté) I 610 cantare; s'orĕi t. a di I 702 pretendere; t. la valada I 283, 649 infilar la valle; tût fóra XIV 378 eccettuato; tó ca XVIII 94 cavare, levar fuori; t. jû l chiapèl IX 5 scoprirsi il capo; sen tó na prèža XIV 124 prendere una presa di tabacco; t. l póst XIX 161 occupare il posto; t. jû XIV 198 infilzare; (sĕ) t. l flè XIV 303 respirare, rifiatare; t. pért XIV 604 prendere parte; t. les mans e sĕ paré XIX 112 difendersi colle mani; mené a tó XX 35 mandare per; XIX 184 liberare; cfr. Ascoli, S. L. p. 237.
tóc, tó (Diez I. tocca), s. m., I 113, 172, 684, XII 56, XIV 159, 579, XVII 270, XXII 138 pezzo.
tòc-chia (?), agg., denso, ristretto; I 388 torbido; t. dlòngia I 124, 150, 604, XIV 33 vicin vicino; l' ûrĕ t. IX 17 le poppe piene; XII 90 corpacciuto.
tocè (mat. tuc), v. a. n. r., pres. sg. tûcĕ — pl. tociòn; IX 31, XIV 481, XXII 56 cozzare; sĕ dé tociádes = sĕ tocè IX 31.
tochiè (agg. tòc), v. a. r., XX 68 comprimere, stivare.

tòf (Diez I. tufo), s. m., odore (in generale); XVII 288, XVIII 99, 118.
tofé, v. a. n., XVII 29 aornare; XIX 78 annasare.
tófla (ted. Tafel), s. f., XV 137 immagine qual segno di ricordo.
toké (aat. zuchôn), v. a. n. r., I 186, 679, VII 35, XVII 68, 243 dar nel segno, colpire; V 19, XVII 277 spettare, convenire; XIX 126 sfiorare; cfr. Ascoli, S. L. p. 239 n.
tomé (tombolare), v. n., I 256, 589, 682, VII 40 cadere; XVIII 112 scadere; t. adụ́m XVIII 19, 53 andar in rovina; t. jû XVIII 132 precipitarsi; t. da nèscia XIV 304 venire meno; tomáda XIV 383 caduta.
tòn (tonus), s. m., I 10, 73, 89 tuono.
toné (tonare), v. impers., tonáda I 83, 676 tuono; XV 132 fracasso.
tóra (Lad. Idiome p. 360), si usa soltanto nella frase „la nëi tḗgn(ĕ) a tóra" I 268, 628, quando la neve è ghiacciata di modo, che si può camminarvi sopra senza profondare.
tormenté, tramenté (tormentum), v. a., pres. sg. torm**ḗ**ntĕ — pl. tormentòn, I 149, 335 tormentare.
tornīr (ted. Turnier), s. m., XVII 241 giostra.
toròn-a (Ascoli, S. L. p. 336, 361, 374, 398), agg., XII 104 rotondo, paffuto.
tóš (Diez I. tosto), avv., I 581, 601 bentosto.
tòs, tòsĕ, tòser (toxicum), s. m., XXII 56 veleno; cfr. Ascoli, S. L. p. 77.
tra (trahere), v. a. n., tirare, gettare; pres. ind. tírĕ, tíres, tira I 212, tiròn, tirès, tira XIV 173; sog. tirĕ XIV 146; imperf. tiráva tirā I 374; sog. tirès tirèssa; fut. tirará; imperat. tíra, tirèdĕ; p. pf. trat-a I 358, 616, XVI 98, XIV 466, e fem. tirada I 328; t. n còlp I 616 tirar un colpo; t. blastemòns e crist' I 212, IX 40 bestemmiare; t. salt' XII 71 spiccar salti; t. l cordòn XIV 28 tirare il cordone; t. ca valc XVII 230 mettere in campo qc.; XVIII 31 rimproverare; sĕ t. fóra 590 cavarsi, liberarsi; sĕ t. inant XV 105 avanzarsi; sĕ t. sû pért XIX 105 serpeggiare insù: n mé kĕ tira e zéra XII 168 dolori lancinanti; t. a la segûda XIV 146 aggiustar bene il colpo; XIV 391 sparare; XIV 508 cancellare; XIV 576 spingere; XIV 672 giuocar ai birilli; XVI 9 tirare.
tra (intra), prep., I 117, 158, 254, V 25 fra, tra; tra mèz VIII 51 frammezzo; cfr. Foerster, Aiol n. 2167.
tralascé (intra-laxare), v. a. r., I 277 separarsi.
tramenté (v. tormenté), v. a., I 60 disturbare; I 544 stuzzicare.
tramidòi (v. intrámi), f. tramesdús, num., IV 13, XIV 417 ambidue.
traodḗi (intra-videre, v. odḗi), v. a., III 6 scorgere.
traoṣé (transversare), v. a. n., pres. sg. traoṣḗiĕ — pl. traoṣòn (cfr. abitè), VIII 23, XV 67 aggirarsi.
trapasé (it. trapassare), v. a., XIV 413.
trapinè (intra-rapina), v. a. n. r., pres. sg. trapínĕ e trapinḗiĕ — pl. trapinòn; I 123, XVIII 98 strascinarsi.

trasporté (it. trasportare), v. a., XIV 595.
trat (tractus), s. m., tratto; den cûrt t. XVII 58 di poca durata.
tráta (trahere), s. f., I 682 sparo, colpo.
tratán (intra-tantum), avv. e prep., frattanto XVII 194; t. kĕ, cong., I 685 mentre che.
travérs (transversus), prep. ed avv., XII 39 traverso.
trazaría (ted.), s. f., XVIII 2 ostinatezza.
trazús-ò̦sa, agg., XIV 118 ostinato.
trḗcia (tricia, cfr. Foerster, Aiol Gloss. trẹce), s. f., I 320 treccia.
trḗi (tres), num. invar., I 145, 295, III 19 tre.
trés (Ascoli, S. L. p. 203, 238), avv., I 271, 543, III 9, V 15, VII 19, VIII 29, X 9, XIV 214 sempre.
tría (Ascoli, S. L. p. 170 n., 364 n., 453 n.), s. f., XIV 21, 319, XV 35 tregua.
trionfé (triumphus), v. n., pres. sg. trionféiŏ — pl. trionfòn (cfr. abitè); dé na trionfáda = trionfé I 612 prendere (una bazza).
troep, troe, fem. troepa, pl. troeč (cfr. Gartner, Raetor. Gram. p. 62, § 73), f. troepes (troppus), agg. ed avv., I 4, 81, 102, XIV 502, 720, X 29, XII 75; I 489, XII 85, XIV 646, XV 18 molto.
trògnora (truncus), s. f., XVII 407 cespuglio.
trû (trivium; Ascoli S. L. p. 382), s. m., XIV 153, XV 77 sentiero, viottolo.
trûfa (it. truffa), s. f., I 53.
túrta (ted. Torte), s. f., I 340 torta.

Ûa (uva), s. f., la úa ed anche l' ûa, I 288, XII 67 uva.
últim(o)-ûltima (ultimus), agg., in últim(a) I 501 alla fine.
ûmeltè (it. umiltà), s. f., XII 164.
ûn-a (unus); a ûna X 27 assieme.
ûnfát, anfat (unum factum), avv., XII 93, XVIII 64, XXII 120 uguale, lo stesso.
úrĕ (ubera), s. m., IX 17 poppa, tette; cfr. Ascoli, S. L. 355 n.
ûrl (ululare), s. m., I 686, XIV 743 urlo.
ûrt (hortus), s. m., XVIII 85, XX 54 giardino.
ûš (Zeitschr. f. rom. Philol. III 500, Mussafia, Beitr. 70, 280, Meyer-Lübke, Gram. p. 139), s. m., VI 46, XVI 33 uscio; cfr. Ascoli, S. L. p. 64.
ụt-a (Rom. II 327, Ascoli, S. L. p. 376 n., 419, 471 n., 495, Meyer-Lübke, Gram. p. 231), agg. sostantivato XVIII 87 volto.
útia (ted.), s. f., XIV 729 capanna.
ûž (vox), la ûž, I 376, 524, IX 14, XIV 589 voce; XVI 124 voce flebile.

Vadágn, davágn (aat. weidanôn), s. m., I 58, XV 33, XX 78 profitto, guadagno.
vadagnè, davagnè, v. a. n., guadagnare; XIV 656 riportare.

vaghé (ted.), v. a., pres. sg. véghë — pl. vagòn; I 182, 672, IV 51, VII 15, XIV 452 osare, rischiare.

vaína (vagina), s. f., XV 122 vagina, fodero.

val (vallis), s. f., I 3 valle.

valácia, s. f., I 684 valle salvatica.

valáda, s. f., I 14, 24, 29, valle, vallata.

valc, val (aliquid; cfr. Ascoli, S. L. p. 360 n.), pron. ind. invar., I 57, 60, 74, 231, 270, 336, VIII 10, XII 144 qualche cosa; consḗi da valc XX 33 consiglio prezioso; òm da valc XX 70; cfr. fr. Avec quinze mille livres de rente on est toujours quelqu' un.

valcún - úna, pl. valgúgn - valgúnes (aliquis unus), pron. ind. assol., I 390, IV 50, IX 13, XII 47 qualcheduno, pl. alcuni.

valḗnt-a (valere), agg., I 360 affabile, grazioso.

valgamía, valdamía (aliquid-de-ad-mica), pron. ind. invar. assol., XII 76 alquanto.

valí-íva (Ascoli, S. L. p. 222, 398, 531, Mussafia, Nordit. M. gualivo), agg., I 158, VIII 53, XIV 443 uguale.

valòn (accresc. di val = vallis), s. m., I 9.

valtú (voltórem), s. m., XIV 264, XVI 39 nibbio.

var, várë, pl. váreš (Mussafia, Nordit. M. vargo), s. m., I 301, 490, 641, 650, XII 41, 57, XVII 17, XIX 148; v. a v. VI 43, XIV 483 passo a passo; v. peṣóc XIV 229 passo grave.

vardé (Mussafia, Monum. ant. 233), v. a. n., pres. sg. vérdë — pl. vardòn, IX 40, XIV 257, 275, 752, XIX 9 custodire, guardare, pascolare.

varḗi (valere), v. a. n., pres. ind. vé, vés, vé I 66 (véla = vé ëla), XXI 66, varòn, varès, vé; sog. véië, varònṣë; imperf. varóva varṓ; sog. varès varèssa; fut. vararà; p. pf. varú - ùda; fa a v. sùa rejòn XIV 41 far valere i suoi diritti.

varí (got. varjan), v. a. n. r., pres. sg. varḗš — pl. variòn; I 88, XVI 71 guarire.

variṹl, pl. variṹi (Lad. Idiome p. 368), s. m., I 325, XIV 275 avoltojo grande.

vascèl, pl. vascī (vascellum), s. m., XVI 111, XVII 366 bara.

vè = è (est).

vḗcia (vicia), s. f., I 322 veccia.

vèdl-a (vetulus), agg. e sost., I 327, 402, 468; da vèdlamḗnter I 4, V 15, XV 22 fin da tempi antichi.

vëi (verus), agg. invar. ed avv., I 276, 352, 576.

vëi = ëi (illi); cfr. Ascoli, S. L. p. 357, num. 229.

vèl = èl (= è ël).

vèla = èla (= è ëla).

vëla = ëla (illa).

vendḗta (vindicta), s. f., I 211 vendetta; fa na gran v. XV 58 uccidere con arma da fuoco.

vendikè (it. vendicare), v. a. r., pres. sg. vendikḗiĕ — pl. vendicòn (cfr. abitè); XIV 371.

vḗnĕ (vendere), v. a., p. pf. venú-ùda, I 294 vendere.

vḗngĕ (vincere), v. a. n., p. pf. vënt-a; XIV 693, XVIII 82, 118, XIX 71 vincere; cfr. Ascoli, S. L. p. 79 n.

vḗnter (venter), s. m., XV 118, 125 ventre.

véra (aat. werra), s. f., guerra; XII 54, XIV 10, 74, 429, 743, XXII 128 romore; XVI 101 miagolío.

vèr(o)-a (it. vero), agg., XVIII 146 pretto, genuino; avv. veramḗnter I 501.

vérč-cia (aat. twer), agg., XIV 595, XXII 107 cieco; cfr. Mussafia, Nordit. M. verzo.

vérda (v. vardé), soltanto nella frase: „mḗtĕ a vérda" I 521, IX 39, XVI 5 fare attenzione.

vérdĕ (ardere; Ascoli, S. L. p. 360 n.), v. n. XX 82 ardere.

vḗrgĕ, vërš, vërč (v + erigo), v. a. r., p. pf. vërt-a, I 254 alzarsi, levarsi; IX 34 drizzarsi in alto; XIV 668 ritto.

vérs (versus), prep., I 24, 44, 92 verso.

vérs (versus), s. m., lato, parte; dĕ vigni v. I 26, 130, 381 per ogni verso; dĕ kḗl v., in quel verso: dër del v. XII 38 appunto quanto basta; XVIII 128 bene, rettamente; rumore, strepito, canto degli uccelli, suono (voce) degli animali, IV 46, XVIII 66.

vërt-da (viridis), agg., I 598, XIV 721, 741, XVII 206 verde.

ves (vos), pron. pers. 2. pl. obbliq. forma atona, it. vi.

vèṣi = v + èṣi = ès-ëi (esunt illi).

vèspa (vespa), s. f., XIV 115, 367 vespa.

vèster = v + èster (essere); cfr. Ascoli, S. L. p. 371 n.

vestí (vestis), v. a. r., pres. sg. víst(ĕ) — pl. vestiòn; I 94, XVII 206, 233 vestire.

vḗta (Mussafia, Nordit. M. veta), s. f., XII 142, XIV 568 nastro; n'avḗi na v. XVI 42 avere un ramo di pazzia.

véža (ted. Wasen), s. f., I 152 terra erbosa.

vèzĕ (it. le veci), s. f., XIV 330.

vi-íva (vivus), agg., I 51, 160, 326, XIV 508 vivo, ardente.

vi, vivĕ, virĕ (vivere), v. n., pres. ind. vi virĕ vivĕ; sog. vivĕ; imperf. vi-vóva viṓ; p. pf. vit, vivú; I 17, XIII 14, VIII 67 vivere, campare.

vía (v. ía). avv., cër-via I 167 attorno; per v. XVIII 41 a cagione.

viandánt (it. viandante), s. m., XXII 1 viaggiatore.

vīder (vitrum), s. m., I 540, XVI 33 vetriata; vgl. Gartner, Gr. M. p. 44.

vídora (aat. fidula), s. f., XII 149, XIX 167 violino.

vigín, vegín (vicinus), s. m., XV 16 vicino.

viginè, veginè, v. n., IV 7 vivere in concordia.

vigni (omnis, Ascoli, S. L. p. 360 n.), pron. agg. invar., I 26, 54, 696, XII 81 ogni.

vignún-a (omnis-unus), pron. sost., I 164, 214, 418, XII 88 ognuno.

víla (Meyer-Lübke, Gram. p. 3), s. f., I 299 villaggio; XVI 122 gruppo di case, isola.

vīra (Ascoli, S. L. p. 488, Mussafia, Nordit. M. 118 vera), s. f., anello di ferro; XIV 126 ghiera, viera; cfr. Meyer-Lübke, Gram. p. 44, 118.

vita (vita), s. f., vita; I 423, XV 106 vita, statura; mai in v. sùa I 200 mai durante tutta la sua vita; lascé in v. I 223 lasciar vivere; I 458 modo di vivere.

víva (it. evviva), fa na v. I 463 far un evviva.

viz, pl. vič (vitium), s. m., IV 16 cattive abitudini; VI 3, XVII 126 gesti; ĕla pé mata dai vič IX 13 ella sembra pazza giudicandosela dalla sua baldanza; XXII 48 vizio.

vížita (it. visita), s. f., XIII 6 esame.

vižitè, v. a., IX 8, XVII 123, XVIII 71 esaminare; XIX 8 indagare.

vóia (velle), s. f., I 365, XIV 574, XVII 280, XX 98 voglia; èster dĕ bona v. I 371 darsi bel tempo, I 587, 610, XVII 122 essere di buon umore; fa có kĕ t'ès dĕ v. XX 60 fa a tuo piacimento.

vóia (vigilia), s. f., XVIII 147, 217, XXII 33 vigilia; cfr. Ascoli, S. L. p. 58, 369 n., 514.

vòlta (it. volta), s. f., ṣĕgn èl la v. I 671 ora è il momento.

Zacá (unus non sapit qualis), pron. ind. invar. sost., XIX 119 qualcheduno; cfr. Ascoli, S. L. p. 48 n.

zacán (unus non sapit quando), avv., VIII 8, XII 1, XIII 1, XVIII 16, XXI 1 una volta, per l'addietro.

žafa (ted. Seife), s. f., XVIII 177 sapone.

záindl, pl. záindli (mat. zaendel), s. m., I 313 bigheri, merletti di refe.

zaré (aat. zerran), v. a. n., pres. sg. zérĕ — pl. zaròn; X 14, XIV 448, 601, 749 dilacerare; XIV 173 strascinare; XIV 651, XVI 91 stracciare; z. fóra XIII 30 svellere, sradicare.

zedĕ (it. cedere), v. a. n., XIV 637, XVII 116, XX 127 darla vinta, sottomettersi.

zekín (it. zecchino), s. m., XVIII 56.

zelebré (it. celebrare), v. a., pres. sg. zelebrĕiĕ — pl. zelebròn (cfr. abitè), XVII 199.

zenza (Diez I. senza, Ascoli, S. L. p. 398 n.), prep., I 52, 140 senza; coll' infin. I 165; avv. I 457, 620 del resto; XX 56 senza di ciò; I 234 altrimente; I 346 altre volte; I 566, 650 più del solito; XVII 110 altrove.

zeremónia (it. cerimonia), s. f., I 473, XVI 109.

zesé (it. cessare), v. n., XIV 483 rinculare.

zevíl-a (it. civile), agg., I 422, XVI 124, XXII 99 delicato, tenero.

zicl, pl. zícli (ted.), s. m., XVIII 164 cisterna.

zit(ĕ)-ia (it. zitto), agg., XVIII 114 difficile, malagevole.

zitrè (ted. zittern), v. n., XIII 59, XIV 402 tremere; XX 118 tremolare.
zocòn (it. zuccone), s. m., I 521.
zòp (?), s. m., XIV 558 zolla.
žópa (ted.), s. f., XVIII 158 zuppa.
zót-a (Ascoli, S. L. p. 496, Mussafia, Nordit. M. 125 zoto), agg. e s., XII 78, XIV 546, XIX 148 zoppo.
zotidlè, v. n., pres. sg. zotidlḗië — pl. zotidlòn (cfr. abitè), XIX 150 zoppicare.
zúchia (it. zucca), s. f., XVI 68.
žûfa (aat. suf), s. f., VIII 42, XIV 756 polta, specie di farinata.
zụ́ma (Schöpf, Tir. Idiot. 832), s. f., XVIII 73 tinozza.

Nomi propri.

Wagner'sche Universitäts-Buchdruckerei in Innsbruck.